

ਜਨਤਕ **ਪੰਗਾਮ**

ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ 'ਨੀਲੇ
 ਪਿਆਦਿਆਂ' ਦੀ ਮੌਕਾਪਸਤ
 ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਭਾਂਜ ਦਿਓ !

ਦਸੰਬਰ 1987

ਅੰਕ 2

ਕੀਮਤ 3 ਰੁਪਏ

- ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਵਿਰੁੱਧ, ਜਨਤਕ ਵਿਰੋਧ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰੋ
- * ਅਕਾਲੀਆਂ ਅੰਦਰ ਜੂਤ ਪਤਾਣ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੇ ਫੌਰੀ ਕਾਰਨ
- * ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ 'ਰਾਗੀ' ਦਾ ਸਿਆਸੀ ਹਸ਼ਰ
- * ਪੀ. ਐਸ. ਯੂ. ਆਗੂਆਂ 'ਤੇ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੇ ਕੇਸ
- * ਸਿੱਖ ਦੂਜੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰੀ
- * ਕਸ਼ਮੀਰ, ਜੰਮੂ, ਲੇਹ-ਲਦਾਖ--ਅੱਡ ਅੱਡ ਰਾਜਧਾਨੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ
- * ਨਵ-ਜਮਹੂਰੀ ਕੇਰਲਾ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ
- * ਜਲੰਧਰ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਰੋਧੀ ਵਤੀਰਾ
- * ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਰਿਬੋਰੋ ਦੀਆਂ ਅਰਥੀਆਂ ਸਾੜੀਆਂ
- * ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਸਿੱਖ ਪੱਖੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਜਦੋਜਹਿਦ ਦੀ ਲੋੜ
- ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ 'ਚ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜੀਆਂ ਵਲੋਂ ਜ਼ੁਲਮ ਦੀ ਅੱਤ
- * ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ ਦੇ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਹਕੂਮਤ ਕੁੜਿੱਕੀ 'ਚ
- * ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਸਭਾ ਦੀ ਜਨਰਲ ਇਕਤੱਰਤਾ
- * ਰਾਗੀ ਦੇ 'ਇਨਸਾਫ ਕੂਚ' ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਕਿਉਂ ?
- * ਰਾਮਾਇਣ-ਭਾਰਤੀ ਨਾਰੀ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼

ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ 'ਨੀਲੇ ਪਿਆਦਿਆਂ' ਦੀ ਮੋਕਾਪ੍ਰਸਤ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਭਾਂਜ ਦਿਓ !
ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਵਿਰੁੱਧ

ਜਨਤਕ ਵਿਰੋਧ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰੋ !

ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਹਕੂਮਤੀ ਜਬਰ ਦਾ ਝੱਖੜ ਪੂਰੇ ਜੋਰਾਂ 'ਤੇ ਝੁੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰੜਕਵੇਂ ਸਿੱਖ ਘੁਲਾਟੀਆਂ ਨੂੰ ਗਿ੍ਰਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਤੇ ਸਿਰ-ਕੱਢ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੂੰ ਜੇਲਾਂ 'ਚੋਂ ਕੱਢਕੇ ਮਾਰ ਖਪਾਉਣ ਦੀ ਖੂਨੀ ਖੇਡ ਨਿਸ਼ੇਗ ਰੂਪ 'ਚ ਖੇਡੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਖੂਨ ਵਿਚ ਡੋਬਣ 'ਤੇ ਉਤਾਰੂ ਪਾਪ ਦੀਆਂ ਧਾੜਾਂ (ਪੁਲਸ, ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਤੇ ਬੀ. ਐਸ. ਐਫ.) ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਉਤੇ ਹਲਕਾਏ ਕੁਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਝੱਪਟ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬੁੱਢੇ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਨਾਬਾਲਗ ਬੱਚਿਆਂ ਤੱਕ ਨੂੰ ਤਸੀਹਾ-ਕੇਂਦਰਾਂ ਅੰਦਰ ਲਿਜਾਕੇ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਹਿਆ ਤੇ ਜਲੀਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਮੌਕੇ ਜਿਹੜਾ ਮਸਲਾ ਲੋਕ-ਫਿਕਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਪੁਲਸ ਤੇ ਨੀਮ-ਫੋਜੀ ਦਲਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂਆਂ ਦਾ ਵਿਆਪਕ ਪੈਮਾਨੇ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਕਤਲੇਆਮ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਇਸ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਆਮ ਚਰਚਾ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ, ਆਪਣੇ ਜਮਾਤੀ ਕਿਰਦਾਰ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਪੈਂਤੜੇ ਮੁਤਾਬਕ, ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣੇ ਇਸ ਗੰਭੀਰ ਮਸਲੇ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪੋ-ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਜਾਹਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ ਅੰਦਰ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਇਸ ਵਹਿਸ਼ੀਪੁਣੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗੁੱਸੇ, ਐਥ ਤੇ ਰੋਹ ਦੇ ਲਾਬੂ ਬਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਕਚੀਚੀਆਂ ਤੇ ਉਬਾਲ ਉੱਠ ਰਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਜਾਂ ਸਾਮਾ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦਾ ਉਬਾਲ ਕੱਢ ਸਕਣ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਾ 'ਸ਼ਿਕਾਰ' ਖੇਡ ਰਹੀ ਹਕੂਮਤੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੂੰ ਲਗਾਮ ਪਾ ਸਕਣ।

ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ, ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਹੀ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਵੀ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਜ਼ਾਲਮ ਹਕੂਮਰਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਮਚਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਇਸ ਹਨੇਰਗਰਦੀ ਉਤੇ ਦਿਲੀ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਰਾਜ-ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਹਥੋਂ ਸਿੱਖ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੇ ਮੁਕੰਮਲ ਸਫਾਏ ਦੀਆਂ ਦੁਆਵਾਂ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਭਾਰਤ ਭਰ ਅੰਦਰ ਹੀ ਇਹ ਨਕੇੜੇ ਤੇ ਪਾਲਾਬੰਦੀ ਦਾ ਅਮਲ ਵੱਧ ਨਿਖਰਵੇਂ ਰੂਪ 'ਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ, ਗਰੁੱਪ, ਜਥੇਬੰਦੀ, ਤੇ ਸੰਸਥਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ,

ਪੈਂਤੜੇ, ਦਿਲੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੇ ਹਮਦਰਦੀਆਂ ਵੱਧ ਉਘੜਵੇਂ ਰੂਪ 'ਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਯੁੱਧ ਨੀਤੀ

ਇਸ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਿਆਸੀ ਧਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨਾਂ ਤੇ ਰੋਲ ਦੀ ਨਿਰਖ-ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਵਹਿਸ਼ੀ ਮੁਹਿੰਮ ਪਿੱਛੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਯੁੱਧਨੀਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਯੁੱਧਨੀਤੀ ਤੇ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਜਾਣੇ ਬਗ਼ੈਰ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਅਸਰਦਾਰ ਲੜਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਵਿਚਰ ਰਹੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਿਆਸੀ ਹਾਲਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅੰਦਰ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੀ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਨੂੰ ਮਹਿਜ਼ ਅਮਨ ਕਨੂੰਨ ਦੇ ਨੁਕਤਾ ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਰਹੇ। ਇਸ ਲਹਿਰ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਗੰਭੀਰ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਤੇ ਵਿਗਾੜਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਗੰਭੀਰ ਸਮਸਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਲਈ ਇਕ ਗੰਭੀਰ ਸਿਆਸੀ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਨ।

ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਅੱਜ ਮੁੱਖ ਸਮਸਿਆ ਭਾਰਤ ਦੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰਖਣ ਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ 'ਏਕਤਾ' ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਲਮ ਭਾਰਤੀ ਮੰਡੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲੁੱਟ-ਖੋਹ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰਗਾਹ ਬਣਾਕੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦੇ। ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮ ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਤੋਂ ਵੀ ਬਾਖੂਬ ਵਾਕਫ਼ ਹਨ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਕੋਈ ਇਕ ਇਕਹਿਰੀ ਕੌਮ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕੌਮਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲੁੱਟੀ ਤੇ ਲਤਾੜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਕੋਈ ਕੌਮ, ਮਜ਼ਲੂਮ ਕੌਮਾਂ ਦਾ ਜੇਲ੍ਹਖਾਨਾ ਬਣੇ ਇਸ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਮੰਗ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਦਾ ਝੰਡਾ ਬਲੰਦ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਲੁੱਟ ਖੋਹੇ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਮੰਗ ਤੇ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ 'ਚੋਂ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਮੰਗ ਤੇ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ

ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਕਹਿਰ ਨਾਲ ਕਚਲਣ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਭਵੇਂ ਸਿੱਖ ਖਾੜਕੂ ਆਪਣੇ ਕਟੜ ਧਾਰਮਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਸਦਕਾ ਸਮੁੱਚੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕੌਮ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਮੰਗ ਉਠਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਿਰਫ ਸਿੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਵਰਗ ਲਈ ਵੱਖਰੇ ਰਾਜ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਹਾਕਮ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜੋਕੇ ਸਿਆਸੀ ਮਹੌਲ ਅੰਦਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਠਾਈ ਇਹ ਸੰਕੀਰਨ ਮੰਗ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਲੁਟ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰਗਾਹ ਅੰਦਰ ਇਕ ਵੱਡਾ ਮਘੋਰਾ ਖੋਹਲ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਦੱਬੀਆਂ ਕੁਚਲੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਅੰਦਰ ਵੀ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਸੋਝੀ ਤੇ ਤਾਂਘ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਖਾੜਕੂ ਸਿੱਖ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਤੋਂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੈਭੀਤ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਨੂੰ ਖੂਨ ਵਿਚ ਡੁੱਬਣ 'ਤੇ ਤੁਲੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਜਾਬਰ ਰਾਜ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਵਲੋਂ ਚਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਉਪਰ ਖਿਆਨੀ ਯੁੱਧਨੀਤੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ 'ਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਹਿਸ਼ੀ ਜਬਰ ਆਸਰੇ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮ ਖਾੜਕੂ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਦਾ ਲੋਕ ਤੋੜਨਾ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਮੁਕੰਮਲ ਸਫਾਇਆ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੀ ਹਨ, ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋਰਨਾਂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ 'ਸਬਕ ਸਿਖਾਉਣਾ' ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮ, ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕੌਮਾਂ ਸਿਰ ਜਬਰਨ ਮੜ੍ਹੀ 'ਏਕਤਾ' ਰੂਪੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਸੰਗਲਾਂ ਦੀ ਰੜਕ ਤੇ ਚੋਭ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਭਨਾਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਸਹਿਮ ਤੇ ਦਹਿਲ ਬਿਠਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਖਾੜਕੂ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਦੀ ਸਿਰੀ ਫੇਹ ਕੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਗੋਂ ਭਾਰਤ ਭਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਫੁਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸੱਚ ਤੇ ਝੂਠ ਦਾ ਨਿਤਾਰਾ

ਇਸ ਰੋਸ਼ਨੀ 'ਚ ਦੇਖਿਆਂ, ਸਿਰਫ ਉਹ ਤਾਕਤਾਂ ਹੀ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਇਸ ਲੋਕ-ਦੁਸ਼ਮਣ ਪੈਂਤੜੇ ਦਾ ਅਸਰ-ਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਤੇ ਤੰਤ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲੁੱਟੀਆਂ ਤੇ ਦਬਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਭਨਾਂ ਮਜ਼ਲੂਮ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਮੁਕੰਮਲ ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਦੀਆਂ ਹਾਮੀ ਹਨ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਸਭਨਾਂ ਮਜ਼ਲੂਮ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਮੁਕੰਮਲ ਮੁਕਤੀ (ਜਿਸ ਦਾ ਠੋਸ ਅਰਥ ਹਰ ਕੌਮ ਦੇ ਆਪਾਂ ਨਿਰਣੇ ਦੇ ਹੱਕ ਦੀ ਬਿਨਾਂ-ਸ਼ਰਤ ਹਮਾਇਤ ਕਰਨਾ ਹੈ) ਦੀਆਂ ਹਾਮੀ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਉਹ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਇਸ ਜਾਬਰ ਪੈਂਤੜੇ ਦਾ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕੰਨੀ ਕਤਰਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਥੇ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤੀ

ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਸੀ. ਪੀ. ਆਈ./ਸੀ. ਪੀ. ਐਮ. ਵਰਗੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕ-ਦੁਸ਼ਮਣ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ 'ਏਕਤਾ ਤੇ ਅਖੰਡਤਾ' ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਦੀਆਂ ਬੇਸ਼ਰਮ ਢੰਡੋਰਚੀ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਖੜਨ ਦਾ ਖੋਖਣ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇਣ ਅਤੇ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਆਮ ਗੱਲ ਤਾਂ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਖਿੱਚੀ 'ਏਕਤਾ ਤੇ ਅਖੰਡਤਾ' ਦੀ ਲਛਮਣ ਰੇਖਾ ਨੂੰ ਟੱਪਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਤੇ ਤੰਤ ਨਹੀਂ ਰਖਦੀਆਂ। ਇਸ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਸਦਕਾ, ਇਹਨਾਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧ ਝੂਠਾ-ਮੂਠਾ ਬਣਕੇ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ 'ਕੌਮੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ' ਵਾਲੇ ਪੈਂਤੜੇ ਦੀਆਂ ਮੁਦੱਈ ਹੀ ਨਿੱਬੜ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸੰਯੁਕਤ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਤੇ ਕੁਝ ਝੂਠੇ-ਮੂਠੇ ਨਕਸਲੀ ਗਰੁੱਪਾਂ, ਸਮੇਤ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ 'ਰਾਗੀ' ਵਰਗੇ ਅਖੌਤੀ ਸਿੱਖ-ਦਰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋ. ਰਜਨੀ ਕੰਠਾਰੀ ਵਰਗੀਆਂ ਦਿਖਾਵੇ ਦੀਆਂ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਪਸੰਦ ਸਖਸ਼ੀਅਤਾਂ ਦੀ ਅਮਲੀ ਸਿਆਸਤ ਇਸੇ ਜੁਮਰੇ (ਕਿਸਮ-ਵੰਡ) ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਤਾਕਤ, ਝੂਠੇ ਪੁਲਸ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਫੋਕੀ ਬੂਹ-ਦੁਹਾਈ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਇਸ ਬੁਰਫਾ-ਗਰਦੀ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਅਸਰਦਾਰ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਪ੍ਰਤੀ ਗੰਭੀਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹੀ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਲੋਂ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਕੂਕ-ਪੁਕਾਰ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ 'ਰਾਗੀ', ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦਾ ਜਥੇਦਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਹੋਸੀਅਤ ਵਿਚ ਝੂਠੇ ਪੁਲਸ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਅਸਰਦਾਰ ਘੋਲ ਸਰਗਰਮੀ ਵਿੱਢਣ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਟਾਲਾ ਵਟਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਸਨੇ 4 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਇਸੇ ਮਕਸਦ ਲਈ ਬੁਲਾਈ 'ਸਿੱਖ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ' ਮੌਕੇ 'ਸਿੱਖ ਲਾਯਰਜ਼ ਕੌਂਸਲ' ਵਲੋਂ ਆਏ ਠੋਸ ਸੁਝਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਜ਼ਸ਼ੀ ਚੁਪ ਧਾਰੀ ਰੱਖੀ। ਹੁਣ ਵੀ, ਜੇਕਰ ਉਸਨੂੰ ਕੋਹ ਕੋਹ ਕੇ ਮਾਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਦਿਲੀ ਦਰਦ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ 'ਦਿੱਲੀ ਮਾਰਚ' ਦਾ ਪਰਪੰਚ ਰਚਣ ਦੀ ਬਜਾਏ 'ਮੁਕਾਬਲੇ' ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਉਤੇ ਸਬੰਧਤ ਪੁਲਸ ਠਾਣਿਆਂ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਘੇਰਾਓ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਰੇਅ ਅਤੇ ਰਿਬੋਰੋ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਜਨਤਕ ਘੇਰਾਓ ਕਰਨ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਅਸਰਦਾਰ ਘੋਲ-ਪੈਂਤੜਾ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਦਾ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੋ: ਰਜਨੀ ਕੋਠਾਰੀ ਵਰਗੇ ਅਖੌਤੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਪਸੰਦਾਂ ਨੂੰ 4-5 ਸਤੰਬਰ ਦੀ ਜਲੰਧਰ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਅੰਦਰ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਆਪਾ ਨਿਰਣੇ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਹੱਕ ਨੂੰ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਝੂਠੇ ਪੁਲਸ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਨੋਸ਼ ਕਾਰਵਾਈ ਉਲੀਕਣ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਟਾਲਾ ਵੱਟਦੇ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਇਨਕਲਾਬੀ ਮੋਰਚਾ ਤੇ ਸਿੱਖ ਲਾਯਰਜ਼ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਆਕੇ ਰਜਨੀ ਕੋਠਾਰੀ ਨੂੰ ਝੂਠੇ ਪੁਲਸ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਪਤਤਾਲੀਆਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਬੂਲਣ ਲਈ ਰਜ਼ਾ ਮੰਦ ਹੋਣਾ ਪੈ ਗਿਆ ਪਰ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਇਆ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ, ਪਤਤਾਲੀਆ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਇਕ ਫੋਕਾ ਐਲਾਨ ਬਣਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੰਯੁਕਤ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਤੇ ਉਪਰ ਬਿਆਨੀਆਂ ਹੋਰ ਤਾਕਤਾਂ ਨਾ ਤਾਂ ਲੁਟੇਰੇ ਜਾਬਰ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਹੇਠ ਨਰਕ ਭੋਗ ਰਹੀਆਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਮੁਕੰਮਲ ਮੁਕਤੀ ਦੀਆਂ ਹਾਮੀ ਹਨ, ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਉਹ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਹਕੀਕੀ ਰਾਹ—ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਘੋਲ—ਦੀਆਂ ਧਾਰਨੀ ਜਾਂ ਹਮਾਇਤੀ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦਾ ਸਿਆਸੀ ਪੈਂਤੜਾ ਫੁੱਟੀ ਅੱਖ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦਾ ਸਗੋਂ ਅੰਦਰਲੇ ਮਨੋਂ ਉਹ ਇਸ ਪੈਂਤੜੇ ਦੀ ਮੁਕੰਮਲ ਹਾਰ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ, ਉਹ, ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ, ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਰਣਨੀਤੀ ਵਿਚ ਖੁਲ੍ਹਮਖੁਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਲੁਕਵੇਂ ਰੂਪ 'ਚ ਭਾਈਵਾਲ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵੀ ਇਹ ਦਿਲੀ ਤਮੰਨਾ ਹੈ ਕਿ “ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ” ਤੋਂ ਨਾਬਰ ਹੋਏ ਸਿੱਖ ਖਾੜਕੂਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜਬਰ ਦਾ ਹੰਦਾਂ ਤੇਜ਼ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ “ਮੁਖ ਧਾਰਾ” ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਸਿਆਸੀ ਸਾਂਝ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਸਿਆਸੀ ਰੋਲ ਨੂੰ ਫਰੇਬੀ ਤੇ ਬੇਮਾਅਨਾ ਬਣਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਨਕਾਰੀ ਰੋਲ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿਆਸੀ ਸੀਮਤਾਈਆਂ ਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਸਦਕਾ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦਾ ਜਾਬਰ ਪੈਂਤੜਾ

ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਅਸਰਦਾਰ ਸਾਬਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਪੁਲਸੀ ਹਤਿਆਰਿਆਂ ਹੱਥੋਂ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਗ਼ੋਰ-ਫਿਕਰ ਵਾਲੀ ਗੱਲ, ਇਸ ਪੁਲਸੀ ਬੁਰਫ਼ਾਗਰਦੀ ਵਿਰੁੱਧ ਜਬੇਬੰਦ ਜਨਤਕ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਰੜਕਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਬੇਬੰਦ ਜਨਤਕ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਇਹ ਅਣਹੋਂਦ ਜਾਬਰ ਰਾਜ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀ ਅਸਰਦਾਇਕਤਾ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਹਿਸਿਆਂ ਉਤੇ ਜਾਬਰ ਰਾਜ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀ ਫਨਾਹਕਾਰੀ ਸਮੱਰਥਾ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧਵਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਸਬੰਧੀ ਕਿੰਤੂ ਤੇ ਸੁਆਲ ਉਠ ਖੜੇ ਹੋਣੇ ਕੋਈ ਅਨਹੋਣੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹੋ ਹੈ ਜੋ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਐਨ ਇਹੋ ਗੱਲ ਹੈ ਜੋ ਖਰੀਆਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਤਾਕਤਾਂ ਲਈ ਭੁੱਘੇ ਗ਼ੋਰ-ਫਿਕਰ ਦਾ ਮਸਲਾ ਬਣਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਸੰਯੁਕਤ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ‘ਰਾਗੀ’ ਵਰਗੀਆਂ ਫਰੇਬੀ ਤਾਕਤਾਂ ਸਿੱਖ ਜਨਤਾ ਅੰਦਰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਘੋਲ ਵਿਰੋਧੀ ਰੋਅ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਤੇ ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਗਧੀਗੋੜ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਦੇ ਕਪਟੀ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸਿਰਫ ਇਉਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੀ ਉਹ ਸਿੱਖ ਸਿਆਸਤ ਉਤੇ ਮੁੜ ਆਪਣੀ ਸਰਦਾਰੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭਾਈਵਾਲ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਕਪਟੀ ਮਨਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਂਜ ਦੇਣ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਉਤੇ ਹਕੂਮਤੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਛੱਪਾ ਲਾਹੁਣਾ ਬੇਹੱਦ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਵਹਿਸ਼ੀ ਵਤੀਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਮਣਾ ਮੂੰਹੀ ਔਖ, ਗੁੱਸਾ ਤੇ ਰੋਹ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੋੜ ਹੈ ਇਸ ਲਾਵੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਹੀ ਸੇਧ ਤੇ ਮੂੰਹਾਂ ਦੇਣ ਦੀ। ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਹੱਥੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਦੀਆਂ ਚਾਹਵਾਨ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਕੋਈ ਫੋਰੀ ਤੇ ਅਸਰਦਾਰ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਪਹਿਲ-ਕਦਮੀ ਦਿਖਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਮੁੜ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ‘ਨੀਲੇ ਪਿਆਦਿਆਂ’ ਦੀ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਸਿਆਸੀ ਖੇਡ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਚੰਦਾਉਣ ਲਈ ਸਰਾਪੇ ਜਾਣਗੇ। □

ਅਕਾਲੀਆਂ ਅੰਦਰ ਜੂਤ ਪਤਾਣ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੇ ਫੇਰੀ ਕਾਰਨ

ਸੰਯੁਕਤ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੱਬੜੀਆਂ ਖੱਬੜੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਦਲ ਦੀ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਅਤੇ ਦਾਹੜੀਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਹਰ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਗਾਲਾਂ ਦੀ ਰੱਜ ਕੇ ਵਾਛੜ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਉਤੇ “ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਏਜੰਟ” ਹੋਣ ਦੇ ਖਿਤਾਬ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਵਰਤਾਏ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਇਹ ਆਪਸੀ ਲੜਾਈ ਹੁਣ ਪਾਰਟੀ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਪਬਲਿਕ ਵਿਚ ਵੀ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਪੌਤੜੇ ਖੂਬ ਫੌਲੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅੰਦਰ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਬਣ ਜਾਣ ਦੇ ਆਖਰ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹਨ? ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ? ਨਹੀਂ, ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਨੇ ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਹੈ ਹੀ ਮੁਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿਰੇ ਦੇ ਗੈਰ ਅਸੂਲੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਇਕੱਠ। ਅਜਿਹੇ ਗੈਰ-ਅਸੂਲੇ ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧੜੇ ਕੋਲੋਂ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਦਿਖਾਉਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਰੱਖਣੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਜ਼ੂਲ ਹੈ। ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੀ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਧੜਾ “ਦਿਲੀ ਦਰਬਾਰ” ਦਾ ਏਜੰਟ ਬਣ ਚੁਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਕੋਈ ਧੜਾ ਉਸਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ 'ਚ ਖਦੇੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਧੱਖਾ ਦੇ ਸਕਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕੇ? ਨਹੀਂ, ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਲੜਾਈ ਦਾ ਇਹ ਕਾਰਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਧੜਿਆਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਪਾਸਿਓਂ ਤੰਦ ਦਿਲੀ ਦਰਬਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਫਰਕ ਸਿਰਫ ਇਹ ਹੈ ਕੋਈ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਨਾਲ, ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ-ਪਾਤਰ ਨਾਲ।

ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਲਾ ਟਕਰਾ ਕੇਂਦਰ ਖਿਲਾਫ ਜਦੋਜਹਿਦ ਲਈ ਅਪਣਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਯੁੱਧਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਟਕਰਾ ਹੈ? ਨਹੀਂ, ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅੰਦਰ ਇਕ ਵੀ ਅਜਿਹਾ

ਧੜਾ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਭਖਵੇਂ ਮਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰ ਨਾਲ ਦ੍ਰਿੜ ਜਦੋਜਹਿਦ ਕਰਨ ਦਾ ਮੁੱਦਈ ਹੋਵੇ। ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਵਿਰੁੱਧ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਅਕਾਲੀ ਧੜਾ ਤੁਤਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਮੁਤਾਬਕ ਪਿਛਲੇ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਕੋਈ 300 ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ ਝੂਠੇ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਕਾਲੀ ਧੜੇ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਚੁ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਪਾਰਟੀ ਦ੍ਰਿੜ ਜਦੋਜਹਿਦ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈਣ ਤੋਂ ਹੀ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋਈ ਬੈਠੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਪਾਰਟੀ ਅੰਦਰਲੇ ਧੜਿਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਜਦੋਜਹਿਦ ਲਈ ਯੁੱਧਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਟਕਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦਾ ਸੁਆਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਪੇਂਡੂ ਧਨਾਢਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਕਿੱਤੂ ਰਹਿਤ ਲੀਡਰ ਚੱਲੀ ਆਈ ਹੈ। ਪਰ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਸਿਫਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕ ਵੱਖਰੇ ਪੜਾਅ 'ਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਟਕਰਾ ਦਾ ਇਹ ਪੜਾਅ ਜਦੋਜਹਿਦ ਦੇ ਜਿਹੇ ਜਿਹੇ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਪੇਂਡੂ ਧਨਾਢਾਂ ਦੀ ਜਮਾਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਜਦੋਜਹਿਦ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪ ਇਸ ਜਮਾਤ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ। ਇਸ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਹੋਈ ਗਰੀਬ ਸਿੱਖ ਜਨਤਾ ਸਿਰਫ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਆਮ ਸਿੱਖ ਜਨਤਾ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੇਂਦਰੀ ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹਨਾਂ ਪੇਂਡੂ ਧਨਾਢਾਂ ਦੀ ਅਮੀਰੀ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਉਂ ਹੀ ਸਮੇਂ ਨੇ ਜਦੋਜਹਿਦ ਦੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਪੇਂਡੂ ਧਨਾਢਾਂ ਦੀ ਜਮਾਤ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀ-ਅਕਾਲੀ ਦਲ-ਸੀਨ ਤੋਂ ਲਾਂਭੇ ਹੁੰਦੀ ਗਈ ਅਤੇ ਜਦੋਜਹਿਦ ਤੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਨੈਤਿਕ ਅਗਵਾਈ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਦਰਮਿਆਨੀ ਕਿਸਾਨੀ 'ਚੋਂ ਆਏ ਖਾੜਕੂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਜਾਂਦੀ ਗਈ। ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਸਮਸਿਆ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਪੇਂਡੂ ਧਨਾਢ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪ੍ਰਸੰਗਕ ਅਤੇ ਬੇਅਰਥ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਪਹਿਲਕਦਮੀ ਤੇ ਸਿੱਖ ਜਨਤਾ ਦੀ ਨੈਤਿਕ ਅਗਵਾਈ ਖਾੜਕੂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ 'ਚ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਜਨਤਾ ਦੀ ਨੈਤਿਕ ਅਗਵਾਈ ਖਾੜਕੂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ 'ਚ ਹੋਣ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਸਬੂਤ ਉਹਨਾਂ

ਦਾ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਹੈ। ਜੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਗੁਰ-
ਦਵਾਰਿਆਂ 'ਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ
ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਖਾੜਕੂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ
ਦੀ ਗੋਲੀਆਂ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹਨ ਸਗੋਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨੈਤਿਕ
ਪੱਖੋਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਰਹੇ।
ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਖਿਲਾਫ ਖਾੜਕੂ ਜਦੋਂਜਹਿਦ
'ਚ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਿੱਖ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨਾਲ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ
ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਦੇ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਟਕਰਾ ਲੈਣ ਦਾ ਅਰਥ ਸਿੱਖ
ਜਨਤਾ 'ਚ ਮੁਕੰਮਲ ਨਿਖੇੜੇ 'ਚ ਨਿਕਲੇਗਾ।

ਸਿੱਖ ਜਨਤਾ ਦੀ ਨੈਤਿਕ ਅਗਵਾਈ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵ-
ਜੂਦ ਵੀ ਜੇ ਸਿੱਖ ਖਾੜਕੂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਘਰਸ਼ 'ਚ ਪਾਉਣ
ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਉਤੇ ਆਪਣੀ ਸਿਆਸੀ ਅਤੇ
ਜਥੇਬੰਦਕ ਅਗਵਾਈ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ
ਅਸਮਰਥ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ
ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁਚੱਜੀਆਂ
ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਦਰੁਸਤ ਸਿਆਸੀ ਲੀਹ ਦੀ ਅਣ-
ਹੋਂਦ ਹੈ।

ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਾਰਨ

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਂਡੂ ਧਨਾਢ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਆਪਣੇ
ਆਪ ਨੂੰ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਸੂਤੀ ਹਾਲਤ 'ਚ ਫਸੇ ਮਹਿਸੂਸ
ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਨਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਮੁੱਚੇ
ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਰੀਕ ਜਮਾਤੀ/
ਸਿਆਸੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਹੱਥ ਚਲੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਇਸ
ਅਗਵਾਈ ਨੂੰ ਮੁੜ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਲੈਣ ਲਈ ਖਾੜਕੂ
ਜਦੋਂਜਹਿਦ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਜੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈ-
ਚਾਰਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ
ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਇਕੱਲਿਆਂ ਆਪਣੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਹਿੱਤ ਸੁਰੱਖਿ-
ਅਤ ਕਰੀ ਰਖਣੇ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਹਿੱਤਾਂ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਕਰਨਾ
ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ
ਇਕ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਜਦੋਂਜਹਿਦ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜਮਾਤੀ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ
ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਅਜਿ-
ਹੀਆਂ ਜਦੋਂਜਹਿਦਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਰਵਾਇਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਕਾਲੀ
ਦਲ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਸ਼ੀਣੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਇਹ ਬੁਨਿਆਦੀ
ਕਾਰਨ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਸਿਆਸੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ
ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਸਿਆਸੀ ਜਦੋਂਜਹਿਦ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚੋਂ
ਨਿਕਲ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਅੰਦਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਰੋਟੇ, ਕਲੇਸ਼, ਲੜਾਈਆਂ ਝਗੜੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣੇ ਲਾਜ਼ਮੀ
ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪੇਂਡੂ ਧਨਾਢਾਂ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਦੋ
ਹਾਲਤਾਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਮੁੜ
ਹਥਿਆਉਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਸਿੱਖ ਖਾੜਕੂਆਂ
ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ
ਹੱਥੀਂ ਹੋਣਾ। ਪਰ ਮਗਰਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ
ਜੇ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਖਾੜਕੂ ਆਪਣੇ ਰਾਹ
ਤੋਂ ਬਿੜਕ ਜਾਣ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਜਿਹੌ
ਜਿਹਾ ਜਾਬਰ ਹੱਲਾ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਉਪਰ ਵਿਦਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ
ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਉਮੀਦਾਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ
ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾੜੇ ਮੋਟੇ ਅਖ-
ਬਾਰੀ ਬਿਆਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਾਂ ਕਿਤੇ ਧੱਕੇ ਧਕਾਏ ਕੇਂਦਰੀ ਜਬਰ
ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਚਿੱਤੋਂ ਉਹ ਇਸ 'ਤੇ ਪੂਰੇ
ਖੁਸ਼ ਹਨ। ਉਹ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਰੋਅ-ਰਿਬੇਰੋ ਜੁਡਲੀ
ਸਿੱਖ ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਦਾ ਜਲਦੀ ਹੀ ਲੱਕ ਤੌਤਨ ਵਿਚ
ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਚੋਟੀ ਅਤੇ ਦਰਮਿਆਨੀ ਪੱਧਰ ਦੀ
ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਜੇ ਬਚਣਗੇ,
ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਘੋਲ 'ਚੋਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਉੱਠ ਜਾਵੇਗਾ
ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਲੜਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ
ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਘੁੰਮ ਘੁੰਮਾਕੇ ਅਖੀਰ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ
ਬੁੱਕਲ 'ਚ ਹੀ ਆ ਜਾਣਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ
ਇਕ ਵਾਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਾਹਾਂ ਦੇ ਕੰਡੇ (ਖਾੜਕੂ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ)
ਚੁਗੇ ਗਏ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਝੋਲੀ ਹੀ
ਪਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਹਕੂਮਤ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਕੁਝ
ਸਹੂਲਤਾਂ, ਭਾਵੇਂ ਸੀਮਤ ਹੀ ਸਹੀ, ਦੇ ਕੇ ਮੁੜ ਆਪਣੇ ਮਗਰ
ਲਾ ਲੈਣਗੇ। ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਬੰਧੀ
ਸਿਰਫ ਇਸ਼ਾਰੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਸਗੋਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਧੜਿਆਂ ਨਾਲ
ਵੱਖ ਵੱਖ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਵੀ ਤੋਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਕੇਂਦਰੀ
ਹਾਕਮ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਖਾੜਕੂ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਖਿਲਾਫ
ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਾਤਲੀ ਮੁਹਿੰਮ ਆਮ ਸਿੱਖ ਜਨਤਾ ਦੇ ਮਨਾਂ
ਅੰਦਰ ਲਗਾਤਾਰ ਗੁੱਸਾ ਅਤੇ ਰੋਹ ਭਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ
ਬਾਰੂਦ ਧਾਰ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਫੱਟ ਸਕਦਾ
ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਹੋਣੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ
ਸੰਦ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਗੁੱਸੇ ਅਤੇ ਰੋਹ ਨੂੰ ਖਾਰਜ
ਕਰਨ ਲਈ ਸੇਫਟੀ ਵਾਲਵ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ।
ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਯੁਕਤ ਅਕਾਲੀ
ਦਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਾਰਗਰ ਕੋਈ ਸੰਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ।
ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਜਨਤਾ
ਦੀ ਨਫਰਤ ਦਾ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਤਰ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਬਰਨਾਲਾ
ਬਲਵੰਤ ਜੁਡਲੀ ਦਾ ਸਿੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ

ਰਿਹਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਖ ਜਨਤਾ ਦੇ ਰੋਹ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਸਿਰਫ ਸੰਯੁਕਤ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਹੀ ਬਚਦਾ ਹੈ। ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਇਸ ਦਲ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਧੜਿਆਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨਾਲ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪੱਧਰਾਂ ਉੱਪਰ ਚਲ ਰਹੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਦਾ ਮਕਸਦ ਇਹ ਪਤਾ ਲਾਉਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੌਣ ਵੱਧ ਫਿਟ ਬੈਠਦਾ ਹੈ।

ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਫੌਰੀ ਕਾਰਨ

ਪਰ ਸੰਯੁਕਤ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਧੜਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਬਰਨਾਲਾ-ਬਲਵੰਤ ਜੁਡਲੀ ਦੇ ਹਸਰ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਵੀ ਪਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਵੀ ਮੰਗਾਂ ਮੰਨਵਾਉਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗੱਦੀਆਂ ਸਾਂਭਣ ਦਾ ਅਰਥ ਸਿੱਖ ਜਨਤਾ 'ਚੋਂ ਵੱਧ ਫਿਟਕਾਰਾਂ ਮਿਲਣ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿੱਖੜ ਜਾਣ 'ਚ ਨਿਕਲੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਹਰ ਧੜਾ ਇਹ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੱਦੀ ਉਸਦੀ ਝੋਲੀ ਪਵੇ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਲੋੜ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਮੰਗਾਂ ਵੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰੇ। ਪਰ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮ ਮੰਗਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ 'ਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਇਸ ਸਮੇਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਚੈਨਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਧੜਿਆਂ ਨਾਲ ਗਲਬਾਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਧੜੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਧੜੇ ਨਾਲ ਗਲਬਾਤ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਨ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਆਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ “ਕਠਪੁਤਲੀ ਸਰਕਾਰ ਸਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਕਠਪੁਤਲੀ ਸਰਕਾਰ ਬਾਦਲ [ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਧਿਰ ਦੇ ਆਗੂ] ਦੀ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ” ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਅਜਿਹੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਉਣ ਅਤੇ ਕਰੜੇ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਧਿਰ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪਹਿਲੀ ਧਿਰ ਦੇ ਬਿਆਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ “ਜਦ ਤੱਕ ਸਿਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਕੇਂਦਰ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗਲਬਾਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ” ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਇਹ ਆਪ ਵੀ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਆਗੂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਗਲਬਾਤ ਵਿਚ ਰੁਝੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਿਲੋਂ ਚਾਹ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਖਾੜਕੂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਜਲਦੀ ਬੀਅ ਨਾਸ ਹੋ ਸਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਉਸ ਧਿਰ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦਾ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿਲਾ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਲੜਾਈ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਹਰ ਧਿਰ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਹਮਾਇਤੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਭਾਰੂ ਹੋ ਜਾਣ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਧਿਰ ਵਜੋਂ ਕੁਝ ਅਹੁਦੇ-ਦਾਰਾਂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਵੱਖਰੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।

ਕੀ ਇਹ ਲੜਾਈ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਯੁਕਤ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਧੜੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਅਕਾਲੀ ਦਲ 'ਚ ਵਟ ਜਾਣ, ਭਾਵ ਕਈ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਬਣ ਜਾਣ? ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹੀ ਘਟਨਾ ਨਾਂ ਤਾਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਧੜਾ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਇਕੱਲਿਆਂ ਹੀ ਗੱਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਮਾਤ-ਪੇਂਡੂ ਧਨਾਦਾਂ— ਦੀ ਪੁਜੀਸ਼ਨ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਕਾਰਜ ਵੀ ਨਿਭਾ ਸਕੇ ਜੋ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮ ਉਸਦੇ ਜੁੱਮੇ ਲਾਉਣੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਇਕ ਧੜਾ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕਰਕੇ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਇਸ ਲਈ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮ ਉਸਨੂੰ ਹਕੂਮਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੌਂਪਣ ਲੱਗੇ। ਸੰਯੁਕਤ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਵੱਖ ਵੱਖ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਬਣਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸਿਖ ਜਨਤਾ ਦੀਆਂ ਹਮਦਰਦੀਆਂ ਜਿਤਣ ਲਈ ਆਪਸੀ ਮੁਕਾਬਲੇ-ਬਾਜ਼ੀ ਚਲ ਪਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਸਿੱਖ ਜਨਤਾ ਦੀਆਂ ਹਮਦਰਦੀਆਂ ਉਹ ਹੀ ਧਿਰ ਜਿਤ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਖਾੜਕੂ ਪੁਜੀਸ਼ਨਾਂ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰੇ। ਸੋ ਵੱਖ ਵੱਖ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਬਣਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦਰ-ਮਿਆਨ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਤੋਂ ਤਿੱਖੀਆਂ ਪੁਜੀਸ਼ਨਾਂ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਦੌੜ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗੀ। ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ? ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਈ ਬੁਧੀਜੀਵੀ (ਨਿਖਿਲ ਚਕਰਵਰਤੀ, ਪਰੇਮ ਸ਼ੰਕਰ ਝਾਅ ਵਗੈਰਾ) ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਅਲੋਚਨਾ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਰਨਾਲਾ ਅਤੇ ਬਾਦਲ ਦਰਮਿਆਨ ਫੁਟ ਪੈਣ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਰੋਕਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਬੁਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਫੁਟ ਨਾਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਆਗੂ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਨ ਵੱਲ ਧੱਕੇ ਗਏ। ਸੋ ਜੇ ਸੰਯੁਕਤ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਕਈ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਬਣ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਸਥਾਈ ਹੋਵੇਗੀ ਉਹ ਫੌਰੀ ਹੀ “ਪੰਥਕ ਏਕਤਾ” ਕਰ ਜਾਣਗੇ। ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਿਚ ਕਦੀ ਵੀ ਫੁਟ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂ ਜਦੋਂਜਹਿਦ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਦੁਫੜਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਸ ਦਲ ਦੀਆਂ ਜਮਾਤੀ ਸੀਮਤਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਖ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵਰਤਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਫੁਟ ਪਾਉਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਿਲ-ਚਸਪੀ ਨਹੀਂ।

ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ 'ਰਾਗੀ' ਦਾ ਸਿਆਸੀ ਹਸਰ

ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ 4 ਅਗਸਤ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ 'ਚ ਖਾੜਕੂਆਂ ਹੱਥੋਂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰਤ ਖਾ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਗੋੜ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦਾ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝੰਝਿਆ, ਉਹ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਛੱਡ ਕੇ ਜ਼ੀਰਕਪੁਰ ਜਾ ਵੜਿਆ। ਹੁਣ ਇਥੋਂ ਉਸ ਨੇ ਖਾੜਕੂਆਂ ਖਿਲਾਫ ਜੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਭਰਮ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਉਹਦੇ ਮਗਰ ਹੈ ਤੇ ਸਾਂਝਾ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਉਸ ਦਾ ਸਿਆਸੀ ਵਾਹਕ ਬਣੇਗਾ। ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਭਰਮ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਟਿਕ ਸਕਿਆ। ਸਭ ਕੁਝ ਉਹਦੀ ਆਸ ਦੇ ਉਲਟ ਵਾਪਰਿਆ। ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਨੇ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕੀ ਕਰਨੀ ਸੀ ਸਗੋਂ ਉਹਦੇ ਹੱਥੀਂ ਸ਼ਿੰਗਾਰੇ ਸਾਂਝੇ ਦਲ ਦੇ ਵੀ ਸਾਹ ਸੂਤੇ ਗਏ। ਰਾਗੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਮਾਇਤ 'ਚ ਕੋਈ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਨਾ ਲੱਭਾ ਤੇ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੇ ਸੁਆਲਾਂ ਦੀ ਬੁਛਾੜ ਦਾ ਜੁਆਬ ਵੀ ਉਹਨੂੰ ਖੁੱਦ ਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਸਮੁੱਚੇ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਅੰਦਰੋਂ ਉਹਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਕ ਭ੍ਰਮਛੇੜੀ ਵਰਗਾ, ਅਜਲੋਂ ਹੀ ਨਖਿੱਧ, ਫੀਲਾ ਹੱਥ ਲੱਗਾ। ਜੀਹਦੇ ਛੱਕਰਿਆਂ ਹੱਥ ਫੜੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਛਾਵੇਂ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਗੋੜੇ ਕੱਢਣ ਲੱਗਾ। ਸਾਂਝੇ ਦਲ ਦੇ ਕੁਰਸੀ ਲਈ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਅਗੇ ਲੇਲੜੀਆਂ ਕੱਢਦੇ ਫਿਰਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਰਾਗੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿਆਸੀ ਗਿਣਤੀਆਂ-ਮਿਣਤੀਆਂ ਲਈ ਵਰਤਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਪਰ ਇਹ ਸਿੱਖ ਜਗਤ 'ਚ ਭਲ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਰਾਗੀ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੀਆਂ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਰਾਗੀ ਕਈ ਵਾਰ ਸਾਂਝੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਉਪਰ ਖੁਲ੍ਹੇ-ਆਮ ਐਥਾ ਭਾਰਾ ਵੀ ਹੋਇਆ।

ਹੁਣ ਅਜੇਹਾ ਮੌਕਾ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਪ ਲਿਆ ਕਿ ਬਤੌਰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਦੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਖ ਮੁੜ ਬਹਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਹਸਤੀਆਂ ਦਾ ਸੰਮੇਲਨ ਸੱਦਣ ਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਇਕੱਠ 'ਚ ਆਪਣੇ ਅਸਤੀਫੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਕੇ, ਦਿਲੀ ਵੱਲ 'ਇਨਸਾਫ ਲਈ ਮਾਰਚ' ਦਾ ਪਰਪੰਚ ਰਚਿਆ ਹੁਣ ਉਹ ਸਿੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਇਕ ਧਾਰਮਿਕ ਹਸਤੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣਾ ਵਕਾਰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ ਹੱਥ ਪੈਰ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਰਚ ਲਈ 'ਧਾਰਮਿਕ ਇਕੱਠ' ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਬੜੀ ਹੀ ਚੁਸਤੀ ਨਾਲ ਸਦਿਆ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਗੰਭੀਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦਾ ਹਮਾਇਤੀ ਕੋਈ ਵੀ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ ਉਥੇ ਨਾ ਪਹੁੰਚੇ। ਪਹਿਲੀ ਬੰਦਸ਼ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ

ਕਿ ਸਿਰਫ ਇਸ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਉਹੀ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਭੇਜੀਆਂ ਹਨ? ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵੱਸ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਨੁਮਾ-ਇੰਦੇ ਬਾਬਾ ਠਾਕਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਸੱਦਾ ਪੱਤਰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਰੱਖ ਦਿਤੀ ਕਿ ਸਿਰਫ ਸਾਂਵਾ ਬੰਦਾ ਹੀ ਆਵੇ, ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨੁਮਾ-ਇੰਦਾ ਨਹੀਂ ਭੇਜ ਸਕੇਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਟਕਸਾਲ ਦਾ ਇਕ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਆ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਖੇਡ ਖਰਾਬ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੜੇ ਹੀ ਸਾਜ਼ਸੀ ਤੇ ਚਲਾਕੀ ਭਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਸੰਮੇਲਨ ਸਦਿਆ ਤੇ ਫੈਸਲੇ ਲਏ ਗਏ।

ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਵਿਅ-ਕਤੀਆਂ, ਜਿਹੜੇ ਖਾੜਕੂਆਂ ਖਿਲਾਫ ਲੜਾਈ 'ਚ ਉਹਦਾ ਮੋਹਰਾ ਬਣ ਸਕਣ, ਦੇ ਵਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਜੁਟਾਉਣਗੇ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੇ ਸਫਾਏ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰਖਦੇ ਹੋਏ, ਦਿੱਲੀ ਧਰਨੇ ਨੂੰ ਨਾਟਕੀ ਮੋੜ ਦੇ ਕੇ ਰਾਗੀ ਨੂੰ 'ਜੇਤੂ ਜਰਨੈਲ' ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਤ ਹੋਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਕੁਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਜੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਜਦ ਤਕ ਸਿੱਖ ਜੁਆਨੀ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਤੇ ਤਸੱਦਦ ਨਹੀਂ ਰੁਕਦਾ, ਅਜਿਹੇ ਚੁੱਕੇ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ ਕਦਮਾਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਉਬਲਦੇ ਲਾਵੇ ਨੂੰ ਸਾਂਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਰਾਗੀ ਵਰਗਿਆਂ ਦੇ ਫਰੇਬੀ ਚੇਹਰੇ ਤੇ ਧਰੋਹੀ ਕ੍ਰਮ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਗੁੰਮਗਾਹ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਗੁਆਈ ਬੈਠੇ ਹਨ।

ਰਾਗੀ ਕੱਖੋਂ ਹੋਲਾ ਕਿਉਂ ?

ਇਕ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਅੰਦਰ ਇਕ ਸਿਤਾਰੇ ਵਾਂਗ ਚਮਕਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਭਰਨ ਦਾ ਰਾਜ਼ ਹੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਉਸ ਵਕਤ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਬਰ ਤੇ ਵਿਤਕਰੇਬਾਜ਼ ਨੀਤੀਆਂ ਵਿਰੁਧ ਧੜੱਲੇਦਾਰ ਪੈਂਤੜਾ ਲਿਆ ਤੇ ਵਲੰਧਰੇ ਸਿੱਖ ਜਜ਼-ਬਾਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਦੇ ਅਨੁਆਈ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ। ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਖਾੜਕੂ ਕਣ ਨੂੰ ਉਭਾਰਦੇ ਹੋਏ ਉਹਨਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਜਦੋ-ਜਹਿਦ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਈ। ਜਦ ਤਕ ਤਾਂ

ਉਹ ਇਕ ਕੀਰਤਨੀਏ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਚਰਿਆ, ਸਿੱਧੀ ਜਿੰਮੇ-ਵਾਰੀ ਉਸ ਉਪਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹਦਾ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਮਨ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਟੁੰਬਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਸਿਆਸਤ, ਕੀਰਤਨ ਨਾਲੋਂ ਇਕ ਵੱਖਰਾ ਤੇ ਬੜਾ ਹੀ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਅਮਲ ਹੈ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਉਹ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦਾ ਜਥੇਦਾਰ ਬਣਕੇ ਸਿਆਸੀ ਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੁਦਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਅੰਦਰਲੇ ਪੋਲ ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਖੁਲ੍ਹਣ ਲੱਗੇ। ਉਹ, ਆਪਣੇ ਜਮਾਤੀ ਕਿਰਦਾਰ ਤੇ ਪੈਂਤੜੇ ਕਰਕੇ, ਕੇਂਦਰ ਵਿਰੁੱਧ ਦ੍ਰਿੜ ਜਦੋਜਹਿਦ ਦਾ ਵਾਹਕ ਬਣਨ ਦੀ ਥਾਂ, ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਤੇ ਗੋਡੇਟੇਕੂ ਅਕਾਲੀ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਮੋਹਰਾ ਜਾ ਬਣਿਆ। ਇਸੇ ਸਦਕਾ ਉਸ ਵਲੋਂ ਅਪਣਾਈ ਨੀਤੀ ਤੇ ਪੈਂਤੜਿਆ ਦਾ ਸਾਰਾ ਦਾਰੋਮਦਾਰ ਕੇਂਦਰ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਸਮਝੌਤੇ ਤੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਹੀ ਇਕ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਧੜੇ ਨੂੰ ਅਗੇ ਲਿਆਉਣ ਤੇ ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਣ ਲੱਗਾ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਇਹੀ ਨੀਤੀਆਂ ਤੇ ਪੈਂਤੜੇ ਉਸਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਦੀਆਂ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਵਾਹਕ ਬਣਨ ਵਲ ਲੈ ਗਈਆਂ।

ਏਥੋਂ ਹੀ ਰਾਗੀ ਦੇ ਕੱਖੋਂ ਹੋਲਾ ਹੋਣ ਦੀ ਗਲ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਹ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਦੀ ਕੇਂਦਰ ਵਿਰੁੱਧ ਦ੍ਰਿੜ ਜਦੋਜਹਿਦ ਦੀ ਥਾਂ, ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਸਮਝੌਤੇ ਰਾਹੀਂ ਗੱਦੀ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸਵਾਰਥੀ ਤੇ ਸੌੜੀ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਮੋਹਰਾ ਬਣ ਜਾਣ ਕਾਰਨ, ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸਿੱਖ ਪੀੜਤ ਮਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਗੁਆ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਵਲੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਸੰਘਰਸ਼ 'ਚ ਡਟੇ ਰਹਿਣ ਤੇ ਅਨ੍ਹੇ ਹਕੂਮਤੀ ਜਬਰ ਦਾ ਸਾਬਤਕਦਮੀ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਰਾਗੀ ਅੰਦਰ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸਿਆਸੀ ਪਿੜ 'ਚ ਮੌਜੂਦ ਸਕਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪਾਰਲੀਮਾਨੀ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਆਮ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਬਥੇਰੇ ਹਨ ਉਥੇ ਇਸ ਦੀ ਦਾਲ ਗਲਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਵੀ ਬੜੇ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹਨ। ਇਉਂ ਰਾਗੀ ਦੀਆਂ ਕੇਂਦਰ ਦੀਆਂ ਹਮਾਇਤੀ ਨੀਤੀਆਂ ਹੀ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨੱਕੋ-ਮੂੰਹੋਂ ਲਾਹ ਦਿਤਾ ਹੈ। □

ਪੀ. ਐਸ. ਯੂ. ਆਗੂਆਂ 'ਤੇ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦਾ ਕੇਸ ਦਰਜ

ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਰੇਅ-ਰਿਬੋਰੇ ਜੁਡਲੀ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜੁਆਨੀ ਦਾ ਘਾਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਣਖ ਤੇ ਸਵੈਮਾਣ ਨੂੰ ਜਬਰ ਨਾਲ ਕੁਚਲ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਮੁੜਕੇ ਕੋਈ ਦਿੱਲੀ ਖਿਲਾਫ ਲੜਨ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰੇ। ਅੱਜ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠੇ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਥੋਕ ਰੂਪ 'ਚ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਤਵਾਦੀ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ 'ਚੋਂ ਫਰਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਜਾਂ ਫਲਾਣੇ ਥਾਂ ਤੋਂ ਬੇਪਛਾਣ ਲਾਸ਼ ਮਿਲੀ ਭਾਵ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਘੱਟਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਵੱਖ ਵੱਖ ਢੰਗ ਅਪਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਜਿਥੇ ਅੱਜ ਜ਼ਾਬਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਆਪਣਾ ਉਪਰੋਕਤ ਵਹਿਸ਼ੀ ਅਮਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖ ਰਹੇ ਹਨ ਉਥੇ ਇਸ ਜਬਰ ਖਿਲਾਫ ਉਠਣ ਵਾਲੀ ਹਰ ਜਮਹੂਰੀ ਆਵਾਜ਼ 'ਚੋਂ ਵੀ ਉਹਨਾ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਧਰੋਹਾਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਬਠਿੰਡਾ ਪੁਲਿਸ ਵਲੋਂ 3 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਰਾਜਿੰਦਰਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਲਾਠੀਚਾਰਜ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪੀ. ਐਸ. ਯੂ. (ਏ. ਆਈ. ਆਰ. ਐਸ. ਐਫ.) ਦੇ ਸੱਦੇ 'ਤੇ ਝੂਠੇ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਲਈ ਰੇਅ-ਰਿਬੋਰੇ ਦੀ ਅਰਥੀ ਸਾੜ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਐਸ. ਪੀ. ਐਸ. ਕੇ. ਸ਼ਰਮਾਂ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ.

ਸਮੇਤ ਕਾਲਜ ਆ ਧਮਕਿਆ ਕਹਿੰਦਾ “ਅਸੀਂ ਰਿਬੋਰੇ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪੁਤਲਾ ਨਹੀਂ ਸੜਣ ਦੇਵਾਂਗੇ।” ਪਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀ ਕਾਰਵਾਈ ਪੂਰੀ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕਾਲਜ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋ ਕੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ 'ਤੇ ਲਾਠੀਚਾਰਜ ਕਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਪੀ. ਐਸ. ਯੂ. ਦੇ ਇਕ ਕਾਰਕੁੰਨ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਕੋਤ-ਵਾਲੀ ਬਠਿੰਡਾ 'ਚ ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਪੀ. ਐਸ. ਯੂ. ਦੇ ਸੂਬਾਈ ਆਗੂਆਂ ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਮੱਟਰਾਂ, ਨਵਦੀਪ ਸਿੰਘ ਬਿੱਟੂ ਤੇ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ 'ਤੇ 124 ਏ ਅਧੀਨ ਦੇਸ਼ ਧਰੋਹ ਦਾ ਕੇਸ ਮੜ੍ਹ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਪੀ. ਐਸ. ਯੂ. ਦੇ ਸੂਬਾ ਕਮੇਟੀ ਮੈਂਬਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਖੱਖਰ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਈ. ਟੀ. ਆਈ. ਨਾਭਾ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਤਸੱਦਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਉਹ ਝੂਠੇ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹੜਤਾਲ ਕਰਕੇ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਵਰਨਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਆਗੂ ਨੂੰ ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਫੜਕੇ ਇਸ 'ਤੇ ਤਸੱਦਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਭਨਾਂ ਜਮਹੂਰੀ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਿਥੇ ਝੂਠੇ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨ ਉਥੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਮਹੂਰੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਸਿਰ ਪਾਏ ਦੇਸ਼ ਧਰੋਹੀ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਵੀ ਕਰਨ। □

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੀ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ?

ਸਿੱਖ ਦੂਜੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਬਹਿਰੀ

ਅੱਜ ਦਿੱਲੀ ਹਕੂਮਤ ਜਿੰਨੀਆਂ ਮਰਜ਼ੀ ਟਾਹਰਾਂ ਮਾਰੀ ਜਾਵੇ ਕਿ 'ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਅੰਤਵਾਦੀ ਨਹੀਂ', '99 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸਿੱਖ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਹਨ' ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਅਮਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਖੰਡੀ ਬਿਆਨਾਂ ਦੇ ਬਖੀਏ ਉਧੇੜ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਦੋਮ ਦਰਜੇ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸਦੀ ਇਕ ਨੰਗੀ ਚਿੱਟੀ ਮਿਸਾਲੀ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਛਪਦੇ ਇਕ ਹਿੰਦੀ ਸਪਤਾਹਿਕ ਅਖਬਾਰ 'ਚੋਬੀ ਦੁਨੀਆਂ' 'ਚ ਛਪੀ ਹੋਏ ਲਿਖੀ ਰਿਪੋਰਟ ਹੈ। (ਸੰਪਾਦਕ)

‘ਪੰਜਾਬ’ 'ਚ ਤੁਹਾਡੀ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ?

“ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸੁਰਖਿਆ ਸੱਚੀ ਮੁਚੀ ਹੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪਰ ਸੁਰਖਿਆ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਜੇਕਰ ਇਕ ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੀ ਅਬਾਦੀ ਨੂੰ 'ਖਤਰਨਾਕ' ਮੰਨ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਤਲਬ ਪੁਛ-ਗਿਛ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਪੀੜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਵੇਗੀ ? ਇਹ ਪੀੜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਸਾਹਦਰਾ ਤੇ ਦਿਲਸ਼ਾਦ ਗਾਰਡਨ ਦੇ ਲੋਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਹ ਅੱਡ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਹਵਤਿਆਂ ਤੋਂ ਸੁਰਖਿਆ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਜਿਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਇਹ ਪੜਤਾਲ ਚਲ ਰਹੀ ਸੀ ਉਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੀ ਕੁਝ ਘੰਟੇ ਪਹਿਲਾਂ 'ਅਣਜਾਣ' ਕਾਰਨਾ ਕਰਕੇ ਕੈਂਸਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਦਿਲਸ਼ਾਦ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ, ਸਾਹਦਰਾ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਉਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਇਕ ਉਦਘਾਟਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ 25 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਇਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਵਸ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਤਹਿ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਤਿਆਰੀ 'ਚ 15 ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਹਸਪਤਾਲ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਟਾਫ਼ ਰੁਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਥੋਂ ਦੇ ਕਈ ਸੀਨੀਅਰ ਡਾਕਟਰ ਕਈ ਦਿਨ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਤਕ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਸ 'ਗਰੀਬ ਦਿੱਲੀ' ਵਿਚ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰੀਆਂ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਜਮਨਾ ਪਾਰ ਆਉਣ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਵਰਦਾਨ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਗੰਦਗੀ ਤੇ ਟੁੱਟੀਆ ਫੁਟੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਘੱਟ ਉਸ ਰੂਟ ਨੂੰ ਨਿਜਾਤ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਧਰੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਲੰਘਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦਿਲਸ਼ਾਦ ਗਾਰਡਨ ਤੇ ਨੰਦ ਨਗਰੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਉਦੋਂ ਮੁਸੀਬਤ ਆ ਪਈ ਜਦੋਂ 22 ਅਤੇ 23 ਨਵੰਬਰ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵਰਦੀ-ਸਾਹਿਬ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਰਾਤ ਦੇ ਦੋ-ਦੋ ਵਜੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਾ

ਕੇ ਇਹ ਪੁੱਛਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਥੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸਾਓ ? ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੀ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ? ਜੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਮਝੇ ਉਸਦੀ ਸ਼ਾਮਤ। ਅਨੇਕਾਂ ਸਵਾਲ ਉਸਨੂੰ ਝੱਲਣੇ ਪਏ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਕਈ ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ? ਅਤੇ ਨਾਂਹ 'ਚ ਜੁਆਬ ਮਿਲਣ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਜਾਂਦੇ ਪਰ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਕੁਝ ਨਸੀਹਤਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਦੇ ਜਾਂਦੇ ਕਿ ਜੇ 25 ਨਵੰਬਰ ਤਕ ਕੋਈ ਘੱਟ ਪਹਿਚਾਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਘਰ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਰੁਕਣ ਨਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਰੁਕਣ ਦੇਣ। ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਵੀ ਪੁਲਿਸ ਪਾਰਟੀ ਪਹੁੰਚੀ ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਲਈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਦਹਿਸ਼ਤਜਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਲੋਨੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮੁਸੀਬਤ ਤਾਂ ਖੈਰ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾਂ ਸੀ ਹੀ ਝੁੱਗੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬੇਹੱਦ ਜ਼ਲੀਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਪੱਤਰਤਾਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਪੁਲਿਸ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਸੀਮਾਪੁਰ ਦੀ ਇਕ ਝੁੱਗੀ ਬਸਤੀ ਦੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਗਿਛ ਕੀਤੀ। ਨਮੂਨਾ ਇਹ ਸੀ। ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਕੀ ਹੈ ? ਕਦੀ ਚੋਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ? ਪੰਜਾਬ ਸਮੱਸਿਆ ਬਾਰੇ ਤੇਰਾ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ। ਕਦੀ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ? ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ? ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਕਦੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ? ਸਾਈਕਲੋਸਟਾਈਲ ਕਾਗਜ਼ ਤੇ ਲਿਖੇ ਇਹ ਸੁਆਲ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਬੁਢਾ ਦਰੋਗਾ ਜੁਆਬ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਗਾਲੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਰਲਾਕੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬੱਲਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਸੀਮਾਪੁਰੀ ਥਾਣੇ ਦੇ ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਸੁਰਖਿਆ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਪੁਛ-ਗਿਛ ਕਰਨ ਦੀ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਜੁਆਬ ਸੀ, 'ਦੋ ਦਿਨ ਅੰਦਰ ਹੀ ਦੱਸ ਹਜ਼ਾਰ ਘਰਾਂ 'ਚੋਂ ਛਾਣਬੀਣ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਚੋਵੀਂ ਘੰਟੇ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤਾਂ ਚਲੇਗਾ ਹੀ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਿਉਂ ਕੈਂਸਲ ਹੋਇਆ ? ਇਸ ਦਾ ਸਹੀ ਜੁਆਬ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸਕੱਤਰੇਤ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਏਨਾ ਹੀ ਦਸਿਆ ਕਿ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੈਂਸਲ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਈ ਵਜ੍ਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਸੀ ਗਈ। ਪਰ ਗੁਪਤਚਰ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਇਕ ਸੂਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਯਾਤਰਾ ਸੁਰਖਿਆ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕੈਂਸਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਨਵੰਬਰ 1984 ਵਿਚ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵਡੇ ਪੈਮਾਨੇ 'ਤੇ ਦੰਗੇ ਹੋਏ ਸਨ।”

(‘ਚੋਬੀ ਦੁਨੀਆਂ’ 29 ਨਵੰਬਰ, 1987)

ਕਸ਼ਮੀਰ, ਜੰਮੂ, ਲੋਹ ਲਦਾਖ—ਤਿੰਨਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁੱਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਤੇ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਰਾਜਧਾਨੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ

ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ, ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਕਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਤੋਂ ਬਦਲ ਕੇ ਜੰਮੂ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਚਲੀ ਆਉਂਦੀ 'ਦਰਬਾਰ ਮੂਵ' ਦੀ ਪਿਰਤ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ 7 ਅਕਤੂਬਰ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਾਦੀ ਵਿੱਚ ਸਥਿੱਤੀ ਤਨਾਅਪੂਰਨ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਬਾਰੇ ਐਸੋਸਿ-ਏਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦਿੱਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਬੰਦ ਦੇ ਸੱਦੇ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਭਰਵਾਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਰੋਅ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਗੁੱਸੇ 'ਚ ਹੈ ਕਿ 18 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਵਲੋਂ ਬੰਦ ਦਾ ਸੱਦਾ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਤੇ ਹੋਰਾਂ ਕਸ਼ਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੁਕਾਨਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਆਦਿ ਬੰਦ ਰਹੇ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਸਾਰੇ ਸਾਲ ਦੀ ਸਥਾਈ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਪਹਿਲਾਂ ਜੰਮੂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਈ ਦਿਨ ਮੁਕੰਮਲ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਠੱਪ ਰਿਹਾ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਆਮ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਭਾਰੀ ਵਿਘਨ ਪਿਆ ਰਿਹਾ। ਜੰਮੂ ਦੇ ਲੋਕ ਜੰਮੂ ਬਾਰੇ ਐਸੋਸਿਏਸ਼ਨ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਸੱਦੇ 'ਤੇ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ 7 ਅਕਤੂਬਰ ਦੇ ਉਸ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਦੇ ਸਥਾਈ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜਧਾਨੀ ਨੂੰ ਜੰਮੂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਦੀ ਦਹਾ-ਕਿਆ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆਉਂਦੀ ਪਿਰਤ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਇਕ ਵਾਧੂ ਦੇ ਖਰਚੇ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜੰਮੂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਗੇ ਹੀ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਐਲਾਨ ਨੂੰ ਜੰਮੂ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਧੱਕੇ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਿਆ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਿਕ ਭੇਦ ਭਾਵ ਦੇ ਉਹ ਇਸ ਧੱਕੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜਥੇਬੰਦ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਅੱਠ ਦਿਨ ਮੁਕੰਮਲ ਬੰਦ ਰਖਣ ਸਮੇਤ 37 ਦਿਨ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੇ ਫਾਰੂਖ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਸੱਤ ਅਕਤੂਬਰ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਬਦਲੇ।

ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਦਖਲ ਨਾਲ ਅਤੇ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਰੱਦ

ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਉਸਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਧੱਕਾ ਲਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧਾ ਦਖਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਸਦੇ ਫੌਰੀ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵਜੋਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਬਾਰੇ ਐਸੋਸਿਏਸ਼ਨ ਦੇ ਸੱਦੇ 'ਤੇ ਸਮੁੱਚਾ ਕਸ਼ਮੀਰ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਸੰਘਰਸ਼ ਅਜੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਹੈ।

ਇਸ ਸਾਰੇ ਘਟਨਾ ਕਰਮ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਲੋਹ-ਲਦਾਖ ਖੇਤਰ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਜਿਹੜੇ ਹੁਣ ਤਕ ਚੁੱਪ ਸਨ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਲੋਹ ਬਾਰੇ ਐਸੋਸਿਏਸ਼ਨ ਨੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜੰਮੂ ਦੀ 'ਦਰਬਾਰ ਮੂਵ' ਵਾਂਗ ਲੋਹ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਕਤੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤੀ ਜਾਇਆ ਕਰੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮੰਗ ਨੂੰ ਮਨਵਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਕੇਂਦਰੀ ਹਕੂਮਤ ਅਤੇ ਫਾਰੂਖ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਰੰਗਤ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੰਮੂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਸੁਚੱਤ ਰੂਪ 'ਚ ਫਿਰਕੂ ਰੰਗਤ ਦੇਣ ਲਈ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੰਮੂ ਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਫਿਰਕੂ ਰੂਪ ਧਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਜਨੂੰਨੀ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲੇ ਆਪਣਾ ਅੱਡ ਅੰਦੋਲਨ ਛੇੜਨ ਦੇ ਐਲਾਨ ਨੂੰ ਭਰਵਾਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਗੱਠ ਜੋੜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਪਿਆ।

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰਕੂ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਮੁਸਲਿਮ ਵਸੋਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਰਖਣ ਲਈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੌਮੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਰੰਗਤ ਦੇਣ ਲਈ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਲੋਹ ਲਦਾਖ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਜਬਰੀ ਉਸ ਨਾਲ ਨਰ-ੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਖੁੱਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਰਾਜਧਾਨੀ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਇਉਂ ਨਾ ਕਰਕੇ ਤਿੰਨਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਤੇ ਜੰਮੂ ਦੀਆਂ ਵਕਤੀ ਰਾਜਧਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਨੱਥੀ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੌਮੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ

ਤਿੰਨਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਸਥਾਈ ਰਾਜਧਾਨੀਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੌਮੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ।

ਨਕਲੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਤੇ ਅਖੌਤੀ ਨਕਸਲੀਏ ਜਿਹੜੇ ਅਜੇ ਵੀ 'ਅਖੰਡ ਭਾਰਤ' ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਖੁਲਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ — ਜੇ ਉਹ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਨਾ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਤਾਂ — ਕਿ ਕੌਮੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਲਾਗ ਕਿਵੇਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਫੈਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਕ-ਇਕ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਕਈ-ਕਈ ਖੁੱਦ ਮੁਖਤਿਆਰ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜਧਾਨੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀਆਂ ਐਸੋਸਿਏਸ਼ਨਾਂ ਵਲੋਂ

ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਲਗਪਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਖਰੀਆਂ ਕੌਮੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਕੀਕੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦੀਆਂ ਸਿਆਸੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਹੈ। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਖਰੀਆਂ ਕੌਮੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੂਰਨ ਖੁੱਦ ਮੁਖਤਿਆਰੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਦਰੁਸਤ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਤਾਂ ਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੌਮੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਰੰਗਤ ਦੇਣ ਦੇ ਚੰਦਰੇ ਮਨਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਂਜ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। □

ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਨਵਜਮਹੂਰੀ ਕੇਰਲਾ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਲਈ ਜੂਝਣ ਦਾ ਐਲਾਨ

ਪਹਿਲੀ ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਕੇਰਲਾ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਤਰੀ-ਵੇਂਦਰਮ ਦੇ ਵੀ, ਜੇ. ਟੀ ਹਾਲ ਵਿੱਚ 5000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਵਲੋਂ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਵਜਮਹੂਰੀ ਕੇਰਲਾ ਸਿਰਜਣ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਲਈ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਦਿਨ ਕੇਰਲਾ ਸੂਬੇ ਦਾ ਸਥਾਪਨਾ ਦਿਵਸ ਹੈ। ਉਥੋਂ ਦੇ ਖਰੇ ਨਕਸਲਬਾੜੀਆਂ ਵਲੋਂ ਹਫਤਾ ਭਰ ਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਮੁਹਿੰਮ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਕੇ ਪੋਸਟਰਾਂ, ਨਾਹਰਿਆਂ ਤੇ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਅੱਜ ਵੀ ਕਿਵੇਂ ਕੇਰਲਾ ਸੂਬਾ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਵਲੋਂ ਕੱਚਾ ਮਾਲ ਖਰੀਦਣ ਤੇ ਤਿਆਰ ਮਾਲ ਵੇਚਣ ਦੀ ਮੰਡੀ ਬਣਾਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਤੇ ਆਰਥਕ, ਸਿਆਸੀ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਗੁਲਾਮੀ ਤੇ ਗੁਰਬਤ ਦੀ ਜੂਨ ਭੋਗ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲੋਕ ਕੇਰਲਾ ਸੂਬੇ ਦੇ ਸਥਾਪਨਾ ਦਿਨ ਨੂੰ ਇਸ ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਜੂਲੇ ਨੂੰ ਲਾਹਕੇ ਇੱਕ ਅਜਾਦ ਤੇ ਜਮਹੂਰੀ ਰਾਜ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲੜਨ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਕਰਨ ਦੇ ਦਿਨ ਵਜੋਂ ਹੀ ਮਨਾਉਣ। ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਸੀ.ਆਰ.ਸੀ, ਸੀ.ਪੀ.ਆਈ. (ਮ-ਲ) ਦੀ ਸੂਬਾ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ 'ਕੇਰਲਾ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ' ਨਾਮੀ ਕਿਤਾਬਚਾ ਪੰਦਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਛਪਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਪਹਿਲੀ ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਲੱਗਭੱਗ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜ਼ਿਲਾ ਕੇਂਦਰਾਂ 'ਚ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਜਥੇਬੰਦ ਕੀਤੇ

ਗਏ। ਰਾਜਧਾਨੀ, ਤਰੀਵੇਂਦਰਮ 'ਚ ਹੋਏ ਮੁੱਖ ਸਮਾਗਮ ਨੂੰ ਮੁਲਕ ਪੱਧਰੀ ਆਗੂ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਕਾ: ਕੇ. ਵੇਨੂੰ ਤੇ ਸੂਬਾ ਸਕੱਤਰ ਐਮ. ਰਾਵੂਨੀ ਨੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਖਾਂ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ 'ਚ ਇਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ-ਸਿਆਸੀ ਲਾਈਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਤੇ ਸਾਰਥਕਤਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਕੇਰਲਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਨਕਸਲ-ਬਾੜੀਆਂ ਵਲੋਂ ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਗੁਲਾਮ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਿਆਸਤ ਪ੍ਰਤੀ ਗਹਿਰੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਿਖਾਉਣ ਦਾ ਹੀ ਸਿੱਟਾ ਹੈ ਕਿ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਛਾਪ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ।

ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਤੇ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਤੇ ਮਹੱਤਤਾ ਇਕ ਹੋਰ ਪੱਖ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਅਖੌਤੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਵਲੋਂ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਪਿਛਾਖੜੀ ਸਿਆਸਤ ਤੇ ਜਥੇਬੰਦ ਕੀਤੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਦੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਨਿਖੇੜੇ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਕੀਰ ਖਿੱਚੀ ਗਈ। ਸੀ. ਪੀ. ਆਈ. ਵਲੋਂ ਇਸ ਦਿਨ ਨੂੰ "ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੱਤਵਾਦੀ ਤੇ ਵੱਖਵਾਦੀ ਅਨਸਰਾਂ ਖਿਲਾਫ ਲੜਨ ਲਈ ਖੂਨ ਦੀ ਸਹੁੰ ਖਾਣ" ਦੇ ਦਿਨ ਵਜੋਂ ਤੇ ਮਾਰਕਸੀ ਪਾਰਟੀ ਵਲੋਂ "ਦੇਸ਼ ਦੀ ਏਕਤਾ ਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਖਿਲਾਫ ਲੜਾਈ ਦੀ ਸਮਾਜਕ ਸਹੁੰ" ਚੁੱਕਣ ਵਜੋਂ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ। □

ਜਲੰਧਰ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਪੰਜਾਬ-ਵਿਰੋਧੀ ਵਤੀਰਾ

—ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਭੋਗਲ

ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਨੀਤੀ ਕਿੰਨੀ ਗਲਤ ਤੇ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਜਲੰਧਰ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਹੈ।

ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਮੰਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਜਲੰਧਰ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸਿਰਫ ਅੱਠ ਵੱਜ ਕੇ ਚਾਲੀ ਮਿੰਟ ਤਕ ਹੀ ਦਿਖਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਿੱਛੋਂ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿਲੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਰਿਲੇਅ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ “ਨੈਸ਼ਨਲ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ” ਕਹਿਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਤਕਨੀਕੀ ਪੱਧਰ ਉੱਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ “ਨੈਸ਼ਨਲ” ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਮਨੋਰੰਜਨ ਭਾਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਾਂ ਯਥਾਰਥ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਨਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ। “ਨੈਸ਼ਨਲ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ” ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ‘ਦਿਲੀ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ’ ਜਲੰਧਰ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ, ਅੱਠ ਚਾਲੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਤ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਤਕ ਅਜਿਹੇ ਨਾਟਕ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਆਮ ਖਪਤ ਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਬਣਾਉਣ ਤੇ ਵੇਚਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਆਪਣੀ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ-ਬਾਜ਼ੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਨਾਟਕ ਭਾਵਕ, ਮਨੋਰੰਜਨ ਤੇ ਲਟਕਾਅ ਭਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਅਫੀਮ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਾਂਗ ਇਸਤਰੀਆਂ, ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਕਈ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੀਲੀ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਦਾ, ਸਮਾਜ ਦਾ, ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਉਹ ਯਥਾਰਥ, ਜੋ ਡਾ: ਰਾਬਿੰਦਰ ਨਾਥ ਟੈਗੋਰ ਤੇ ਮੁਨਸ਼ੀ ਪ੍ਰੇਮ ਚੰਦ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤਕ ਦੇ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਬਿਲਕੁਲ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ।

ਦੂਜੀ ਧਿਆਨ ਯੋਗ ਗੱਲ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਡੀ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਲੰਧਰ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵੀ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਜਲੰਧਰ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸਿਰਫ ਮਾਝੇ ਦੁਆਬ ਵਿਚ ਹੀ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਪਟਿਆਲੇ, ਬਠਿੰਡੇ, ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਕ ਕਸੌਲੀ ਰਿਲੇਅ ਕੇਂਦਰ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੀ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ

ਹਨ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਲਗਪਗ ਅੱਧਾ ਪੰਜਾਬ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਤੋਂ ਵੰਚਿਤ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਲੰਧਰ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਜੋ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸਮਾਨੰਤਰ ਦਿਖਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਹੈ। ਜੇ ਖਤਾਂ ਦੇ ਉਤਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਿਨ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਵੀ ਸੁਣਾਏ ਜਾਣਗੇ। ਜੇ ਨਾਟਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਵੀ। ਸਗੋਂ, ਨਾਟਕ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪੇਸ਼ਕਾਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਹਿੰਦੀ ਨਾਟਕ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਲੋਭ ਵਧੇਰੇ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਉਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਨਾਟਕ ਨੈਸ਼ਨਲ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਦਾ ਰੰਗਦਾਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਜਲੰਧਰ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਨਾਟਕ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਉਂ ਜਲੰਧਰ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਜੋ “ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ੀ ਕੇਂਦਰ” ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਦੋ ਭਾਸ਼ੀ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੀਤੀ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੋੜਨ ਦਾ ਯਤਨ ਘੱਟ ਪਾੜਨ ਦਾ ਯਤਨ ਵੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਨਵਾਂ ਨਵਾਂ ਆਇਆ ਸੀ, ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ “ਰਚਨਾਵਾਂ” ਦਾ ਨਾਟਕੀਕਰਨ ਕਰ ਕੇ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾਏ। ਉਦੋਂ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਵਲ “ਚਿੱਟਾ ਲਹੂ” ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ। ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ ਦੀ ਕਹਾਣੀ “ਤੂੜੀ ਦੀ ਪੰਡ” ਤੇ ਫੇਰ “ਧਰਤੀ ਹੋਨਲਾ ਬੋਲਦਾ” ਦਿਖਾਈ ਗਈ। ਨਾਟਕਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਘੁੰਮਣ, ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸ਼ੇਠੀ, ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਫੁੱਲ, ਆਤਮਜੀਤ ਅਤੇ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਔਲਖ ਦੇ ਨਾਟਕ ਦਿਖਾਏ ਗਏ। ਔਲਖ ਦਾ ਨਾਟਕ “ਬਿਗਾਨੇ ਬੋਹੜ ਦੀ ਛਾਂ” ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਾਰ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ। ਪਰ ਹੁਣ ਦੋ ਕੁ ਸਾਲ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਨਾਟਕ ਦਿਖਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕਕਾਰਾਂ ਦੇ ਲਿਖੇ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਹੁਣ ਦਿਖਾਏ ਜਾਂਦੇ ਨਾਟਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਟੱਕਰਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਹੋਲੀ

ਹੋਲੀ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਿਰਫ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ “ਦਰਪਣ” ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੀ ਫਿਲਮਾਂ ਨੇ “ਫਾਰਮੂਲਾ ਕਹਾਣੀਆਂ” ਲਿਖਵਾ ਕੇ ਫਿਲਮਾਉਣ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹੋ ਸਿਲਸਿਲਾ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੱਭ ਤਾਂ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ “ਸਾਹਿਤ” ਨੂੰ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਚਾਈ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੋ ਉਲਟਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਜਲੰਧਰ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਇਕ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਨਾ ਮੌਹ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਇਸ ਦਾ ਗਿਆਨ। ਬਹੁਤੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਏ ਹਨ, ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮੰਗਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਸੱਤ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਹਫਤੇ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਦਿਨ, “ਸਮਾਚਾਰ ਸਮੀਖਿਆ” ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਲੰਧਰ ਦੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਅੱਧੀ ਦਰਜਨ ਪੱਤਰਕਾਰ ਇਹ ਸਮੀਖਿਆ ਬੋਲਣ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਸਿਰਫ ਤਿੰਨ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਹਰ ਐਤਵਾਰ (ਇਸ ਦਿਨ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਰੋਤੇ ਸੁਣਦੇ ਹਨ) ਸਮਾਂ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹਰ ਵਾਰ ਟਿਪਣੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਰੁੱਧ ਅਤੇ ਸਿਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਅਖਬਾਰ ਤੇ ਖਬਰ ਏਜੰਸੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਹੀਂ। ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਉਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਭੜਕਾਊ ਤਕਰੀਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਅਤਿਵਾਦੀ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਦਬਾਉਣਾ ਤੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬੋਲੀ ਜਾਣਾ ਮਸਲੇ ਦਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ। ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਭੜਕਾਊ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਤਾਂ ਨਾ ਕਰੇ, ਜੋ ਖਬਰਾਂ ਤੇ ਸਮਾਚਾਰ ਸਮੀਖਿਆ ਰਾਹੀਂ ਕਈ ਵਾਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਰੋਸ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਮੀਖਿਆ ਲਈ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੇ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ?

ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ “ਅਸਲੀ” ਪੰਜਾਬੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੰਦੇ। ਖਬਰਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਅਨਾਉਂਸਰ, ਨਾਟਕਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨਵਯੁਵਕਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਨਵਯੁਵਕਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ।

ਮੁਸ਼ਕਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਨੇਤਾ ਤੇ ਪਾਰਟੀਆਂ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਲੜਦੇ ਹਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਂ ਉਤੇ ਵੋਟਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਗਲਤ ਨੀਤੀ ਵੱਲ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਅਕਾਲੀ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਤਸਵੀਰ, ਉਸ ਦੇ ਬਿਆਨ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਅਕਾਲੀ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਖਬਰਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਥਾਨ ਮਿਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਕਾਲੀ ਚੁੱਪ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਵਿਚ ਅੱਠ ਵਜ ਕੇ ਚਾਲੀ ਮਿੰਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਾ ਕਥਿਤ ਨੈਸ਼ਨਲ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਰਿਲੇਅ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਥੇ ਤਾਮਿਲ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੀ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਹੀ ਬੰਗਾਲ ਅਤੇ ਆਸਾਮ ਵਿਚ ਬੰਗਾਲੀ ਤੇ ਅਸਾਮੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿਚ ਮੱਲੋ-ਮੱਲੀ ਹਿੰਦੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਹੀਂ ਘੁਸੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਕਿਉਂ ਸਥਾਨ ਲਈ ਜਾਵੇ ? ਕਿਉਂ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦੋ ਭਾਸ਼ੀ ਰਾਜ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦੀ ਖਤਰਨਾਕ ਖੇਡ ਖੇਡੀ ਜਾਵੇ ? ਕਿਉਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀ ਪੰਜਾਹਵਿਆਂ ਦੀ ਫਿਰਕੂ ਨੀਤੀ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ ?

ਜਲੰਧਰ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸਮਾਨਤਰ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੱਠ ਚਾਲੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹੀਓ ਨੀਤੀ ਅਪਨਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਬੰਗਾਲ, ਅਸਾਮ ਤੇ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਵਿਚ ਅਪਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

(ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ, ਮਾਮੂਲੀ ਸੰਖੇਪ)

ਦਲਿਤ ਉਭਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਜਲੰਧਰ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ

8 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਜਲੰਧਰ ਵਿਖੇ ਬਹੁਜਨ ਸਮਾਜ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸੂਬਾਈ ਰੈਲੀ ਹੋਈ। ਇਸ ਰੈਲੀ ਵਿਚ ਜਿਸ ਜੋਸ਼, ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਭਰ 'ਚ ਦਲਿਤ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ, ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਕਿ ਦਲਿਤ ਵਰਗ, ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੇ ਸਮਾਜਕ ਵਿਤਕਰੇ, ਅਨਿਆਂ ਤੇ ਦੁਰ-ਵਿਵਹਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਚੇਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੂਪ 'ਚ ਝੱਲਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋਣ ਵੱਲ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦਲਿਤਾਂ ਅੰਦਰ ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਚੇਤਨਤਾ ਦਾ ਇਹ ਉਭਾਰ ਸਮੁੱਚੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਰ ਭਾਗ ਵਿਚ ਹੀ ਵੱਖ ਵੱਖ ਨਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਉਸਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਜਾਤ ਪਾਤ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵੰਡਣ ਤੇ ਉਚ-ਨੀਚ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਪਿਛਾਖੜੀ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀਆਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਦਲਿਤ ਉਭਾਰ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀਆਂ ਹਿੰਦੂ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤੀ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦਾ ਹੀ ਮੌੜਵਾਂ ਕਰਮ ਹੈ।

ਅੱਸੀਵਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੁਟੇਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਸਮਾਜਕ ਢੋਈ ਬਖਸ਼ਣ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਹੱਥ ਕੰਡਾ ਅਸਰਦਾਰ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਹਿੰਦੂ ਹੰਕਾਰ ਭੜਕਾਉਣ 'ਤੇ ਜੋਰ ਦੇਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਕਿ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਭਾਂਸ਼ਾਈ, ਸਭਿਆ-ਚਾਰਕ ਹਸਤੀ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਤੇ ਆਰਥਕ ਉੱਨਤੀ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਗਲਬਾ ਲਾਹੁਣ ਤੇ ਖੁੱਦਮੁਖਤਿਆਰ ਹੋਣ ਦੇ ਉਠ ਰਹੇ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਤੇ ਘੋਲਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਸੰਨ੍ਹ ਲਾਈ ਜਾ ਸਕੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੂਨ 'ਚ ਡੁਬੋਣ ਲਈ ਜਨਤਕ ਹਮਾਇਤ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਨੀਤੀ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਧਾਰਮਕ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸਿਰੇ ਦੇ ਤੁਅੱਸਬੀ ਵਤੀਰੇ ਵਿਚ ਨਿਕਲਿਆ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਜਨੂੰਨ ਭੜਕਣ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਅਸਰ ਦਲਿਤਾਂ ਨਾਲ ਸਮਾਜਕ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਵਿਚ ਵਾਧੇ 'ਚ ਨਿਕਲਣਾ ਵੀ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਸੀ ਤੇ ਇਵੇਂ ਹੀ ਹੋਇਆ ਵੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਜ ਦਲਿਤਾਂ ਨਾਲ ਸਮਾਜਕ ਬੇਇਨਸਾਫੀ, ਪੱਕੇ ਪੌੜਿਆਂ ਤੇ ਜਬਰ-ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਵਲੋਂ ਅਪਣਾਈਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਹੀ ਹਨ। ਹਾਲਤ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪਹਿਲੂ ਵੀ ਕਿ ਦਲਿਤ ਉਭਾਰ ਕੇਂਦਰ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੀਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸੋਧਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਇਸ ਜਾਬਰ ਤੇ ਲੁਟੇਰੇ

ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਢਾਹ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਸਮਾਨਤਾ ਤੇ ਬਰਾਬਰਤਾ ਵਾਲਾ ਸਮਾਜ ਉਸਾਰਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ।

ਦਲਿਤ ਉਭਾਰ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀਆਂ ਹਿੰਦੂ ਹੰਕਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕੋਝੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਕਾਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਹਿਮ ਫੈਕਟਰ ਹੈ। ਜਾਤ ਪ੍ਰਸਤ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਫਾਸ਼ੀ ਕਦਮਾਂ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ 'ਚ ਇਹ ਇਕ ਸੀਮਤਾਈ ਵੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ 'ਚ ਜੂੜ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਜਲੰਧਰ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਵਿਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਵਲੋਂ ਜਿਥੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਤੇ ਪੁੰਜੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਦਲਿਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਗਰਦਾਨਿਆ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਭੰਨ ਕੇ ਨਵਾਂ ਨਵਾਂ ਸਮਾਜ ਸਿਰਜਣ ਦੀ ਤਾਘ ਬਾਰ ਬਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ, ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਧਾਰਮਕ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਰਗਾਂ ਨਾਲ ਇਕ-ਮੁੱਠਤਾ ਤੇ ਯਕਯਹਿਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਵੀ ਵਾਰ ਵਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿਹੜੀ ਸਮੇਂ ਦੀ ਅਹਿਮ ਲੋੜ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਤ 'ਚ ਹੋਈ ਇਹ ਕਾਨਫਰੰਸ ਇਕ ਨਵੀਂ ਕਤਾਰਬੰਦੀ ਲਈ ਵੀ ਰਾਹ ਖੋਲੇਗੀ ਜਿਹੜੀ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਫਾਸ਼ੀ ਰੁਤਾਨ ਵਿਰੁੱਧ ਅਸਰਦਾਰ ਕਦਮ ਪੁੱਟ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਦਲਿਤ ਉਭਾਰ ਦੀ ਸੀਮਤਾਈ

ਜਲੰਧਰ ਰੈਲੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਬਾਬੂ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਗੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਹਮਾ-ਇਤੀ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਾਇਜ਼ ਮੰਗਾਂ ਮੰਨੀਆ ਜਾਣੀਆ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਮਤੇ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਵਿਕੇਂਦਰੀਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦਲਿਤ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਸਮਝ ਅੰਦਰਲਾ ਇਹ ਕੱਜ ਬੇਹੱਦ ਗੰਭੀਰ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੀ ਦਲਿਤ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਤੋਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੀੜ੍ਹਤ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਾਂਝਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵਖਰਿਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ 'ਚ ਵਸਦੇ ਦਲਿਤਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਹਨ ਤੇ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਆਰਥਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵੀ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ

ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਦਲਿਤਾਂ ਦਾ ਸਰਬ ਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ (ਜਾਂ ਕੌਮਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤ ਕੋਈ ਇਕ ਕੌਮ ਨਹੀਂ) ਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤਰੱਕੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਮਾਨਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੀਣੇ ਤੇ ਨਿਤਾਣੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਦਲਿਤਾਂ ਦਾ ਬੌਧਿਕ ਵਿਕਾਸ ਕਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਜਿਉਣ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈਣ ਲਗਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਲੱਖਣ ਆਰਥਕ ਪਛੜੇਵੇਂ ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਵਸਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਈ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੇ ਆਰਥਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਬੰਨ ਕੇਂਦਰੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੌਮਾਂ ਕੋਲ ਹੋਣ ਤੇ ਇਹ ਕੌਮਾਂ ਖੁੱਦਮੁਖਤਿਆਰ ਹੋਣ। ਜਿਵੇਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਅੱਜ ਤੋਂ ਸੈਂਕੜੇ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਾਰ ਦੇ ਕੇ, ਹੋਰਨਾਂ ਲੋਕਲ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਗਲਾ ਘੁਟਿਆ ਤੇ ਪੱਛੜੇ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਬੌਧਿਕ ਪੱਖੋਂ ਹੀਣਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ। ਬਿਲਕੁਲ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅੱਜ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਾਦੀ ਹਾਕਮ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਿਆਈ ਹਿੰਦੀ ਲੱਦ ਕੇ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੌਮਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਗਲਾ ਘੁਟ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮਾਨਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੰਨੇ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਵੱਖਰੇ ਸੁਤੰਤਰ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਮਾਲਕ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁੱਦਮੁਖਤਿਆਰੀ

ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵਿਕਾਸ ਭਲਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਅੱਜ ਝਾਰਖੰਡ, ਅਸਾਮ, ਗੋਰਖਾਲੈਂਡ, ਕਸ਼ਮੀਰ, ਪੰਜਾਬ ਆਦਿ ਜਿਨੀਆਂ ਵੀ ਲਹਿਰਾਂ ਉੱਠ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਵਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਹੁੱਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਖੜੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਦਾ ਹੀ ਸਿੱਟਾ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਖੁੱਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਦੀ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਬ੍ਰਾਹਮਣ-ਵਾਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਜਕੜ ਪੰਜੇ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਦਲਿਤਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੀ ਬਣੇਗੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਲਿਤ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਉਪਰੋਕਤ ਪੈਂਤੜਾਂ ਜੇਕਰ ਸੁਧਾਰਿਆ ਨਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਕੇਂਦਰ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਾ ਨਿਰਣੇ ਦੇ ਹੱਕ ਲਈ ਲੜ ਰਹੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਖੜਨ ਵੱਲ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਹੀ ਮਜਬੂਤ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਦਲਿਤ ਉਭਾਰ ਸਾਰਥਕ ਨਤੀਜੇ ਤਾਂ ਹੀ ਕੱਢ ਸਕੇਗਾ ਜੇਕਰ ਇਹ ਆਪਣੀਆਂ-ਆਪਣੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਜੱਦੋਜਹਿਦਾਂ ਦਾ ਜਾਨਦਾਰ ਅੰਗ ਬਣੇ ਤੇ ਕੌਮੀ ਮੁਕਤੀ 'ਚ ਅਹਿਮ ਰੋਲ ਨਿਭਾਵੇ। ਕੌਮੀ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਇਹ ਸਾਂਝੀ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਦਲਿਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਪਿੜ 'ਚ ਬਰਾਬਰਤਾ ਵਾਲਾ ਦਰਜਾ ਦਿਵਾਉਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਵੀ ਬਣੇਗੀ। ਸੰਘਰਸ਼ ਜਿੱਤਣ ਉਪਰੰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਰਾਉਂ ਹੈਸੀਅਤ ਵੀ ਸਿਰਫ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ 'ਚ ਨਿਭਾਏ ਰੋਲ ਨੇ ਹੀ ਬਣਾਉਣੀ ਹੈ। □

ਦਲਿਤਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ :

‘ਜਨਤਕ ਲਹਿਰ’ ਉਪਰ ਸਰਕਾਰੀ ਹਮਲੇ ਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰੋ

ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰੈਸ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦਮਨ ਦਾ ਚੱਕਰ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਰਸਾਲੇ/ਅਖਬਾਰ ਪੰਜਾਬ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਦਲਿਤਾਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ 'ਚ ਅਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਹਕੂਮਤ ਦੀਆਂ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਤੇ ਜਾਤਪ੍ਰਸਤ ਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ 'ਚ ਸਰਕਾਰੀ ਦਮਨ ਤੇ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਰੀਬ ਸੱਤਾ ਸਾਲ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ 'ਚ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜਨਤਕ ਲਹਿਰ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਅਖਬਾਰ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਦਲਿਤ ਵਰਗ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧਿਅਨ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਲੈ ਜਾਣ ਦਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਰੋਲ ਅਰੰਭਿਆ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਘੱਟਗਿਣਤੀਆਂ ਉਪਰ ਹਰ ਜਾਬਰ ਕਦਮ ਵਿਰੁੱਧ ਧੜੱਲੇ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਅਖਬਾਰ ਨੂੰ ਹਕੂਮਤ ਅੱਖੋਂ ਪਰੋਖੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਆਰਥਕ ਪੱਖੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਫਰਕੇ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਤਕਰੇ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਸਾਰੀਆਂ ਸਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਜ੍ਹਾ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦੇਣ ਤੋਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦ ਅਖਬਾਰ ਫਿਰ ਵੀ ਆਵਾਜ਼ ਪਹਿਲੀ ਲੀਹ 'ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੇ ਇਸ ਸਰਕਾਰੀ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਦਾ ਭਾਂਡਾ

ਭੰਨਦਾ ਹੋਇਆ ਸਾਬਤ ਕਦਮੀ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਹੁਣ ਇਸਦੇ ਐਡੀਟਰ ਤੇ ਪਬਲਿਸ਼ਰ ਉਪਰ ਬਗ਼ਾਵਤ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਧਰੋਹੀ ਦੇ ਕੇਸ ਮੜ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ ਪੁਲਸ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਲਈ ਗੋੜੇ ਮਾਰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸ ਮੁਸਲਿਮ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਉਪਰ ਜ਼ੁਲਮ ਵਿਰੁੱਧ ਇਕ ਲੇਖ ਅਤੇ ਜਾਤਪਾਤ ਦੀ ਮਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰ-ਧਾਰਾ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦੀ ਲਿਖਤ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਹਕੂਮਤ ਵਿਰੁੱਧ ਉੱਠ ਰਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਗਲਾ ਘੁਟਣ ਦੀ ਫਾਸ਼ੀ ਬਿਰਤੀ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਅੰਗ ਹੈ। ਸਭਨਾਂ ਇਨਸਾਫ-ਪਸੰਦ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਉਪਰ ਹੋ ਰਹੇ ਅਜਿਹੇ ਘਿਨਾਉਣੇ ਹਮਲਿਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ। ਪੰਜਾਬ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਤੇ ਲੋਕ ਪੱਖੀ ਪਰਚੇ/ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਉਹਨਾਂ ਉਪਰ ਹੋ ਰਹੇ ਅਜਿਹੇ ਹਮਲਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਂਝੀ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਣ ਤੇ ਮੁਹਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਪਲੇਟ ਫਾਰਮ 'ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਅਦਾਰਾ

ਜਨਤਕ ਪੈਗਾਮ □

ਪੀ. ਐਸ. ਯੂ. ਦੇ ਸੱਦੇ 'ਤੇ

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਰਿਬਰੋ ਦੀਆਂ ਅਰਥੀਆਂ ਸਾੜੀਆਂ

ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਹਾਲਤਾਂ 'ਚ ਜਦੋਂ ਰਿਬਰੋ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲੀਸ ਤੇ ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਵਲੋਂ ਸਭੇ ਬੰਧੇਜ ਤੋੜਕੇ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਸਫਾਇਆ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਡੀ ਚੋਟੀ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਚੋਣਵੇਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਕੱਢਕੇ ਅਖੌਤੀ ਪੁਲਸ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ 'ਚ ਡੱਕਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਸੀਹੇ-ਕੇਂਦਰਾਂ 'ਚ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਹਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਘਰਦਿਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਕ ਸਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਡਰਾ ਮਕਾ ਕੇ ਪੁਲਸ ਵਲੋਂ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪੈ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਰਿਬਰੋ ਵਲੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਵੀ ਤਾਕਤ ਇਹਨਾਂ “ਦਹਿਸ਼ਤਪਸੰਦਾਂ” ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਬੋਲੇਗੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਬਖਸ਼ਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਸੰਯੁਕਤ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਰਗਾ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਲਾਣਾ ਪੁਲਸੀ ਜ਼ੁਲਮ ਖਿਲਾਫ ਬੋਲਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਹਕੂਮਤੀ ਗੱਦੀ 'ਤੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਆਪਸੀ ਜੂਤ ਪਤਾਣ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਗੀ ਤੇ ਗ਼ਮ ਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ 'ਚੋਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਹੈ ਐਨ ਉਸ ਮੌਕੇ ਪੰਜਾਬ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਯੂਨੀਅਨ [ਏ. ਆਈ. ਆਰ. ਐਸ. ਐਫ.] ਵਲੋਂ ਝੂਠੇ ਪੁਲਸ ਮਕਾ-ਲਿਆਂ ਖਿਲਾਫ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨ ਲਈ 3 ਤੋਂ 9 ਨਵੰਬਰ ਤੱਕ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ 'ਚ ਰੈਲੀਆਂ ਹੜਤਾਲਾਂ ਕਰਕੇ ਰੇਅ-ਰਿਬਰੋ ਦੀਆਂ ਅਰਥੀਆਂ ਸਾੜਨ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਆਈ. ਟੀ. ਆਈ. ਬਠਿੰਡਾ, ਰਜਿੰਦਰਾ ਕਾਲਜ ਬਠਿੰਡਾ ਅਤੇ ਆਈ. ਟੀ. ਆਈ. ਸੁਨਾਮ 'ਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਲੋਂ ਹੜਤਾਲਾਂ ਕਰਕੇ ਰਿਬਰੋ ਦੀਆਂ ਅਰਥੀਆਂ ਸਾੜੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਐਸ. ਡੀ. ਕਾਲਜ ਬਰਨਾਲਾ, ਸ਼ਹੀਦ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਕਾਲਜ ਸੁਨਾਮ, ਆਈ. ਟੀ. ਆਈ. ਨਾਭਾ, ਰਿਪੁਦਮਨ ਕਾਲਜ ਨਾਭਾ, ਆਈ. ਟੀ. ਆਈ. ਬੁਢਲਾਡਾ, ਐਨ. ਐਮ. ਕਾਲਜ ਮਾਨਸਾ, ਸਾਬੋ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ ਕਾਲਜ, ਟੀ. ਪੀ. ਡੀ. ਮਾਲਵਾ ਕਾਲਜ ਰਾਮਪੁਰਾ-ਵੁਲ ਵਿਖੇ ਰੈਲੀਆਂ ਤੇ ਹੜਤਾਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।

ਬਠਿੰਡਾ ਕਾਲਜ 'ਚ ਜਦੋਂ ਰੈਲੀ ਖਤਮ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਪੁਲਸ ਨੇ ਕਾਲਜ 'ਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਕੇ ਲਾਠੀ-ਚਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਪੀ. ਐਸ. ਯੂ. ਦੇ ਇਕ ਕਾਰਕੁੰਨ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਬਠਿੰਡਾ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਮੇਜਰ

ਸਿੰਘ ਮੱਟਰਾਂ, ਸੂਬਾ ਕਮੇਟੀ ਮੈਂਬਰ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਨਵਦੀਪ ਸਿੰਘ ਬਿੱਟੂ ਉਪਰ 124 ਏ ਅਧੀਨ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸੂਬਾ ਕਮੇਟੀ ਮੈਂਬਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਖੋਖਰ ਨੂੰ ਨਾਭਾ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਉਸ 'ਤੇ ਅੰਨਾ ਤਸ਼ੱਦਦ ਢਾਹਿਆ ਉਧਰੋਂ ਯੂਨੀਅਨ ਦੀ ਸੰਗਰੂਰ ਜੇਨ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮੰਦਰ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਰੈਲੀਆਂ 'ਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਕੂਮਤ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਉਪਰ ਢਾਹਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਰਿਹਾ ਜਬਰ ਕਦੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਲੈ ਕੇ ਆ ਸਕਦਾ ਸਗੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੇਂਦਰੀ ਹਕੂਮਤ ਖਿਲਾਫ ਭਰੀ ਪਈ ਨਫਰਤ ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕਰੇਗਾ। ਉਹਨਾਂ ਸਰਕਾਰ ਭਗਤ ਬਣੀਆਂ ਸੱਜੀ ਤੇ ਖੱਬੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀਆਂ ਤੇ ਮੌਕਾ-ਪ੍ਰਸਤ ਸੰਯੁਕਤ ਦਲ ਦਾ ਤਿਖੇ ਰੂਪ 'ਚ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ੁਲਮ ਖਿਲਾਫ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮੁਕੰਮਲ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ 'ਚ ਕੁੱਦਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। □

ਪੀ. ਐਸ. ਯੂ ਵਲੋਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ

ਪੰਜਾਬ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਯੂਨੀਅਨ [ਏ. ਆਈ. ਆਰ. ਐਸ. ਐਫ.] ਵਲੋਂ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ ਦੀ ਯਾਦ 'ਚ 17 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਆਈ. ਟੀ. ਆਈ. ਸੁਨਾਮ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੋ. ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਔਲਖ ਦੇ ਨਾਟਕ “ਭੱਜੀਆਂ ਬਾਹੀਂ” ਤੇ “ਜਦੋਂ ਬੋਹਲ ਰੋਂਦੇ ਹਨ” ਕਰਵਾਏ ਗਏ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ 'ਚ ਕੋਈ 1500 ਦੀ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਮੱਟਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੱਜ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਇਹੋ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਹਕੂਮਤ ਵਲੋਂ ਭੇਜੇ ਰਿਬਰੋ ਵਰਗੇ ਜ਼ਾਲਮ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ 'ਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਉਪਰ ਢਾਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਜ਼ੁਲਮ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਚੋਣਵੇਂ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਝੂਠੇ ਪੁਲਸ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਖਿਲਾਫ ਰੋਹ ਭਰੀ ਅਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਉਹਨਾਂ ਅਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਮੱ-ਸਿਆ ਦੇ ਸਹੀ ਹੱਲ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਮੂਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮੁਕੰਮਲ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਾਸਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਝੋਲੀ ਚੁੱਕਾਂ ਖਿਲਾਫ ਦ੍ਰਿੜ ਤੇ ਖਾੜਤੂ ਲੜਾਈ ਦੇਣੀ ਪਵੇਗੀ। □

ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਸਿੱਖ ਪੱਖੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨਾਲ ਏਕਾ ਉਸਾਰਦੇ ਹੋਏ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਜਦੋਜਹਿਦ ਦੀ ਲੋੜ

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਬਿਜਲੀ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਲੜਾਕੂ ਜਥੇਬੰਦੀ ਟੈਕਨੀਕਲ ਸਰਵਿਸ ਯੂਨੀਅਨ (ਟੀ. ਐਸ. ਯੂ.) ਦੀਆਂ ਸੂਬਾਈ ਚੋਣਾਂ 7-8 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਹੋ ਕੇ ਹਟੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਕਲ ਤੇ ਹੇਠਲੇ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਚੋਣਾਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਗਪਗ 3 ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਇਸ ਸਰਗਰਮੀ 'ਚ ਬਿਜਲੀ ਕਾਮੇ ਲਗੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਰਗਰਮੀ ਦਾ ਨਿਵੇਕਲਾ ਪੱਖ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਮਹਿਜ਼ ਆਗੂ ਚੁਣਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਕਿਰਦਾਰ ਫਰੋਲਣ (ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਇਸੇ ਕਾਰਗਰਦਗੀ ਵੱਲ ਸੇਧਤ ਰਿਹਾ) ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸਗੋਂ ਸਿਆਸੀ ਬਹਿਸ-ਭੇੜ ਇਸ ਦਾ ਉਭਰਵਾਂ ਲੱਛਣ ਬਣਿਆ। ਤੇ ਇਸ ਅੰਦਰ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਮਸਲਾ ਕੇਂਦਰੀ ਨੁਕਤਾ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਲਹਿਰ ਅੰਦਰ ਇਹ ਹਾਂਦਰੂ ਪੱਖ ਅਜੇ ਇਸੇ ਜਥੇਬੰਦੀ ਪੱਲੇ ਹੀ ਆਇਆ ਹੈ। ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਨੂੰ ਸਿਆਸਤ ਤੋਂ ਪਾਕ ਰੱਖਣ ਦਾ ਚੀਕ ਚਿਹਾੜਾ ਇਸ ਜਥੇਬੰਦੀ ਅੰਦਰ ਵੀ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਯੂਨੀਅਨ ਅੰਦਰ ਸਿਆਸੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਖੁਲ ਨੂੰ 'ਜਥੇਬੰਦੀ ਖਿੰਡਾਉ' ਰੁਝਾਨ ਦੇ ਬਖ਼ਰੇ ਹੋਕੇ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਪਰ ਸਿਆਸੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਤੇ ਬਹਿਸ-ਭੇੜ ਦੀ ਖੁਲ ਤੇ ਟਰੇਡ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਉਪਰ ਜਾਬਤੇ ਦੀ ਸਮਝ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਸਿਰਤੀ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਦਾ ਹੀ ਸਿੱਟਾ ਹੈ ਕਿ ਜਥੇਬੰਦੀ ਅੰਦਰ ਇਸ ਨਰੋਏ ਅਮਲ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਮਿਲੀ ਹੈ ਤੇ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਆਸਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਬੁਰਜ਼ੂਆ ਸੁਧਾਰਵਾਦੀ 'ਲੰਬੀ' ਮਾਰਕਾ ਪੈਂਤੜਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਦੇੜ ਸੁੱਟਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਵਾਰ ਵੀ, ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਪੁਰਾਣੀ ਮੋਕਾਪ੍ਰਸਤ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਹੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਉਪਰ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਣ 'ਚ ਸਫਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸਮਾਜੀ-ਸਿਆਸੀ ਜਿੰਦਗੀ ਅੰਦਰ ਪੰਜਾਬ ਮਸਲਾ ਕੇਂਦਰੀ ਨੁਕਤਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਵੇਂ ਹੀ ਟੀ.ਐਸ.ਯੂ. ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਅੰਦਰ ਵੀ ਇਹ ਮਸਲਾ ਹੀ ਬਹਿਸ ਭੇੜ ਦਾ ਉਭਰਵਾਂ ਨੁਕਤਾ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ ਤੇ ਇਸ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕਤਾਰਬੰਦੀ ਦਾ ਅਮਲ ਚੱਲਿਆ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਮਿਨਹਾਸ, ਲੰਬੀ ਤੇ ਲੋਹੀਆ ਗਰੁੱਪ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਅਤਿਵਾਦ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਾਈ ਦੇ ਕੀਰਨੇ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬ ਵਿਰੋਧੀ ਤੇ ਸਿੱਖ ਦੋਖੀ ਸਿਆਸਤ ਨਾਲ ਗਲਤਾਨ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਪੂਰਦੀ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਮੋਹਰੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਟੀ. ਐਸ. ਯੂ. ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਗਰੁੱਪ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ

ਕੌਮ ਦੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ, ਸਿੱਖ ਧਾਰਮਕ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੇ ਵਿਤਕਰੇ ਤੇ ਦਲਿਤ ਵਰਗ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੀ ਸਮਾਜਕ ਬੇ-ਇਨਸਾਫੀ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਦੇ ਹੋਏ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਫਾਸ਼ੀ ਨਕਸ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਾਈ ਦੇ ਪੈਂਤੜੇ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲਿਆਂਦਾ ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਧਾਰਮਕ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਵਰਗਾਂ ਤੇ ਦਲਿਤਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਲੱਖਣ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਟੀ. ਐਸ. ਯੂ. ਵਲੋਂ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਾਮੇ ਧਰਮ ਤੇ ਜਾਤ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਪਰ ਕੱਠੇ ਹੋਣ ਲਈ ਹੀ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਰੁਝਾਨ ਨੂੰ ਠੱਲ ਪਾਉਣ ਦਾ ਅਸਲ ਰਾਹ, 'ਧਰਮਾਂ ਜਾਤਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਜਮਾਤੀ ਘੋਲਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਪਾਉਂਦੇ ਬਾਂਝ ਹੋਕੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਸਬਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸਿੱਖ ਧਾਰਮਕ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਦਲਿਤ ਵਰਗ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਯੋਗ ਹੱਲ ਲਈ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਹੈ। ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਵਾਦੀ ਗਰੁੱਪ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਕੁਝ ਕੁ ਹਾਂ-ਪੱਖੀ ਸਮਝ ਉਭਾਰੀ ਗਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਡਾਵਾਂ ਡੋਲ 'ਤੇ ਗੈਰ-ਸਿਆਸੀ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਵੀ ਸਨ।

ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਸਿਆਸੀ ਬਹਿਸ-ਭੇੜ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਅਜਮਾਈ ਦਾ ਦੌਰ ਲੰਘ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਸੁਆਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਰੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਮੋਕਾਪ੍ਰਸਤ ਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਪੈਰੋਕਾਰ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਕਾਮਿਆਂ ਅੰਦਰੋਂ ਕਿਵੇਂ ਨਿਖੇੜਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਆਉਂਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਲਾ ਪੜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਬੜਾ ਸਿੱਧਾ ਹੈ ਕਿ ਜਥੇਬੰਦੀ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਦੇ ਰਾਹ ਪਵੇ। ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਖਰੇ ਖੋਟੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਧਿਰਾਂ ਅਗੇ ਆ ਸਕਣਗੀਆਂ। ਪਰ ਇਹ ਆਮ ਵਾਕ ਸੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਮਸਲੇ ਦੇ ਹੱਲ ਤੋਂ ਕੋਹਾ ਦੂਰ ਹੈ। ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਕਿਨਾਂ ਮਸਲਿਆਂ ਉਪਰ, ਕੀਹਦੇ ਨਾਲ ਤੇ ਕਿਸ ਵਿਧ ਹੋਵੇ? ਜਦ ਤੱਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਠੋਸ ਉਤਰ ਨਾ ਲੱਭਿਆ ਜਾਵੇ, ਗੱਲ ਅਗੇ ਨਹੀਂ ਤੁਰ ਸਕਣੀ। ਕੀ ਸਿਰਫ ਬਿਜਲੀ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੇ ਟਰੇਡ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮੰਗਾਂ ਉਪਰ ਲੜਿਆ ਤੇ ਅਗੇ ਵਧਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਦਾ ਜੁਆਬ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਤ ਦੀ ਠੋਸ ਪਰਖ-ਪੜਤਾਲ ਚੋਂ ਹੀ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਿਰਫ ਆਪਣੀ ਆਰਥਕ ਬੇਹਤਰੀ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸਰੋਕਾਰ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ
 ਟੁੱਬਵੇਂ ਤੇ ਨਾਜ਼ਕ ਮਸਲਿਆਂ ਨੇ ਮੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਝੂਠੇ
 ਪੁਲਸ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ,
 ਨੀਮ ਫੌਜੀ ਦਲਾਂ ਹੱਥੋਂ ਵਹਿਸ਼ੀਪੁਣੇ ਦਾ ਨੰਗਾ ਨਾਚ, ਧਾਰਮਕ
 ਰਾਵਾਂ 'ਚ ਸਰਕਾਰੀ ਦਖਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੇ ਬੇਅਦਬੀ, ਪੰਜਾਬ
 ਪ੍ਰਤੀ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਤਕਰੇ ਤੇ ਸਾੜੇ ਭਰੀਆਂ
 ਨੀਤੀਆਂ, ਆਦਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਉਭਰਵੇਂ ਮਸਲੇ ਬਣੇ
 ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਣੀ ਨਿਸ਼ਚਤ ਕਰਨੀ ਹੈ।
 ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਇਹ ਸੋਚੇ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਮਸਲਿਆਂ ਉਪਰ ਬੋਲੇ
 ਬਿਨਾਂ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਣਗੋਲਿਆ ਛੱਡ ਕੇ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਸ-
 ਲਿਆ ਉਪਰ ਘੋਲ ਚਲਾ ਲਏਗਾ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦਮਨ
 ਖਿਲਾਫ ਜਨਤਕ ਹਮਾਇਤ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਵੇਗਾ। ਇਹ
 ਨਿਰੀ ਖਾਮ ਖਿਆਲੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਨਰਸਾਂ ਦੇ ਘੋਲ ਨੇ
 ਇਹ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲੰਬੇ ਘੋਲ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਨਾ ਤਾਂ
 ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹੀ ਆਵਦੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚ ਸਕੀਆਂ
 ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਪਾਸਿਉਂ ਕੋਈ ਤਕੜੀ ਜਨਤਕ ਹਮਾਇਤ ਹੀ
 ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕੀਆਂ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਸੇ
 ਨੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ
 ਨਹੀਂ ਲਿਆ। ਸਗੋਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ
 'ਹੋਲ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਿੱਤੇ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਲਈ
 ਸਰਗਰਮੀ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਸਰਕਾਰੀ ਦਮਨ ਤੇ ਦਬਾਅ ਮੂਹਰੇ
 ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਟਿੱਕ ਨਾ ਸਕੀ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨ ਨੂੰ
 ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਹਾਲਤ, ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਖਿੱਚ
 ਵਾਲੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਕੇ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ
 ਦੀਆਂ ਹਮਦਰਦੀਆਂ ਇਸ ਘੋਲ ਨਾਲ ਵੀ ਜੁੜ ਜਾਣੀਆਂ
 ਸੁਭਾਵਕ ਸਨ। ਭਖੇ-ਤਪੇ ਸਿਆਸੀ ਮਹੋਲ ਤੋਂ ਟੁੱਟੀ ਕਿਸੇ ਵੀ
 ਹਤਤਾਲ ਜਾਂ ਘੋਲ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਹਸਰ ਹੋਣਾ ਐਨ ਕੁਦਰਤੀ
 ਹੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਅਖੌਤੀ ਨਕਸਲੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਭਰਮ ਕਿ ਪੰਜਾਬ
 ਦਾ ਮੌਜੂਦਾ ਮਹੋਲ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਰਥਕ ਹਿੱਤਾਂ ਉਪਰ
 ਘੋਲ ਛੱਡਨ ਨਾਲ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਵੀ ਕਿਸੇ ਛਲਾਵੇ
 ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ।

ਟੀ. ਐਸ. ਯੂ. ਵਿਚਲੀਆਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਧਿਰਾਂ, ਖਾਸ
 ਕਰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਗਰੁੱਪ, ਲਈ ਇਹ ਬੇਹੱਦ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ
 ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਉਪਰ ਜ਼ਿਕਰ ਅਧੀਨ ਆਏ ਮਸਲਿਆਂ
 ਨਾਲ ਜੋੜਕੇ, ਆਪਣੀਆਂ ਟਰੇਡ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਲਈ ਜੱਦੋਜਹਿਦ
 ਅਰੰਭਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸੰਭਾਲੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਜਲੀ ਕਾਮਿਆਂ
 ਦੀ ਬੇਹਤਰੀ ਦੇ ਅਨੇਕ ਮਸਲੇ ਵੀ ਇਸੇ ਗੱਲ ਨਾਲ ਜੁੜੇ
 ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਨਕਲਾਬੀ ਗਰੁੱਪ ਵਲੋਂ ਜਾਰੀ
 ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਤੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਤ ਮਤਿਆ ਵਿੱਚ ਉਸ ਵਲੋਂ ਉਭਾਰੀ
 ਸਮਝ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਸਲਿਆਂ ਉਪਰ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨ
 ਦੀ ਲੋੜ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਲੀਡਰ-
 ਸ਼ਿਪ ਦਾ ਚੇਹਰਾ ਬੇਨਕਾਬ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਸਲਿਆਂ ਉਪਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਟੈਂਡ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਤੇ ਐਜੀ-
 ਟੇਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਹੀ ਬਿਜਲੀ ਕਾਮੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਉਪਰ
 ਚਲਾਏ ਘੋਲ ਵੱਲ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ
 ਖਿੱਚ ਸਕਣਗੇ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦਮਨ ਵਿਰੁੱਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਨਤਕ
 ਹਮਾਇਤ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ
 ਨੂੰ ਨਿਖੇੜੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੱਲ ਧੱਕ ਸਕਣਗੇ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ
 ਹੋਏ ਹੀ ਬਿਜਲੀ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਜਮਹੂਰੀ-
 ਕਰਨ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਲੁਟ-ਵਹਿਤ ਸਮਾਜ 'ਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ
 ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ। ਹੋਰਨਾਂ
 ਪੰਜਾਬ ਵਿਰੋਧੀ ਸਿੱਖ ਦੋਖੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਪੈਨਲ ਬਣਾ
 ਕੇ ਅਗਲੀ ਵਾਰ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਬਦਲਣ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਰਮਜਾਲ
 ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਹੋਏ ਸਾਂਝੀ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਦੇ ਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ
 ਤੇ ਅਜੇਹੇ ਕਿਰਦਾਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੋਰ ਗਰੁੱਪਾਂ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼
 ਕਰਨ ਉਪਰ ਹੀ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਮਖਿਆਲ
 ਤਾਕਤਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਉਸਾਰਨ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨਾ
 ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। □

ਲੇਖਕਾਂ ਤੇ ਬੁਧੀਜੀਵੀਆਂ ਵਲੋਂ ਪੁਲਸੀ ਜਬਰ ਦਾ ਵਿਰੋਧ

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੇ ਹਕੂਮਤੀ ਕਹਿਰ ਖਿਲਾਫ
 ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਇ ਜਦੋਂ ਹੋਰ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ
 ਪਾਰਟੀਆਂ ਸਮੇਤ ਸੰਯੁਕਤ ਅਕਾਲੀ ਦਲ, ਦਿਲੀ ਦਰਬਾਰ
 ਦੀਆਂ “ਮੋਹਰ ਭਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ” ਵੱਲ ਆਸਾਂ ਲਾਈ ਬੈਠੀਆਂ
 ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਈ ਕਹਿੰਦੇ ਕਹਿਲਾਉਂਦੇ ਬੁਧੀਜੀਵੀ, ਲੇਖਕ
 ਆਪਣੀਆਂ ਕਲਮਾਂ ਹਕੂਮਤੀ ਜਬਰ ਖਿਲਾਫ ਸੋਧਤ ਕਰਨ
 ਦੀ ਥਾਂ ਖੁਦ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਖਿਲਾਫ ਬੇਹਯਾਈ ਨਾਲ ਵਾਹੀ
 ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਐਨ ਉਸ ਮੌਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਮੰਚ ਤੇ
 ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਸਭਾ ਨੇ ਹਕੂਮਤੀ ਜ਼ੁਲਮ ਖਿਲਾਫ
 ਪੰਜਾਬੀ ਭਵਨ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ 15 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਧਰਨਾ
 ਦਿੱਤਾ। ਉਥੇ ਹੋਈ ਰੈਲੀ ਨੂੰ ਉਘੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਸੰਤ ਸਿੰਘ
 ਸੇਖੋਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਐਸ. ਐਸ. ਦੁਸਾਂਝ ਪ੍ਰੋ: ਤੇਜਵੰਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ,
 ਡਾ: ਰਜਿੰਦਰਪਾਲ, ਪੀ. ਐਸ. ਯੂ. ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ
 ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਮੱਟਰਾਂ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰਨਾਂ ਨੇ ਸੰਬ-
 ਧਨ ਕੀਤਾ।

ਰੈਲੀ 'ਚ ਸਰਬ-ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਮਤੇ ਪਾਏ ਗਏ ਕਿ
 ਝੂਠੇ ਪੁਲਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬੰਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਸਿਆਸੀ ਕੈਦੀ
 ਰਿਹਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਬਾਗੀ ਫੌਜੀ ਬਹਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਿਲੀ
 ਦੇਗਿਆਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਸਖਤ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ।
 ਇਕ ਹੋਰ ਮਤੇ 'ਚ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਦੀ ਵੀ
 ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਖੁਦ-
 ਮੁਖਤਿਆਰੀ ਲਈ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ
 ਦਿਤਾ ਗਿਆ।

ਧਰਨੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰੋਹ ਭਰਪੂਰ ਨਾਅਰੇ ਮਾਰਦਾ
 ਹੋਇਆ ਮੁਜਾਹਰਾ ਡੀ. ਸੀ. ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੀ ਕੋਠੀ ਤੱਕ
 ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਗ ਪੱਤਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। □

ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ 'ਚ ਤਾਮਿਲਾਂ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜੀਆਂ ਵਲੋਂ ਜੁਲਮਾਂ ਦੀ ਅੱਤ

.....ਤਾਮਿਲ ਟਾਈਗਰਾਂ [ਸ਼ੇਰਾਂ] ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਦੀ ਫੌਜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵੱਜੋਂ ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ ਦੀ ਤਾਮਿਲ ਕੌਮ ਲਈ ਬੜੀ ਹੀ ਔਖੀ ਘੜੀ ਆ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੀ ਕੌਮ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਦਾ ਖਤਰਾ ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ...

ਤਾਮਿਲ ਟਾਈਗਰਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਨੇ ਜਾਫਨਾ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੇ ਆਰਥਕ ਕਾਰੋਬਾਰ ਠੱਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਵੱਸੋਂ ਭੁਖਮਰੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਧੱਕੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਆਵਾਜਾਈ ਠੱਪ ਹੈ। ਕੋਲੰਬੋ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲੀਆਂ ਖਾਣ ਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਕੱਟੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਸਟਾਕਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਠੱਪ ਹੈ। ਨਾ ਤਾਂ ਬਿਜਲੀ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅੱਗ ਬਾਲਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੀ ਸਮਾਨ। ਬੈਂਕਾਂ ਦੇ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਪੈਸੇ ਦਾ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਵੀ ਰੁਕਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦਿਹਾੜੀਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿਹਾੜੀ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ...

ਲਗਾਤਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਗੋਲਾਬਾਰੀ ਅਤੇ ਹੈਲੀ-ਕਾਪਟਰਾਂ ਨਾਲ ਹਵਾਈ ਫਾਇਰਿੰਗ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣਾ ਸਾਜ ਸਮਾਨ ਵੀ ਘਰੀ ਛੱਡ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਬੁਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਵੀ ਥਾਂ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤ ਨਹੀਂ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਖਮੀ ਹੋਏ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਵੀ ਕਰਵਾ ਸਕਣ। ਸਾਰੇ ਹਸਪਤਾਲ ਬੰਦ ਹਨ।

ਜਾਫਨਾ ਦਾ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲ ਸਥਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਹੇਠ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋੜਵੰਦ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੂਬਾਈ ਪੱਧਰ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੀ...

ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਨੇ 4 ਅਕਤੂਬਰ ਦੇ ਦਿਵਾਲੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਇਸ ਹਸਪਤਾਲ ਉਤੇ ਭਾਰੀ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਹਮਲੇ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਡਾਕਟਰ, ਤਿੰਨ ਸੀਨੀਅਰ ਨਰਸਾਂ, ਦੋ ਓਵਰਸੀਅਰ, ਐਮਬੂਲੈਂਸ ਦਾ ਡਰਾਈਵਰ, ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ ਓਪਰੇਟਰ, ਸਟੋਰ ਕੀਪਰ, ਲਿਫਟ ਓਪਰੇਟਰ ਅਤੇ 11 ਹੋਰ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 100 ਦੇ ਕਰੀਬ ਮਰੀਜ਼ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਕੀ ਬਚੇ ਡਾਕਟਰ ਅਤੇ ਸਟਾਫ਼ ਡਰਦਾ

ਮਾਰਿਆ ਕੰਮ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ। ਹਸਪਤਾਲ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪਬਲਿਕ ਦੀ ਇਸ ਤੱਕ ਕੋਈ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਟਹੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਨਿਰਪੱਖ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਡਾਕਟਰ ਅਤੇ ਸਟਾਫ਼ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗਵਾਹੀ ਦੇਵੇਗਾ।

ਸੰਡੇ ਅਬਜ਼ਰਵਰ ਦੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਜੋਤੀ ਮਲਹੋਤਰਾ (1-7 ਨਵੰਬਰ ਅੰਕ ਵਿੱਚ) ਲਿਖਦੀ ਹੈ “ਮੈਂ ਚਰਚ ਦੇ ਲਾਗੇ ਬਣੇ ਇਕ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੀ ਸਾਂ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਔਰਤ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਭਾਰਤੀ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਉਂਗਲ ਕਰਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਅੱਛਾ, “ਇਹ ਤਸੀਂ ਹੋ, ਇਹ ਤਸੀਂ ਲੋਕ ਹੋ ਜੋ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ” ਵੱਖ-ਵੱਖ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਮਚਾਈ ਗਈ ਲੁੱਟ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਈਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 27 ਦਿਨ ਲੰਮੇ ਕਰਫੀਊ ਸਮੇਂ ਢਿੱਲ ਮਿਲਣ ਦੌਰਾਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਘਰੀ ਜਾਕੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਗੱਟੇ ਗੁੰਮ ਸਨ। ਪਰਚੂਨ ਦੇ ਇਕ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਬਾਮਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ “ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ ਦੀ ਫੌਜ ਨੇ ਵੀ ਜਾਫਨਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਉਪਰ ਜੁਲਮ ਢਾਏ ਸਨ ਪਰ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਭੈੜੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਮਿਲ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਜਾਰੀ ਰੱਖਾਂਗੇ।”

ਕੋਚੀਨ ਤੋਂ ਛਪਦੇ ਹਫਤਾਵਾਰ ਪਟਚੇ “ਦੀ ਵੀਕ” ਵਿੱਚ ਜੀ. ਕੇ. ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਾਫਨਾ ਤੋਂ ਭੇਜੀ ਇਕ ਰਿਪੋਰਟ ਛਪੀ ਹੈ। ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਾਫਨਾ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤਾਮਿਲ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਕੀਤੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਟਾਈਗਰਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਸੋਡਾ ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਇਕ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਮਾਰਟਿਨ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਤਾਮਿਲ ਟਾਈਗਰਾਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ “ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੇ, ਉਹ ਸਾਡੇ ਘਰਾਂ ਤੇ ਗੋਲੇ ਨਹੀਂ ਸੁਟਦੇ” ਉਸਦਾ ਅਸਿੱਧਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਵੱਲ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਜਾਫਨਾ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ੇ ਸਮੇਂ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਬਹੁਤੇ ਜਾਫਨਾ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰ ਸਨ। ਇਕ 45 ਸਾਲਾ ਔਰਤ ਟੀ. ਵਿਮਲਾ ਦੁਵੱਲੀ ਫਾਇਰਿੰਗ ਵਿੱਚ ਘਿਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਡਰ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਕੁਝ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜੀ ਉਸਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਵੱਲ ਬੜੇ

ਗੇਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਡਰ ਗਈ ਅਤੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਰੀਫਿਊਜੀ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਭੱਜ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਫੌਜੀਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਂਦੇ ਸਨ।

ਛੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮਾਂ ਸ਼ੀਮਤੀ ਡੋਮੀਨੀਕੂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਤਾਮਿਲ ਟਾਈਗਰਾਂ ਬਾਰੇ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਮੁਸਕਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਨਾਲ ਖੜੇ ਇਕ ਲੜਕੇ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਅਸੀਂ ਟਾਈਗਰਾਂ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀ ਹਾਂ” ਕੋਲ ਖਲੋਤੇ ਬਹੁਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਉਸਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਿਆਂ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤੇ।

ਇਕ ਆਰ. ਐਮ. ਪੀ. ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੱਖੀ ਘਰ ਨੂੰ ਲੁਟੇ ਜਾਂਦੇ ਦੇਖਿਆ। ਭਾਰਤੀ ਫੌਜੀ ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਗਹਿਣੇ ਲੈ ਗਏ।

ਜਦੋਂ ਪੱਤਰਕਾਰ ਰੀਫਿਊਜੀ ਕੈਂਪ ਵਿਚਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਫੌਜੀ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਗਾਂਹ ਜਾਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਪੱਤਰਕਾਰ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜੀ ਦਖਲ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨਾ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਏ ਬਣਾ ਸਕਣ।

‘ਸੰਡੇ ਮੇਲ’ ਦੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਰਸ਼ਮੀ ਸਕਸੇਨਾ ਦੀ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ :—

ਜਾਫਨਾ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਗਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਇਕ ਹਮਲਾਵਰ ਫੌਜ ਹੈ। ਕਚਹਿਰੀ ਦੇ ਇਕ ਸਟੈਨ-ਗਰਾਫਰ ਰਤਨਾਵਿਲ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਘਰਾਂ ਉਪਰ ਗੋਲੇ ਸੁੱਟੇ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਤੁੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਆਓ ਜਰਾ ਦੇਖੋ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਘਰ ਲੁੱਟੇ ਗਏ ਅਤੇ ਗੋਲਿਆਂ ਨਾਲ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।” ਸਰਕਾਰੀ ਅੰਕੜਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਲੱਖ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਾਰਵਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਇਕ 32 ਸਾਲਾ ਗਰੈਜੂ-ਏਟ ਸੁਰੇਂਦਰਨ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਤਾਮਿਲ ਟਾਈਗਰਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਾਉਣ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਨੇ ਮਾਸੂਮ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਲੁੱਟ ਵੀ ਮਚਾਈ ਗਈ ਹੈ।” ਇਕ 66 ਸਾਲਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਡਾਕਟਰ ਨੇ

ਦੱਸਿਆ “ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਸਪਤਾਲ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਅਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉਪਰ ਸਥਿੱਤ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਘਰ ਲੁੱਟ ਲਏ ਗਏ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਸੋਨਾ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ।

2 ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਮਾਂ ਸ਼ੀਮਤੀ ਰਾਜਨ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ “ਭਾਰਤੀ ਫੌਜੀਆਂ ਤੋਂ ਡਰਦੀ ਘਰ ਛੱਡਕੇ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਫੌਜੀਆਂ ਨੇ ਉਸਦੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਨਾਲ ਬੁਰਾ ਵਿਹਾਰ ਕੀਤਾ” ਇਕ ਹੋਰ ਔਰਤ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਆਮ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਘਰ ਹੀ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਮਿਲ ਟਾਈਗਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਥੇ ਸਨ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰਦਾ।”

ਹਿੰਦੀ ਹਫਤਾਵਾਰ “ਚੋਥੀ ਦੁਨੀਆਂ” ਨੇ ਅਖਬਾਰ “ਟੈਲੀਗਰਾਫ” ਦੇ ਇਕ ਪਤਰਕਾਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ 28 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਜਾਫਨਾ ਤੋਂ 24 ਕਿਲੋ-ਮੀਟਰ ਦੂਰ ਇਕ ਸ਼ਹਿਰ ਉਪਰ ਹੈਲੀਕਾਪਟਰਾਂ ਨਾਲ ਫਾਇਰਿੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਰਾਕਟ ਸੁੱਟੇ ਗਏ। ਪੱਤਰਕਾਰ, ਜੋ ਕਿ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਸਮੇਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਫਾਇਰਿੰਗ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਮਾਰੇ ਲੋਕ ਕਚਾਈ ਅਤੇ ਕੋਡਾਈ-ਕਸਾਮ ਕਸਬਿਆਂ ਵੱਲ ਦੌੜ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਰਾਤ ਪੈਣ ਤੱਕ ਸਾਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਰਾਨ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

ਬੀ. ਬੀ. ਸੀ. ਦੇ ਫਿਲ ਜੌਨ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਹੱਥੋਂ ਮਾਰੇ ਗਏ ਤਾਮਿਲ ਸਿਵਲੀਅਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਸੀ ਹੈ।

ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਗੋਚਰੇ

□ ਪਾਠਕਾਂ ਤੋਂ ਏਜੰਟਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਅਗਲੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਤਕ ਸਾਰਾ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਸਿਰਫ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ 'ਤੇ ਕਰਨ।

ਮਾਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਲੀ

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਸਕਰੋਦੀ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ, ਸੰਗਰੂਰ, 148026

□ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਚੰਦੇ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦੇ ਚੰਦੇ ਜਲਦੀ ਭੇਜ ਦੇਣ।

□ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਪੇਪਰ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਰਥਿਕ ਮੱਦਦ ਕਰਨ। □

ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ 'ਰ ਮੁਕਤੀ ਸ਼ੇਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗੁਰੀਲਾ ਕਾਰਵਾਈਆਂ

ਭਾਰਤੀ ਹਕੂਮਤ ਕੁਝਿੱਕੀ 'ਚ

ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ ਤੋਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਨੇ ਇਕ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਲਿਬਰੇਸ਼ਨ ਟਾਈਗਰਜ਼ (ਮੁਕਤੀ ਸ਼ੇਰਾਂ) ਨੇ ਹਮਲਾਵਰ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜਾਂ ਵਿਰੁਧ ਗੁਰੀਲਾ ਲੜਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਨਿੱਤ ਦਿਨ ਘਾਤ ਲਾ ਕੇ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜੀਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰਨ ਨੇ ਮੁਕਤੀ ਸ਼ੇਰਾਂ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਾਫਨਾ ਵਿਚ ਆਹਮੋ ਸਾਹਮਣੀ ਲੜਾਈ 'ਚ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਟਿੱਕ ਕੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠਣ ਦੇਣਗੇ। ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਪੱਖੋਂ ਕਿਤੇ ਵਾਧੂ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜੀਆਂ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਦਿੱਸਣ 'ਚ ਇਕ ਵਾਰ ਹੱਥ ਉਤੋਂ ਦੀ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਪਰ ਜਿੰਨਾਂ ਵਹਿਸ਼ੀ ਕਤਲੇਆਮ ਮਚਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਇਕ ਇਕ ਤਾਮਿਲ ਬੱਚੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬੁੱਢੇ ਤਕ ਉਹਨਾਂ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਵੇਰੀ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਬਿਲਕੁਲ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਰਹਿ ਕੇ ਲੜਨ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵਹਿਸ਼ੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਹੱਦ ਤਕ ਭੜਕਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਹਿਣ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਉਹ ਮੁਕਤੀ ਸ਼ੇਰਾਂ ਤੇ ਆਮ ਤਾਮਿਲਾਂ ਵਿਚ ਫਰਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਖਬਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਹੁਣ ਤਕ ਫੌਜ ਨੇ 1000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਧਾਰਨ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਤੇ ਫੌਜੀ ਅਫਸਰਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਇਸ ਹੱਦ ਤਕ ਆਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਤਾਮਿਲ 'ਮੁਕਤੀ ਸ਼ੇਰ' ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਉਂ ਟਾਕਰਾ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਹੱਦ ਤਕ ਛੱਕੇ ਛੁਡਾ ਦੇਣਗੇ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਭਾਰਤੀ ਜਨਰਲ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਬਕਾ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਜਨਰਲ ਸਰਤਾਜ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ "ਪਿਛਲੇ ਹਫਤੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਜਨਰਲ ਸੁੰਦਰਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦਸਿਆ "ਸਾਹਿਬ (ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ) ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅੱਖੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।" ਫੌਜ ਦਾ ਮੁਖੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਸਪਸ਼ਟ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ ਵਿਚ ਕਾਰਵਾਈ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੈ। ਸਮਝੋਤਾ ਬੇਮਾਅਨਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਕਸੂਤੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਫਸ ਗਿਆ ਹੈ।"

ਤਾਮਿਲ ਮੁਕਤੀ ਸ਼ੇਰਾਂ ਦੀ ਸੂਰਮਗਤੀ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਕਸੂਤੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਫਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾ ਫੌਜੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਅਫਸਰਸ਼ਾਹੀ ਵਿਚ ਉਭਰੇ ਮਤਭੇਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫੌਜੀ ਅਫਸਰਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ 29 ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ ਦੇ ਸਮਝੋਤੇ ਬਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਹ ਵੀ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ 'ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੈਨਾ' ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ ਵਿਚ ਭੇਜਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਲਿਬਰੇਸ਼ਨ ਟਾਈਗਰਜ਼ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੋਸਤ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਉਥੇ ਘਮਸਾਨ ਦੀ ਗੁਰੀਲਾ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਉਲਝਣਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿਆਸੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਤਾਣੇ ਬਾਣੇ ਦੇ ਰਖਿਆ ਵਜ਼ਾਰਤ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਦੀ ਘਾਟ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਿਆਸੀ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਤਾਣੇ ਬਾਣੇ ਮੁਤਾਬਕ ਸਮਝੋਤੇ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਵਿਕਾਸ ਬਾਰੇ ਜਨਰਲ ਸੁੰਦਰਜੀ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਸੰਪਰਕ 'ਚ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਰੇ ਮੱਤਭੇਦ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਬਰੇਸ਼ਨ ਟਾਈਗਰਜ਼ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਗਿਣਤੀਆਂ ਮਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹਨ। ਜਾਫਨਾ 'ਤੇ ਵਕਤੀ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਨੀ ਕੀਮਤ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨੀ ਪਈ ਹੈ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ।

ਤਾਮਿਲ ਮੁਕਤੀ ਸ਼ੇਰ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੀਲਾ ਲੜਾਈ 'ਚ ਉਲਝਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਹਨ। ਵੇਵੂਨੀਆਂ ਦੇ ਲਿਬਰੇਸ਼ਨ ਟਾਈਗਰਜ਼ ਦੇ ਏਰੀਆਂ ਕਮਾਂਡਰ ਦਨੇਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਚ, "ਸਾਨੂੰ ਆਹਮੋ ਸਾਹਮਣੀ ਲੰਮੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਅਸਲੇ ਦੀ ਬੂੜ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਗੁਰੀਲਾ ਜੰਗ ਜਾਰੀ ਰਖਾਂਗੇ। ਪੱਕੜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬੱਲੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲੋਂ ਹੱਕੀ ਕਾਜ਼ ਲਈ ਮਰ ਜਾਣਾ ਕਿਤੇ ਚੰਗਾ ਹੈ।" ਮੁਕਤੀ ਸ਼ੇਰਾਂ ਦੀ ਇਹੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮ ਡਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ 'ਚ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਠਹਿਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਜਾਫਨਾ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜਾਂ ਤੋਂ ਬਦ-ਜਨ ਹਨ ਕਿ ਫੌਜ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਨਾਗਰਿਕ ਪਰਬੰਧ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਪਣੇ ਨਾਕੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਗੁੰਮ ਬਿਜਲੀ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਫੌਜੀ ਮਾਹਿਰ ਫੌਜੀ ਸੰਚਾਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਾਫਨਾ ਵਾਸੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ ਦੇ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਹਮਲੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਉਥੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਏਨਾ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿੰਨਾਂ ਹੁਣ ਹੈ। ਫਿਰ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜੀ ਜਿੰਨਾਂ ਜਾਫਨਾ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਜਲੀਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫਰਤ ਜਾਫਨਾ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਭਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਬਾਗ ਗਾਮਾਨਾਥਨ ਅਨੁਸਾਰ "ਕੋਡੁਵਿੱਲ 'ਚ ਮੈਨੂੰ ਇਹ

ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਈਕਲ ਤੇ ਚਿੱਟਾ ਝੰਡਾ (ਅਮਨ ਦਾ) ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਟੰਗਿਆ। ਮੈਂਕੇ 'ਤੇ ਤਾਇਨਾਤ ਫੌਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਕਮੀਜ਼ ਲਾਹ ਕੇ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਝੰਡਾ ਟੰਗਾਂ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਜਲਾਲਤ ਭਰਿਆ ਸੀ।" ਭਾਰਤੀ ਫੌਜੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਤਾਮਿਲਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਭਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਇਹ ਨਫਰਤ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਮੁਕਤੀ ਸ਼ੇਰਾਂ ਦੇ ਗੁਰੀਲਾ ਜੰਗ ਨੂੰ ਚਲਦਾ ਰਖੇਗੀ ਅਤੇ ਇੰਡੀਅਨ ਪੀਪਲਜ਼ ਕਿਲਿੰਗ ਆਰਮੀ ਨੂੰ ਦੇਰ ਸਵੇਰ ਲੰਕਾ 'ਚੋਂ ਸੂਹ ਦੀ ਖਾਣੀ ਹੀ ਪਵੇਗੀ। □

ਬਹੁ ਕੌਮੀ ਬਣਤਰ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਵਜੂਦ ਸਮੋਈ ਕਮਜ਼ੋਰੀ

"ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਕੈਂਪਸ 'ਤੇ ਸਿੱਖ ਲਾਈਟ ਇਨਫੈਂਟਰੀ ਰੇਂਜਮੈਂਟ ਕਲੂਰ ਮੰਦਰ 'ਤੇ ਗੋਰਖਾ ਰੈਂਜਮੈਂਟ ਤੇ ਨਵਾਤਕੁਲੀ 'ਤੇ ਮਦਰਸ ਰੈਂਜਮੈਂਟ ਨੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ।" ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ 'ਚ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜੀ ਬੁਲਾਰੇ ਦਾ ਇਹ ਬਿਆਨ ਸਾਰੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ 'ਚ ਛਪਿਆ। ਕੀ ਇਹ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਲੜਾਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਂਦਾ ਹੋਇਆ ਆਮ ਬਿਆਨ ਸੀ? ਪਰ ਜਿਕਰ ਅਧੀਨ ਰੇਂਜਮੈਂਟਾਂ ਨੂੰ ਜੇ ਜਰਾ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਚ ਕਹਿਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਉਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ ਵਿਚ ਸਿੱਖ, ਗੋਰਖੇ ਅਤੇ ਤਾਮਿਲ ਇੱਕਠੇ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਵਜੂਦ ਸਮੋਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁ ਕੌਮੀ ਖਾਸਾ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਵੀ ਧਿਆਨ 'ਚ ਹੈ। ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖ ਫੌਜੀਆਂ ਦੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਅਜੇ ਅਸਲੋਂ ਤਾਜ਼ਾ ਹੈ। ਗੋਰਖਾਲੈਂਡ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨਾਲ ਜੁੜਕੇ ਗੋਰਖਾ ਫੌਜਾਂ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ ਦੇ ਤਾਮਿਲ ਮਸਲੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਤਾਮਿਲ ਫੌਜਾਂ ਵਿਚ ਬਦਜਨੀ ਪੈਦਾ ਹੋਣੀ ਬਿਲਕੁਲ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ। 1984 ਤੋਂ ਬਾਦ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਸੈਨਿਕ ਅਫਸਰਸ਼ਾਹੀ ਬਹੁ ਕੌਮੀ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਮਿੱਕ ਕਰਨ ਲਈ ਤਹੁ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਈ ਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ

'ਤੇ ਧਿਆਨ 'ਚ ਰਖਣ ਲਗੇ ਹਨ। ਗੋਰਖਾਲੈਂਡ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਜਾਹਰਾਂ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ 'ਤੇ ਹਮਲਾਵਾਰ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਬਾਰੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰੈਸ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਫ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ "ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੈਨਾਂ" ਵਿਚ ਸਭ ਰੈਂਜਮੈਂਟਾਂ ਦੇ ਫੌਜੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਉਂ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮ ਤਿੰਨ ਮਕਸਦ ਹੱਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਇਹ ਕਿ ਸਿੱਖ, ਗੋਰਖੇ ਅਤੇ ਤਾਮਿਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਅੱਗ ਬਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕਰਵਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਇਸ ਜ਼ਬਰ ਤੋਂ ਉਹ ਪ੍ਰਤੀ-ਕਿਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਦੂਜਾ ਉਹ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿੱਖ, ਤਾਮਿਲ ਅਤੇ ਗੋਰਖੇ ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ 'ਚ ਤਾਮਿਲਾਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹਨ। ਤੀਜਾ ਉਹ ਸਾਰੇ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦਿਖਾਕੇ ਕਿ ਦੇਖੋ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਫੌਜੀ ਇਕੱਠੇ ਮਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਫੌਜਾਂ ਵਿਚ ਇਕਸੁਰਤਾ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮ ਇਕਰਸਤਾ ਦਿਖਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਵਜੂਦ ਸਮੋਈ ਇਸ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰਕੇ ਰੱਖ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ 'ਤੇ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਦਾ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧ

ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ 'ਚ ਤਾਮਿਲਾਂ ਦੇ ਕੌਮੀ ਮੁਕਤੀ ਘੋਲ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਹਮਲੇ ਖਿਲਾਫ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਲੋਕ ਵਿਰੋਧ ਉਭਰਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਹਿਤਾਂ ਦੀਆਂ ਖੋਰ-ਖੁਆਹ ਸਿਆਸੀ ਧਿਰਾਂ ਵਲੋਂ ਇਸ ਵਿਰੋਧੀ ਰੌਅ ਨੂੰ ਜਾਮ ਕਰਨ ਤੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਲੰਬੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਰਸੇ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਸੀ. ਆਰ. ਸੀ. ਸੀ. ਪੀ. ਆਈ. (ਮ-ਲ) ਦੀਆਂ ਕੋਰਲਾ ਤੇ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਸਟੇਟ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਲੋਂ ਖਰੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪੈਂਤੜੇ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ 'ਤੇ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨ ਜੁਟਾਏ ਗਏ ਹਨ। 27 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਕੋਰਲਾ ਅੰਦਰ ਕਾਲਾ ਦਿਨ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਪੋਸਟਰ, ਪ੍ਰੈਸ ਬਿਆਨ ਤੇ ਹੈਂਡ ਬਿਲ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕਾਲੇ ਭੰਡੇ ਝੁਲਾਏ ਗਏ। ਦਰਜਨਾ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਰੋਸ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਤੇ ਰੈਲੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।

ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਸਟੇਟ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਇਕ ਹਥ ਪਰਚਾ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ। ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ 'ਚ ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਿਆਸੀ ਧਿਰਾਂ ਵਲੋਂ ਬਣਾਈ "ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰ" 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਵਲੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਤਾਮਲ ਮੁਕਤੀ ਘੋਲ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਦੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਦੋਵਾਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਾਰਕੁੰਨਾਂ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਹਕੂਮਤ ਵਲੋਂ ਢਾਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਵਹਿਸ਼ੀ ਜ਼ਬਰ ਦਾ ਵੀ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਮਸਲੇ ਤੇ ਤਾਮਲ ਮਸਲੇ ਦੇ ਹੱਕੀ ਹੋਣ ਤੇ ਦੋਵਾਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਹਕੂਮਤੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੇ ਲੋਕ ਦੇਖੀ ਖਾਸੇ ਦਾ ਠੱਸ ਰੂਪ 'ਚ ਪਾਜ ਉਘਾੜਿਆ ਗਿਆ। ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਸਟੇਟ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ 15000 ਦੀ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਇਕ ਪੈਂਫਲਟ ਛਪਵਾਕੇ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੇ ਤਾਮਿਲ ਜਨਤਾ ਦੇ ਰੋਸ ਨੂੰ ਖਾੜਕੂ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਢਾਲਣ ਲਈ ਯਤਨ ਜੁਟਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। □

ਕੇਂਦਰੀ 'ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਸਭਾ' ਦੀ ਜਨਰਲ ਇਕੱਤਰਤਾ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪੱਖੀ ਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ

15 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਸਭਾ ਦੀ ਇਕ ਧਿਰ ਦੀ ਜਨਰਲ ਇਕੱਤਰਤਾ 'ਚ 250 ਦੇ ਕਰੀਬ ਲੇਖਕ ਪੱਤਰਕਾਰ ਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਸਾਢੇ ਯਾਰਾਂ ਵਜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਇਸ ਇਕੱਤਰਤਾ ਵਿਚ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਦੀ 1985-87 ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ, ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਰੀਪੋਰਟਾਂ ਅਤੇ 'ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਅਜੋਕਾ ਸੰਕਟ, ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ, ਨਾਵਲ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਤਿੰਨ ਅੱਡ ਅੱਡ ਪੇਪਰਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਬਹਿਸ ਕਰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਤਿੰਨ ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਮਗਰੋਂ ਲਾਹਿਆ ਗਿਆ ਉਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਇਉਂ ਲੱਗਾ ਕਿ ਨਾ ਸਿਰਫ ਜਨਰਲ ਇਕੱਤਰਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਵਿਚ ਏਨੇ ਅਹਿਮ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ ਜਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰੀ ਤੋਂ ਫੇਰੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਪਾ ਕੇ ਕੰਮ ਨਿਪਟਾਉਣ ਦਾ ਧੜਕ ਵੀ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸੰਤਾਪ ਗ਼ਸਤ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਤਬਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅਜੋਕੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ, ਖੰਡਤ ਹੋ ਰਹੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਗਲਬੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾਉਣ ਤੋਂ ਉਪਜੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਗੰਭੀਰ ਬਹਿਸ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਇਉਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਆਪਣੀ ਕਾਰਵਾਈ ਪਾ ਕੇ ਨੱਠਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਿਤੇ ਇਹਨਾਂ ਮਸਲਿਆਂ ਉਤੇ ਗੰਭੀਰ ਬਹਿਸ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਸਭਾ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਪੁਰਾਣੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀ ਇਕ ਧਿਰ ਵਲੋਂ ਇਹਨਾਂ ਮਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਧਾਰੀ ਮੁਜਰਮਾਨਾ ਚੁੱਪ ਦਾ ਪਰਦਾ ਫਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਰਾਜੀਵ-ਰੇਅ-ਰਿਬੋਰੇ ਜੁਡੀ ਦੀਆਂ ਸੰਗੀਨਾ ਨਾਲ ਪੱਛਿਆ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪਿੰਡਾ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਖੂਨੀ ਪਤਰਿਆਂ ਦੇ ਦੋ ਸਾਲਾ 1985-87 ਦੀ 'ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਸਭਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ' ਇਸ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਕੀਤੀਆਂ ਲੇਖਕ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੀ ਦੁਫੇੜਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਮਾਤਰ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਖੂਨ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਬਹਿ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸਿੱਖ ਭਾਈ-ਚਾਰੇ ਦੇ ਅਲ੍ਹੇ ਜ਼ਖਮਾਂ 'ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਲੂਣ ਛਿੜਕਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਝੂਠੇ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ

ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਕੋਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਮਹੂਰੀ ਹੱਕ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਛਿੱਕੇ ਤੇ ਟੰਗ ਦਿਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਕ ਮਾਮੂਲੀ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਅੱਤਵਾਦੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ, ਬੀ. ਐਸ. ਐਫ. ਦੀਆਂ ਧਾੜਾ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਲੀਲ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਫੜ ਕੇ ਇਕ ਸਾਲ ਲਈ ਬਿਨਾਂ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦਸਿਆਂ ਹਵਾਲਾਤ ਵਿਚ ਤੁੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਵਹਿਸ਼ੀ ਜਬਰ ਦੀ ਮਾਰ ਹੇਠ ਆਈ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਔਜੜੇ ਪਈ ਇਕ ਧਿਰ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਕਤਲ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਕਾਲੇ ਦੌਰ ਅੰਦਰ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਸਭਾ ਦੀਆਂ, "ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਲਈ ਜਦੋਂਜਹਿਦ" ਦਾ ਵਰਨਣ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸੁਣੇ, "ਪਿਛੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ ਲੇਖਕ ਸਭਾ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਭਜਨ ਹੁੰਦਲ ਦਾ ਪਾਸਪੋਰਟ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਜਬਤ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਉਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ। ਇਕ ਵਾਰ ਪਾਸਪੋਰਟ ਬਹਾਲ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਫਿਰ ਜਬਤ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਲਿਖੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦਾ ਉਤਰ ਆਇਆ ਸੀ। ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਵੇਰਵਾ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਉਸਦਾ ਅਜੇ ਕੋਈ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਸ੍ਰੀ ਸੁਰਜੀਤ ਰਾਮਪੁਰੀ ਦਾ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨਿੱਜੀ ਰੇਤਕਾ ਸੀ। ਸੋ ਕੇਂਦਰੀ ਦਫਤਰ ਵਲੋਂ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਗਈ। ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਾਮਲਾ ਨਿਪਟ ਗਿਆ।

ਸ੍ਰੀ ਕੇਵਰ ਇਮਤਿਆਜ਼ ਦੀ ਕਿਟਤ ਦਾ ਖਰੜਾ ਤੇ ਪੈਸੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਨੇ ਦੱਬ ਲਏ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਗਈ। ਫਿਰ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਛੱਡ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ਵਾਰ ਵਾਰ ਇਕਰਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਕੋਈ ਹੱਥ ਪੱਲਾ ਨਹੀਂ ਫੜਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਯਤਨ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਪ੍ਰੋ. ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਸੇਲ ਨੂੰ ਨੇਤਰਹੀਣ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸੇਵਾ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਕ ਸਾਲ ਹੋਰ ਵੱਧ ਕੰਮ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸਿਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ। ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਲ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦੇ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਧੀਰ ਵਲੋਂ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਿ ਕਿਸੇ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪੁਛੇ ਬਿਨਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਕੱਟ ਵੱਢ ਕੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਉਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਕਰਕੇ ਛਾਪ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਕਾਰਜਕਰਨੀ ਨੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਲੇਖਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਕੱਟ ਵੱਢ ਜਾਂ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਬੰਧਤ ਲੇਖਕ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਆਗਿਆ ਲੈ ਲਿਆ ਕਰਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਨਛੱਤਰ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੇਮੀ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਣੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਤੇ ਸਬੰਧਤ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ।”

ਸਾਬਕਾ ਸਕੱਤਰ ਤੇ ਉਸਦੇ ਕੁਝ ਸਿਆਸੀ ਨਜ਼ਦੀਕੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਉਤ ਵਲੋਂ ਸਨ ਕਿ ਜਲਦੀ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਮਸਲੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮਸਲਿਆਂ ਤੇ ਆਇਆ ਜਾਵੇ। ਸਾਬਕਾ ਸਕੱਤਰ ਦੇ ਰਿਪੋਰਟ ਪੜ੍ਹਨ ਵੇਲੇ ਕਈ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਜਾਹਰਾ ਬੋਲ ਕੇ ਪਰਗਟ ਕੀਤੇ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਕੌਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਕੌਮੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਇਹ ਡਰ ਜਨਰਲ ਇਕੱਤਰਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਇਕ ਧਿਰ ਨੂੰ ਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਮਸਲੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਭਰਵੀਂ ਬਹਿਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਟਾਲਾ ਵੱਟ ਕੇ ਨੱਠਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਬਹਿਸ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈ ਤਾਂ ਸਾਬਕਾ ਸਕੱਤਰ ਧਿਰ ਵਲੋਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦਿਲੀ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਅਸਿੱਧੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਚਾਕਰੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਛੂਰੇ ਦਾ ਪਾਜ ਉੱਘੜ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਉਥੇ ਡਾ. ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਰੂਲਾ ਵਲੋਂ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਪੱਪਰਾਂ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਅਜੋਕਾ ਸੰਕਟ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ’ ਅਤੇ ‘ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਉਲਝਣ’ ਨੇ ਹੋਰ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰੋ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਰੂਲਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਸਿਆਸੀ ਸਿੱਟੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਸਕੇ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਸਮਸਿਆ ਦੇ ਅਸਲੀ ਕਾਰਨਾਂ 'ਤੇ ਉਗਲ ਧਰਨ 'ਚ ਉਹ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤਕ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੱਪਰ ਅਨੁਸਾਰ, “ਪੰਜਾਬ ਬਾਰੇ ਤੱਥਾਤਮਕ ਸਚਾਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਉਲਝਣ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸਾਵੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਲਝਣ ਇਸ ਕਾਰਨ ਹੋਰ ਵੀ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਅਸਾਵੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਵਿਉਂਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਟੂ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕੋਈ ਨਵੇਕਲੀ ਸਥਿਤੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਕੋਲਾਜ ਦਾ ਇਕ ਭਾਗ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬ ਬਾਰੇ ਇੰਨਾ-ਰੋਲਾ ਗੋਲਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦਾ ਫ਼ਾਸਿਸਟ ਟੋਲਾ ਲੋਕ ਰਾਜੀ ਮੁਹ ਟੋਪ ਪਾ ਕੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਹੱਕੀ ਮੁਤਾਲਬਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਵਾਰਥ ਹਿੱਤ ਗਲਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।”

ਡਾ. ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧ ਸਪਸ਼ਟ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਸਮਸਿਆ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ “ਇਹ ਤ੍ਰਾਸਦ ਸਥਿਤੀ ਸਾਡੀ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਆਰਥਕ ਸਮਾਜਕ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਬਣਤਰ ਦੇ ਅਤਿ ਜਟਿਲ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਗਟਾ ਅਤੇ ਸਿਖਰ ਹੈ।” ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ

“ਪ੍ਰੰਜੀਵਾਦੀ ਲੀਗਾਂ ਉਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਭਾਰਤੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਕਾਰਨ ਕੇਂਦਰੀ ਬੁਰਜ਼ੁਆਜੀ ਦੀ ਸੂਬਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪਹੁੰਚ, ਉੱਠਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਬੁਰਜ਼ੁਆਜੀ ਦੀ ਸਨਅਤੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸਰਮਾਏ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਵਿਰੋਧ,” “ਅਜੋਕੀ ਭਾਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਖੇਤਰੀ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪੁਨਰ ਉਥਾਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਵੇਕਲੀ ਪਛਾਣ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਲਈ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਸਮਾਜਕ ਅਮਲ” ਅਤੇ “ਪ੍ਰੰਜੀਵਾਦੀ ਆਰਥਿਕ ਰਾਜਸੀ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਿਕ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਪਹੁੰਚ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਵੇ ਅਤੇ ਸਹਿਜ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਹਨਾਂ ਉਤੇ ਗਲਬੇ ਵਾਲੀ ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਡਾ. ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਸੀਮਤਾਈਆਂ ਸਦਕਾ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਮੂਲ ਜੜ੍ਹ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਹਕੂਮਤ ਸਬੰਧ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਵਿਗਿਆਨਕ ਹੱਲ ਦੱਸਣ 'ਚ ਟਾਲਾ ਵੱਟ ਜਾਵੇ ਪਰ ਇਹੀ ਮੂਲ ਜੜ੍ਹ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਸਭਾ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਸੀ. ਪੀ. ਆਈ. ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਧਿਰ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੈ।

ਇਸਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਪ੍ਰਗਟਾ ਉਦੋਂ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਮਤੇ ਪਾਸ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਸਭਾ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ “ਭਾਰਤ ਦੇ ਫੰਡਰਲ ਢਾਂਚੇ ਬਾਰੇ” ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਰੇਅ-ਰਿਬੋਰ ਜੁੜੀ ਵਲੋਂ ਬਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ। “ਤੂਠੇ ਪਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਬਾਰੇ” ਦੇ ਮਤੇ ਪੜ੍ਹਨੇ ਚਾਹੇ। ਨਾ ਸਿਰਫ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਵਲੋਂ ਉਸਨੂੰ ਮਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਸਗੋਂ ‘ਨਵਾਂ ਜਮਾਨਾ ਤੇ ਲੋਕ ਲਹਿਰ’ ਦੇ ਕੁਝ ਫਿਰਕੂ ਸਟਾਫ ਨੇ ਖੱਪ ਪ ਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਵਲੋਂ ਹਾਊਸ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਨਾਤੇ ਮਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਜਮਹੂਰੀ ਹੱਕ ਅਤੇ ਕੁਝ ਲੇਖਕਾਂ ਵਲੋਂ ਪਿਛੋਂ ਹੱਥ ਖੜੇ ਕਰਕੇ ਮਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਮਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣੀ ਪਈ।

ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਸਭਾ ਦੀ ਇਸ ਜਨਰਲ ਇਕੱਤਰਤਾ ਨੇ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ★

ਰਾਗੀ ਦੇ ‘ਇਨਸਾਫ ਲਈ ਕੂਚ’ ‘ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਕਿਉਂ ?

ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਤੇ ਲੱਗਭੱਗ ਸਭ ਸਿਆਸੀ ਧਿਰਾਂ 'ਚ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੋ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ ਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਦਲ ਦੇ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਆਗੂਆਂ ਵਲੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸਿਆਸਤ ਤੇ ਲੜਾਈ ਦਾ ਪੈਂਤੜਾ ਦਿਲੀ ਦਰਬਾਰ ਦੀ “ਮੁੱਖਧਾਰਾ” ਤੇ “ਲਛਮਣ ਰੇਖਾਵਾਂ” ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸੁਆਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਲਾ ਇਨਸਾਫ ਲਈ ਦਿਲੀ ਵੱਲ ਮਾਰਚ ‘ਤੇ ਰੋਕ ਕਿਉਂ ਲਾਈ ਗਈ ਹੈ ? ਇਹ ਸਵਾਲ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ । ਕੁਝ ਲੋਕ ਇਸ ਘਟਨਾ ਕਰਮ ਨੂੰ “ਰਾਗੀ” ਨੂੰ “ਲੜਾਕੂ ਹੀਰੋ” ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਵਲੋਂ ਰਚੀ “ਸਾਜ਼ਿਸ਼” ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਦੂਜੇ ਰਾਗੀ ਬਾਰੇ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਫਤਵੇ ਨੂੰ ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਭਲਾ ਅਸਲ ਰਾਜ਼ ਕੀ ਹੈ ?

ਹੁਣ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ ਕਿ ‘ਮਾਰਚ’ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਗੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਆਸੀ ਪੈਂਤੜਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰੀ ਢਾਲ ਲਿਆ ਸੀ । ਪੁਲਸ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਦੀ ਅਦਾਲਤੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਛੋਹਿਆ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਗਿਆ । ਕਿਉਂਕਿ ਨਵੀਂ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਕਲਪਤ ਪੰਥਕ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਇਹ ਮੰਗ ਇਕ ਕੰਡਾ ਤੇ ਸਾਰੀ ਹਕੂਮਤੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨਾਲ ਵੇਰ ਖੱਟਣ ਵਾਲੀ ਹੋਣੀ ਸੀ । ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂਆਂ ਦੇ ਕਾਤਲ ਪੁਲਸੀਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਲਈ ਕੱਟਹਿਰੇ ‘ਚ ਖੜਾਉਣਾ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਅੱਖ ਨੀ ਭਾਉਂਦਾ । ਸਗੋਂ “ਨਿਰਦੋਸ਼ ਸਿੱਖ ਯੁਵਕਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬੰਦ ਕਰੋ” ਦੀ ਮੰਗ ਉਭਾਰੀ ਗਈ ਹੈ । ਖੁਦ ਰਿਬੇਰੋ ਵੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ “ਪੁਲਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ ।” ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਗੀ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਇਸ ਮਸਲੇ ‘ਤੇ ਆਪਣੀ ਸੁਰ ਰਿਬੇਰੋ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਲਈ ਹੈ । ਜੋਧਪੁਰ ਸਮੇਤ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ‘ਚ ਬੰਦ ਸਭ ਸਿੱਖ ਬੰਦੀਆਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਥਾਂ ਸਿਰਫ “ਜੋਧਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ‘ਚੋਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ” ਦੀ ਮੰਗ ਚੁੱਕੀ ਹੈ । ਇਹਨਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਤੇ ਦੂਜਾ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਦਾ ਮੋਕਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਤੋਂ ਤਿਲਕਕੇ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਡੇਰੇ ਲਾਉਣ ਵੱਲ ਵੱਧਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਰਿਬੇਰੋ, ਰੇਅ ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਨਾ ਰੋਕਣ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਜਿਹੌਂ ਜਿਹੀ ਧਮਾਕਾ ਖੋਜ ਹਾਲਤ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਹਕੂਮਤੀ ਜਬਰ ਦਾ

ਲਾਵਾ ਉਬਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ‘ਚ ਲੁਟੇਰੇ ਹਾਕਮਾਂ ਦਾ ਅੰਦਰ ਇਸ ਗਲੋਂ ਕੰਬ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹਕੂਮਤੀ ਜਬਰ ਖਿਲਾਫ ਬਦਲੇ ਹੋਏ ਸਿਆਸੀ ਪੈਂਤੜੇ ਤੋਂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਆਦਿਆਂ ਵਲੋਂ ਹੀ ਜਨਤਕ ਵਿਰੋਧ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਛੇੜਿਆ ਛੇੜਾ ਕਿਤੇ ਪੁੱਠਾ ਹੀ ਨਾ ਪੈ ਜਾਵੇ । ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ “ਨੀਲੇ ਪਿਆਦਿਆਂ” ਦੀ ਜਿਹੌਂ ਜਿਹੀ ਬੇਵੱਕਤੀ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ “ਛਤਰੀ” ਹੇਠਾਂ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਸੀਮਤ ਹੋਈ ਲੋਕ ਲਾਮਬੰਦੀ ਵੀ ਸੋਖਿਆਂ ਹੀ ਖਾੜਕੂ ਰੁੱਖ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵੱਲ ਧੁੱਸ ਜਾਹਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ‘ਚ ‘ਨੀਲੇ ਪਿਆਦਿਆਂ’ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਹਕੂਮਤੀ ਜਬਰ ਖਿਲਾਫ ਉਭਰਿਆ ਲੋਕ ਲਾਮਬੰਦੀ ਦਾ ਰੋਹ ਉਲਟਾ “ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ” ਲਈ ਸਹਾਈ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਹੀ ਮੁੱਖ ਡਰ ਤੇ ਹਕੀਕਤ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਹਕੂਮਤੀ ਜਬਰ ਖਿਲਾਫ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪੋਲੇ ਪੈਂਤੜੇ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਪਿਆਦਿਆਂ ਵਲੋਂ ਲੋਕ ਲਾਮਬੰਦੀ ਦੇ ਰੋਹ—ਪੰਜਾਬੋਂ ਬਾਹਰ ਵੱਲ ਵੀ—ਤੁਰਨਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ । ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਦਾ ਛੇੜਿਆ ਇਹ ਛੇੜਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਵਾਹੀਆਂ “ਲਛਮਣ ਰੇਖਾਵਾਂ” ‘ਚ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰਹੇ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਵਕਤੀ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ “ਰਾਗੀ” ਨੂੰ ਇਸ ਰਾਹ ਪੈਣੋਂ ਵਰਜ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰਲੇ ਅਣਖ ਤੇ ਸਵੈਮਾਨ ਦੇ ਕਣ ਨੂੰ ਹਾਲੇ ਉਹ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਮੇਂ ਲਈ ਦਰੜ-ਮਸਲ ਲੈਣ । ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮ ਇਹ ਤਸੱਲੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਥੋਂ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਬੋਲ ਉਠੇ ਬੱਸ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹੀ ਹਾਮੀ ਭਰੇ, ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਫੁੱਲ ਖਿੜੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਨਸ ਦੀ ਹੀ ਸਜਾਵਟ ਬਣੇ । ਪਰ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਖਾਮ ਖਿਆਲੀ ਹੀ ਹੈ ।

6-12-87

★ ਜਥੇਬੰਦੀ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਦੁਫੇੜ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਪਈ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਦੁਫੇੜ ਪੰਜਾਬ ਸਮ-ਸਿਆ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਇਕ ਹਾਂ ਪੱਖੀ ਕਦਮ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਪੱਖੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੱਖੀ ਲੇਖਕਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਖੇੜਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ । ਅਜੇ ਵੀ ਕੇਂਦਰੀ ਲੇਖਕ ਸਭਾ ਦੀ ਇਸ ਧਿਰ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਪੱਖੀ ਲੇਖਕ ਵੀ ਹਨ । ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਪੱਖੀ ਲੇਖਕ ਪੰਜਾਬ ਮਸਲੇ ‘ਤੇ ਇਕ ਸਪਸ਼ਟ ਪੁਜੀਸ਼ਨ ਲੈ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਤਾਂ ਪਾਰਟੀ ਲਾਈਨਾ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਉੱਠ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਰੋਧੀ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਥੇਬੰਦੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਖੇੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । □

ਦਲਿਤ ਲੇਖਕ ਸੰਮੇਲਨ

ਐਸ. ਐਲ. ਵਿਰਦੀ

8, 9 ਅਤੇ 10 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਵਿਖੇ ਡਾਕਟਰ ਬੀ. ਆਰ. ਅੰਬੇਦਕਰ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਟਰੱਸਟ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਭਾਰਤ ਪੱਧਰੀ ਦਲਿਤ ਲੇਖਕ ਸੰਮੇਲਨ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। 8 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਸੰਮੇਲਨ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਕਾਲੇ ਲੇਖਕ ਰੁਨੂਕੋ ਟਸੀਦੀ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਕਰਨਾਟਕ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਸਾਵਾ ਲਿੰਗਪਾ ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਸਨ। ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਮਰਾਠੀ ਦਲਿਤ ਲੇਖਕ ਦਯਾ ਪਵਾਰ ਨੇ ਕੀਤੀ।

ਮੁੱਖ ਬਲਾਰੇ ਸਨ :— ਸਰਬ ਸੀ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ, ਡੀ. ਸੀ. ਅਹੀਰ, ਡਾ. ਸੁਮਨਾਕਸ਼ਰ (ਦਿੱਲੀ), ਐਲ. ਆਰ. ਬਾਲੀ, ਐਸ. ਐਲ. ਵਿਰਦੀ (ਪੰਜਾਬ), ਪ੍ਰੋ. ਅਰੁਣ ਕਾਂਬਲੇ ਪੀ. ਐਸ. ਨਾਰੂਕਰ (ਬੰਬਈ), ਕਲਾਗ ਸ਼ਕੁਮਾਰਨ, ਪਾਨ ਚਾਰਕਾਰਡੇ (ਕੋਰਲਾ), ਐਮ. ਐਨ. ਜਵਾਰੀਆ, ਦੇਵਾਨੂਰ ਮਹਾਦੇਵਾ (ਕਰਨਾਟਕ), ਨੀਰਵ ਪਟੇਲ (ਗੁਜਰਾਤ), ਜੇਤਨ ਬਗੀਚੀ, ਡੀ. ਕੇ. ਵਿਸ਼ਵਾਸ (ਬੰਗਾਲ), ਵੀ. ਟੀ. ਰਾਜਸ਼ੇਖਰ (ਬੰਗਲੌਰ), ਆਰ. ਮੋਹਨ (ਮਦਰਾਸ, ਕੇ. ਪਦਮਾਗਉ, ਬੋਝਾ ਬਰਾਕਮ (ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਕੇ. ਐਸ. ਤੋਫਾਨ (ਯੂ. ਪੀ.), ਪ੍ਰੋ. ਜੋਗਿੰਦਰ ਕਵਾਡੇ, ਅਭਿਤਾਜ (ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ), ਬਸੰਤ ਰਾਏ (ਬਿਹਾਰ) ਆਦਿ ਸਨ।

ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਘੋਲ :— ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਮੌਕਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ 1000 ਦਲਿਤ ਲੇਖਕ ਇੱਕ ਪਲੇਟ ਫਾਰਮ ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਕਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦਲਿਤਾਂ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹੱਥ ਮਿਲਾਏ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਦਲਿਤ ਮੁਕਤੀ ਘੋਲ ਲਈ ਖਾਸ ਅਹਿਮੀਅਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਗਰ ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਅਫਰੀਕਾ ਦੇ ਕਾਲੇ ਲੋਕ ਗ਼ੈਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਫਰਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦਲਿਤ ਵੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਨਫਰਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ। ਦੋਵੇਂ ਆਤਮ ਸਨਮਾਨ ਤੇ ਆਤਮ ਨਿਰਭਰਤਾ ਲਈ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਦਾਅ-ਪੇਚ ਵੱਖਰੇ ਹਨ, ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਇੱਕ ਹੀ ਹੈ।

ਮਿਸਟਰ ਟਸੀਦੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉਦਘਾਟਨੀ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ “ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਲੋਕ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਛੁਆ-ਛਾਤ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਨਹੀਂ, ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਕਾਲੇ ਲੋਕ ਵੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਛੂਤਾਂ ਵਾਂਗ ਗੁਲਾਮ ਹਨ। ਗ਼ੈਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਾਲਿਆਂ 'ਤੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਉੱਚ-ਜਾਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਲਿਤਾਂ ਤੇ ਢਾਏ ਜਾਂਦੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਲਈ ਹਥਿਆਰ-ਬੰਦ ਘੋਲ ਕਰੋ। ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੋ ਧਾਰਮਿਕ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ (ਬੋਧੀ, ਸਿੱਖ, ਮੁਸਲਮਾਨ, ਇਸਾਈ) ਹੋ, ਪਰੰਤੂ ਹੋ ਸਭ ਦਲਿਤ। ਇਸ ਲਈ ਧਰਮ ਤੁਹਾਡੀ ਏਕਤਾ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਵੱਸ਼ ਹਥਿਆਰ ਚੁੱਕਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਤਦ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਅਖਵਾ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਅਹਿੰਸਾ ਤਾਂ ਡਰਾਕਲਾ ਦੀ ਬੋਲੀ ਹੈ। ਅਗਰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਅਵੱਸ਼ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਸਹਾਰਾ

ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰਾ ਦਲਿਤ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹੋ ਸੰਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹਥਿਆਰ ਵੀ ਵਰਤੋਂ।”

ਸੰਮੇਲਨ ਵਿੱਚ (1) ਦਲਿਤ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਤੇ ਪਛਾਣ, (2) ਵਰਤਮਾਨ ਦਲਿਤ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਦਲਿਤ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ (3) ਦਲਿਤਾਂ ਦੀ ਅਜਾਦੀ ਵਿੱਚ ਦਲਿਤ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਰੋਲ (4) ਦਲਿਤਾਂ ਦਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਸਾ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਇਨਕਲਾਬ (5) ਜਾਤੀ ਤੇ ਜਮਾਤੀ ਘੋਲ 'ਚ ਦਲਿਤ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਰੋਲ (6) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤੇ ਅੰਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਚਲਦੇ ਹੋਰ ਦਲਿਤ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਬਾਦ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਤੇ ਮੰਗ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ :—

ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸਾਡਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਦਲਿਤਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਲੱਟ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖੀ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ, ਬਰਾਬਰਤਾ, ਸਮਾਨਤਾ ਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਜਾਤ ਰਹਿਤ ਤੇ ਜਮਾਤ ਰਹਿਤ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਬਾਏ ਗਏ ਲੋਕ ਦਲਿਤ ਹਨ।

ਇਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤਾਂਗੇ। ਅਸੀਂ ਦੋਹਰੀ ਲੜਾਈ ਲੜਨੀ ਹੈ, ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਲਈ ਯੋਗ ਸਥਾਨ ਲਈ ਤੇ ਫਿਰ ਵਿਸ਼ਵ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਲਈ।

- ਇਸ ਲਈ ਸਮਾਜਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਦਲਿਤ, ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਫਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ, ਕੱਟੜਵਾਦ ਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲੜਨਗੇ।
- ਆਰਥਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਦਲਿਤ ਜਾਗੀਰਦਾਰੀ ਤੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲੜਨਗੇ।
- ਰਾਜਨੀਤਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਦਲਿਤ ਸਾਮਰਾਜ ਤੇ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲੜਨਗੇ।
- ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਲੱਟ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਸਾਂਝੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਲਈ ਰਾਹ ਖੋਲ੍ਹਣਗੇ।

ਮੰਗ ਪੱਤਰ :—

1. ਅਸੀਂ ਦਲਿਤਾਂ, ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਤੇ ਔਰਤਾਂ 'ਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ ਗ਼ੈਰ ਮਨੁੱਖੀ ਸਲੂਕ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।
2. ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ।
3. ਅਸੀਂ ਜਮੀਨ ਅਤੇ ਸਨਅਤ ਦਾ ਕੋਮੀਕਾਣ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।
4. ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਅਥਾਵੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਜਿੰਦਾ ਹੈ।
5. ਲੇਖਕਾਂ ਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਦਮਨ ਫੇਰੀ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਅਫਰੀਕੀ ਆਗੂ ਨੈਲਸਨ ਮੰਡੇਲਾ ਨੂੰ ਰਿਹਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। □

ਰਾਮਾਇਣ--ਭਾਰਤੀ ਨਾਰੀ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼

ਰਾਮਾਇਣ ਅਤੇ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਹਿੰਦੂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਮੂਲ ਗਰੰਥ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਪਵਿਤਰ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਮਹਾਂਕਾਵਾਂ ਵਿਚ ਦਰਜ ਸਮਾਜੀ ਕਦਰਾਂ ਅੱਜ ਵੀ ਸਾਡੇ ਅਚੇਤ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਧਸੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਕਦਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਦੀ ਛਾਣਬੀਣ ਕਰੀਏ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦਾ ਮੁੜ ਮੁਲਅੰਕਣ ਕਰੀਏ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਕਿ ਰਾਮਾਇਣ ਵਿਚ ਕਥਣਾ ਅਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਈ ਸਿਹਤਮੰਦ ਕਦਰਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਸਯੋਗ ਪਾਤਰ ਅਤੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਉੱਚੇ ਖਿਆਲਾਂ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਰਾਮਾਇਣ ਵਿਚ ਇਹ ਖਿੱਚ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਜੋ ਅੱਜ ਇਸ ਵਿਚ ਹੈ। ਪਰ ਬਾਲੀ ਅਤੇ ਸ਼ੰਭੂਕ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਅਤੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਨੁਕਰਾਉਣ ਵਰਗੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਸਾਡੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ੰਕੇ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਰਾਮ ਦੀਆਂ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀਆਂ ਕਿਥੋਂ ਤਕ ਅਪਨਾਉਣ ਯੋਗ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਨੁਕਰਾਉਣ ਦਾ ਕੁਛ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਾਂਗੇ।

ਜਦ ਉਹ ਬੀਰ ਯੁੱਧ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਰਾਮ ਨੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਜਿਥੇ ਉਹ ਸੁਗਰੀਵ, ਵਿਭੀਖਣ, ਲਛਮਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਾਖਸ਼ ਜਰਨੈਲਾਂ ਨਾਲ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਜਦ ਸੀਤਾ ਰੱਬ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਰਾਮ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤੁਰ ਕੇ ਆਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਭੀਖਣ ਉਸ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਹਟਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕੱਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਜਦ ਉਹ ਨੇੜੇ ਆ ਗਈ ਤਾਂ ਰਾਮ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ, ਲਛਮਣ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਭੀਖਣ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਸਫਲ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਰਾਵਣ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੰਕਾ ਜਿੱਤ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਤੈਨੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਜਦ ਸੀਤਾ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਫੁੱਲੀ ਨਾ ਸਮਾਉਂਦੀ ਦਿਸੀ ਤਾਂ ਰਾਮ ਜੋ ਦੂਸ਼ਣਬਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਸੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਸੂਰਮੇ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਵਣ ਨੇ ਤੇਰਾ ਸਤ ਭੰਗ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਇਜ਼ਤ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਉੱਚੇ ਘਰਾਣੇ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਉਤੇ ਹੋਏ ਵਾਰ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਖਾਤਰ ਜੰਗ ਨਹੀਂ ਲੜੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਰਾਵਣ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਇਕੱਲਿਆਂ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਜਵਾਨ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਏਂ ਮੈਂ ਇਕ ਉੱਚੇ ਘਰਾਣੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ

ਸਦਾਚਾਰਕ ਵਿਹਾਰ ਦੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਿਵੇਂ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਜਦ ਤੂੰ ਰਾਵਣ ਦੇ ਮਹੱਲ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਚਾਹੇ ਤੇਰਾ ਆਚਰਣ ਕਲੰਕਤ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਅਨੰਦ ਨਹੀਂ ਮਾਣ ਸਕਦਾ। ਓ ਮੈਥਿਲੀ; ਤੂੰ ਉਸ ਘਿਉ ਵਾਂਗ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੁੱਤਾ ਚੱਟ ਗਿਆ ਹੈ।”

(ਰਮਾਇਣ, ਆਰੀਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਐਡੀਸ਼ਨ VIII)
ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਿੱਖੀ ਅਲੋਚਨਾ ਖਤਮ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਤੂੰ ਲਛਮਣ, ਭਰਤ ਸਤਰੂਘਨ, ਸੁਗਰੀਵ ਅਤੇ ਵਿਭੀਖਣ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ (ਪਤੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ) ਚੁਣ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਅਖੀਰਲੇ ਕਥਨ, ਕਿ ਲਛਮਣ ਆਦਿ ਨੂੰ ਚੁਣ ਵਾਸਤੇ ਆਓ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੱਲ ਚਲੀਏ ਜਦ ਬਨਵਾਸ ਜਾਣ ਦੇ ਦਿਨ ਲਛਮਣ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਸੁਮਿੱਤਰਾ ਕਲੋਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲੈਣ ਆਇਆ। ਸੁਮਿੱਤਰਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਸੀਹਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਤੁਲ ਸਮਝੇ ਅਤੇ ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਸੀਤਾ ਦਾ ਹਰਣ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਸੀਤਾ ਦੀਆਂ ਪੰਜੇਬਾਂ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗਹਿਣਾ ਪਛਾਨਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਨਜ਼ਰਾਂ ਸੀਤਾ ਦੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਉਪਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚੁੱਕੀਆਂ। ਰਾਮ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਲਛਮਣ ਨੇ ਇਕ ਡੂੰਘੇ ਅਤੇ ਪਵਿਤਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਦੂਸ਼ਣਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਿਆਂ ਸੀਤਾ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅਥਰੂ ਆ ਗਏ, “ਰਾਵਣ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਛੁਹਿਆ ਇਕ ਅਭਾਗੀ ਘਟਨਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਜਿਸ 'ਤੇ ਮੇਰਾ ਵੱਸ ਹੈ ਤੁਹਾਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸੱਚਾ ਹੈ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ ਜੇਕਰ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ (ਜਬਰੀ) ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੇ ਛੂਹ ਲਿਆ? ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਜੇਕਰ ਫਿਰ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਕਿਸਮਤ ਖੋਟੀ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਹਨੂਮਾਨ ਰਾਹੀਂ ਸੁਨੇਹਾ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਘੱਲ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਤਦ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਵੇਂ ਹੀ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਲੜਾਈ ਹੀ ਨਾ ਲੜਨੀ ਪੈਂਦੀ।” ਤਦ ਉਸਨੇ ਲਛਮਣ ਨੂੰ ਚਿਤਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਅਗਨੀ ਅੱਗੇ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕਰਕੇ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਕਥਨ, ਕਰਮ ਅਤੇ ਮਨ ਪੱਖੋਂ ਸੱਚੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਗਨੀ ਉਸ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇ, ਉਹ ਚਿਤਾ ਵਿਚ ਦਖਲ ਹੋ ਗਈ। (ਵਿਧੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਗਨ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ ਕਿ ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਪੰਜ ਤੱਤ ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਤਾਂ

ਉਹ ਆਪਣੀ ਦੇਵੀ ਤਾਕਤ ਵਰਤ ਕੇ ਕਿਸੇ ਸਦਾਚਾਰ ਵਾਲੇ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਦੀ ਸਚਾਈ ਸਥਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।)

ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਸੀਤਾ ਅੱਗ ਵਿਚੋਂ ਬਿਨਾ ਵਾਲ ਵਿੰਗਾ ਹੋਏ ਬਚ ਨਿਕਲੀ। ਪਰ ਅਸਲ ਸਦਮੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭਿੰਨ ਦੇ ਉਸ ਦੀ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸ਼ਰੇਆਮ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਕੀਤੀ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਬੁਰੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਰਾਵਣ ਨੇ ਵੀ ਕਰਨ ਦਾ ਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ।

ਆਓ, ਅਸੀਂ ਸੀਤਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਘਟਨਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਝਾਤ ਮਾਰੀਏ। ਰਾਮ ਨੂੰ ਬਨਵਾਸ ਮਿਲਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸੀਤਾ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਈ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਲਛਮਣ ਦੀ ਪਤਨੀ ਉਰਮਿਲਾ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ। ਸੀਤਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹੀ ਇਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਲ ਜਾਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦ ਕੀਤੀ। ਹਰ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰਾਂ ਸਾਲ ਤਕ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਉਸ ਨੇ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਇਸ ਲਈ ਸਹਾਰੀਆਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਤਦ ਦਰਦਨਾਕ ਹਾਦਸਾ ਵਾਪਰਿਆ। ਰਾਵਣ ਨੇ ਜਬਰਦਸਤੀ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਹਰਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਮਾਰੇ ਪਰ ਰਾਵਣ ਦੀ ਭਾਰੂ ਸਰੀਰਕ ਤਾਕਤ ਅੱਗੇ ਉਸ ਦੀ ਵਾਹ ਨਾ ਗਈ। ਲੰਕਾ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਕ ਕੈਦੀ ਦੀ ਤਰਸਯੋਗ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਤੁਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਸਦਾ ਮੌਤ ਜਾਂ ਜਬਰ ਜ਼ਿਨਾਹ ਦਾ ਸਾਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਵੈਸੇ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਰਾਮ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਨਾ ਲਗਦਾ ਕਿ ਉਹ ਹੈ ਕਿਥੇ। ਪਰ ਜਦ ਰਾਵਣ ਦੀ ਰਾਣੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸੁਖ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਕਰਕੇ ਇਸ ਲਾਲਚ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਠੁਕਰਾਇਆ ਅਤੇ ਧਮਕੀਆਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ। ਇਹੀ ਪਿਆਰ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਭੈੜੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮੁੜ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਸੁਮੇਣ 'ਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਇਹੀ ਪਿਆਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਵਿਛੋੜੇ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪੀੜ ਦੀਆਂ ਅੱਤ ਔਖੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ੀਉਂਦੇ ਰੱਖਿਆ।

ਹਨੂਮਾਨ ਦੀ ਮਿਲਣੀ ਨੇ ਉਸ ਵਿਚ ਅਚਾਨਕ ਅਣਕਿਆਸੀ ਆਸ ਦੀ ਕਿਰਨ ਚਮਕਾ ਦਿੱਤੀ। ਜਦ ਜੰਗ ਦਾ ਖੁਸ਼ੀ ਭਰਿਆ ਅੰਤ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਰਾਮ ਦੀ ਬੀਰਤਾ ਦਾ ਮਾਣ, ਮੁੜ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਅਪਣੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਸਚ ਸਾਬਤ ਹੋਣ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਧੜਕ ਉਠਿਆ।

ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਲਗਨ,

ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਬਦਲਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲਿਆ ਜਦ ਸੀਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਸਮਝੇ ਜਾਣ ਲਈ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਦਾਅਵੇ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਰਾਮ ਕਿਵੇਂ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ।

ਅਯੁਧਿਆ ਵਿਚ ਵਾਪਸੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੋਹਮਤਬਾਜ਼ੀ ਨੇ ਜਿਸ ਤੋਂ ਰਾਮ ਬਹੁਤ ਡਰਦਾ ਸੀ, ਫਿਰ ਸਿਰ ਚੱਕ ਲਿਆ ਅਤੇ ਰਾਮ ਨੇ ਹਨੂਮਾਨ ਅਤੇ ਲਛਮਣ ਦੀ ਮੌਕੇ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਨਾਲ ਇਸ ਤੋਹਮਤਬਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਬਨਵਾਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਜਦ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਜਦ ਮਹਾਂਰਿਸ਼ੀ ਬਾਲਮੀਕ ਰਾਮ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਆਚਰਣ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਛੈ ਕੇ ਆਇਆ, ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸਿਰਫ ਇਕ ਹੀ ਉਜਰ ਕੀਤੀ ਉਸ ਵਲੋਂ ਰਾਮ ਦੀ ਦਾਸੀ ਬਣਕੇ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਇਸ ਵਾਰ ਇਹ ਇਕ ਹੋਰ 'ਸਚਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ' ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਆਤਮ ਬਲੀਦਾਨ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਉਚਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸੱਚ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਾਰ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਜੇ ਮੈਂ ਸਬਦ, ਕਥਨ ਅਤੇ ਕਰਮ ਵਿਚ ਰਾਮ ਦੀ ਹੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਸਿਰਫ ਰਾਮ ਦੀ ਹੀ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਰਨ ਦੇ।” ਤੇ ਧਰਤੀ ਪੇਟ ਜਾਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਡੂੰਘੀ ਖੱਤ ਵਿਚ ਵੜ ਕੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਜਿਸ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਰੋਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸਿਰਫ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸਮਾਜ ਔਰਤ ਤੇ ਸ਼ਕ ਕਰਦਾ ਸੀ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਕ ਔਰਤ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਹੀ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਜਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਗ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਦੇਖੋ ਤਕ ਕਿ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਹੀ ਅਲੋਪ ਹੋਣਾ ਪਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਘਟ ਕੁਝ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਨਾ ਕਰਾ ਸਕਿਆ।

ਜਦ ਰਾਮ ਨੇ ਇਹ ਕਿਆਫਾ ਲਾ ਲਿਆ ਕਿ ਲੰਕਾ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਸਤ ਭੰਗ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਚਾਰੀ ਰਾਮ ਨੂੰ ਉਲਟੀ ਚੁਣੌਤੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੀ ਕਿ ਰਾਮ ਤੇ ਵੀ ਬੇਵਫ਼ਾਈ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਰਾਮ ਨੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਕਿਵੇਂ ਲੰਘਾਇਆ ਹੈ। ਜਦ ਰਾਮ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਰੇਆਮ ਭਰੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਜਲੀਲ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਖੜਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੀ ਗਵਾਹੀ

ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ। ਨਾ ਹੀ ਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੇ ਸਾਬਤ ਹੋਣ ਜਾਂ ਰੱਦ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਇੰਤਜਾਰ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਇਹੀ ਕਾਫੀ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਾਕਤਵਰ ਮਰਦ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਵਾਹ ਲਾਉਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਜਬਰ ਦਸਤੀ ਉਠਾ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਕਿ ਜੈਤੋਉ ਨੇ ਮੌਕੇ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਉਲਟ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਸਵੈ ਸਨਮਾਨ ਤੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇਣ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਇਹ ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਧਰਮ ਗਰੰਥ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਉਹ ਕਦਰਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਦੀਆਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਾਹਿਤ ਰਚਿਆ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਂਹੀਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਦਰਾਂ ਨੂੰ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਚਣੌਤੀ ਨਾ ਮਿਲੀ। ਔਰਤ ਦੀ ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਅਧੀਨਗੀ 'ਤੇ ਰਾਮਾਇਣ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਔਰਤ ਨੂੰ ਇਕ ਇਨਸਾਨੀ ਸਵੈ ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਆਖਰੀ ਤਿਨਕੇ ਤੋਂ ਵਾਂਝੀਆਂ ਕਰਕੇ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਇਹਨਾਂ ਹੀ ਕਦਰਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡਤਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਛਾਲਿਆ ਗਿਆ। ਪਰ ਜਦ ਕਿ ਪੁਰਾਣ ਰੁੱਖੇ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾ ਰਹਿਤ ਧਰਮ ਗਰੰਥ ਹਨ ਜੋ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਖੁਸ਼ਕ ਅਤੇ ਨਿੱਘਰ ਰਹੇ ਦੌਰ ਦੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਸੀਮਤ ਲੋਕ-ਪਸੰਦਗੀ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਰਾਮਾਇਣ ਇਕ ਕਲਾਤਮਕ ਰਚਨਾ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਕਲਪਨਾ ਸ਼ਕਤੀ 'ਤੇ ਸਦੀਆਂ ਬੱਧੀ ਛਾਈ ਰਹੀ ਉਹ ਅਜੇ ਤਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਉਵੇਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਾਮ ਨੇ ਕੀਤਾ ਨਾ ਕਿ ਰਾਵਣ ਵਾਂਗ (ਰਾਮਾ-ਦਿਵਤ ਪਰਵਰਤੀ-ਤਵਿਅਮ ਨਾ ਰਵਣਾਦਿਵਤ)। ਅਤੇ ਰਾਮ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਗੈਰ ਯਕੀਨੀ ਸੰਕੇ ਤੇ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਕਬੂਲਣਾ ਪਿਆ।

1946 ਦੇ ਫਿਰਕੂ ਫਸਾਦਾਂ ਦੌਰਾਨ ਮਰਦ ਦੀ

ਹਵਾਸ ਦਾ ਸਿਕਾਰ ਹੋਈਆਂ, ਔਰਤਾਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਰ ਬਾਰ ਜ਼ਹਿਰ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਤੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਬੂਲਣਗੇ। ਉਹ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਧੌਕੇ ਦਾ ਸਿਕਾਰ ਸਨ, ਪਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਖਵਾਲੀ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਉਪਣੇ ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਠੁਕਰਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਸਮਾਜ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਬਲਕਿ ਇਸ ਦੀ ਹਾਮੀ ਵੀ ਭਰੀ ਕਿਉਂਕਿ ਯੁਗ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਮ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪੂਰਾ ਨਾ ਉਤਰਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਐਲਾਨ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੀਤਾ ਦੇ ਰਾਵਣ ਅੱਗੇ ਬੇਵੱਸ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੀਤਾ 'ਤੇ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਜਾਂ ਕਲੰਕ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਰਾਮਾਇਣ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਅਤੇ ਬੇਵੱਸ ਪਤਨੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਤਬਾਹੀ ਉਲੀਕ ਦਿੱਤੀ।

ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਦੌਰਾਨ ਧਿਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹੀ ਹਨ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਕ ਨੂੰ ਛੱਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਮਰਦ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਹੱਥ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਰਾਮ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਔਰਤ ਆਨੰਦ ਮਾਨਣ ਲਈ ਇਕ ਵਸਤੂ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਮਰਦ ਖਾਤਰ ਆਪਣੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮਰਦ ਵਾਸਤੇ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਇਦਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਨਮੂਨੇ ਨੇ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਸਦੀਆਂ ਬੱਧੀ ਨੀਚ ਗੁਲਾਮੀ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਆਰਥਕ ਜਕੜ ਜੋ ਕਦੇ ਔਰਤ ਦੀ ਸਮਾਜਕ ਅਧੀਨਗੀ ਅਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣੀ ਸੀ ਅੱਜ ਟੁਟ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਵੈਮਾਣ ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਵਾਰਾਂ ਅੱਗੇ ਝੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਸਮਾਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਠ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸਦਾਚਾਰਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਅਜ਼ਾਦੀ ਵਾਸਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰੇ ਅਤੇ ਸਵੈਮਾਣ ਵਾਲੇ ਆਜ਼ਾਦ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਹਾਸਲ ਕਰੇ। □

Subscribe Revolutionary MASS LINE

In Latest Issue

- Indian People Killing Force in Action
- PUNJAB : Fake Encounters—One Face of State Terrorism
- What Should We Do ?
- Modern Apologists of Soviet Social Imperialism
- Excerpts from 'The World Situation and Our Tasks'

Subscriptions Rs. 30/- Write to : 202 c/1, Munirka Village, New Delhi-110067

ਰਿਬੇਰੇ ਮਾਰਕਾ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੇ ਨਵੇਂ ਢੰਗ

ਖਾੜਕੂ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇਂਦਰੀ ਜਾਬਰ ਹਕੂਮਤ ਆਏ ਦਿਨ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਵਹਿਸ਼ੀ ਢੰਗ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਰੜਕਵੇਂ ਖਾੜਕੂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਮਨਬੀਰ ਸਿੰਘ ਵਹੇੜੂ, ਪਹਿਲਵਾਨ, ਤਰਸੇਮ ਸਿੰਘ ਕੋਹਾੜ, ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਅਰੂੜ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚੋਂ 'ਫਰਾਰ' ਕਰਕੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੁਲਸ ਵਲੋਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਨੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਤਲਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਭਲੇਖਾ ਨਹੀਂ ਖੜਾ ਕਰਦੀਆਂ। ਝੂਠੇ ਪੁਲਸ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਤੇ ਜੇਲਾਂ ਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਵਾਰਦਾਤਾਂ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣ ਦੀ ਹਣ ਪੁਲਸ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਲੋੜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਇਹ ਗਲ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਰਿਬੇਰੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਇਹ ਬਿਆਨ ਦਾਗਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਕਤਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜਿਨੇ ਵੀ ਹੁਣ ਤਕ ਨੌਜਵਾਨ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ ਉਹ ਸਭ ਅਤਿਵਾਦੀ ਸਨ। ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਖਾੜਕੂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਲਾਇਸੈਂਸ ਵੀ ਦੇਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਰਾਹੀਂ ਹਾਕਮ ਇਕ ਤਾਂ ਖਾੜਕੂ ਸਿੱਖ

ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਲੀਡਰਾਂ ਰਹਿਤ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਲੋਕ ਤੌੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਦੂਜਾ ਉਹ ਖਾੜਕੂਆਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਦਹਿਸ਼ਤ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤਾਂ ਕਿ ਹਾਕਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਵੀ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਣ ਤੋਂ ਭੈਅ ਖਾਣ ਲਗੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਾਕਮਾਂ ਲਈ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿ ਕਲ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਅਕਾਲੀ ਧੜਿਆਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੋਝੇਬਾਜ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ, ਨਾਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਾੜਕੂ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਜੇਲਾਂ 'ਚ ਹੀ ਰਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਆਮ ਸਿੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਫਿਰ ਰੜਕ ਤੇ ਰੋਥ ਕਾਇਮ ਰਹੇਗੀ ਤੇ ਜੇਕਰ ਰਿਹਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਜਨਤਾ ਅੰਦਰ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਸਤ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਣ ਤੇ ਰੁਤਬਾ ਉੱਚਾ ਹੋਵੇਗਾ ! ਇਸੇ ਹਾਲਤ 'ਚ ਅਜਿਹੇ ਨੌਜਵਾਨ ਮੁੜ ਫਿਰ ਹਾਕਮਾਂ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਾਂ ਲਈ ਖਤਰਾ ਖੜਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਅਜ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਰਾਹ ਪਈ ਖਾੜਕੂ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਚਲ ਕੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਅਜਿਹੇ ਰਾਹ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਬਾਰੇ ਹੀ ਸ਼ੱਕੇ ਖੜੇ ਕਰਨ ਦਾ ਹੈ। ਖਾੜਕੂ ਚੋਣਵੇਂ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਕਤਲ ਇਸ ਕਾਰਜ ਦੀ ਹੀ ਕੜੀ ਹਨ।

Revolutionary Internationalist Quarterly A WORLD TO WIN

IN ISSUE NO. 9

Naxalbari—20 YEARS SINCE THE CLAP OF SPRING THUNDER

Charu Mazumdar On the Naxalbari Road

Let the Red Flag of Naxalbari Fly Still Higher

Naxalbari Commemoration : Report from Punjab.

Naxalbari and Its Impact on Bangladesh

DAY OF HEROISM—19th JUNE—Anniversary of Peru Prison Uprising

To Give One's Life for the Party and the Revolution

Gorbachev : A Farewell to Arms ?

Afghani Communists Expose Soviet Ploys

Develop the People's War—Part II: One Year of APRA Government

SUBSCRIBE !

A World to Win, Published Quarterly

Subscriptions Rs. 30 for four issues

Contact : Mass Line Publications

202 c/1 Munirka Village

New Delhi-110067

ਹਕੂਮਤੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ
ਮਾਰ ਖਪਾਉਣ, ਪੁਲਸ ਰਾਜ ਮੜਕੇ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਜਬਰ ਢਾਹੁਣ ਅਤੇ
ਅਫਸਰਸ਼ਾਹੀ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਰਿਸ਼ਵਤ
ਰਾਹੀਂ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਬਟੋਰਨ ਖਿਲਾਫ ਅਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨ ਲਈ

10 ਦਸੰਬਰ ਦਿਨ ਵੀਰਵਾਰ ਨੂੰ ਰੋਸ ਦਿਵਸ ਮਨਾਓ

10 ਦਸੰਬਰ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵੱਲੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਦੇ ਦਿਨ ਵਜੋਂ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਿਨ ਦੀ
ਠੋਸ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰਲੀ ਹਾਲਤ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਨਾਲੋਂ ਅੱਜ ਵੱਧ ਹੈ। ਖੁਦ ਹਕੂਮਤੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖੀ
ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗੀਨਾ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਘਿਨਾਉਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਸਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਅੱਜ ਇਸ ਵਹਿਸੀ ਜੁਲਮ ਵਿਰੁੱਧ ਜਨਤਕ ਵਿਰੋਧ ਲਾਮਬੰਦ
ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਸਾਨੂੰ ਕਦੇ ਮੁਆਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਆਸੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ
ਧਾਰਮਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦੇ ਵਖਰੇਵਿਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਦਿਨ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਦੇ ਘਿਨਾਉਣੇ ਕਤਲੇਆਮ ਖਿਲਾਫ ਇਕਮੁੱਠ ਹੋ
ਕੇ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ :—

ਕਿਸਾਨ ਵੀਰੋ :— ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦਿਨ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਵੀ ਜਿਨਸ (ਸਮੇਤ ਦੁੱਧ, ਚਾਰਾ ਆਦਿ) ਨਾ ਵੇਚੋ ਤੇ ਨਾ
ਹੀ ਕੋਈ ਵਸਤ ਤੇ ਸੱਦਾ ਪੱਤਾ ਖਰੀਦੋ !

ਵਿਦਿਆਰਥੀਓ :— ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦਿਨ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ 'ਚ ਮੁਕੰਮਲ ਹੜਤਾਲ ਕਰੋ।

ਵਕੀਲ ਸਾਹਿਬਾਨ :— ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦਿਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਕਮ ਕਾਜ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾ ਲਾਓ !

ਜੇਲਾਂ 'ਚ ਬੰਦੀਓ :— ਤੁਸੀਂ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ ਤੇ ਹੋਰ ਢੁੱਕਵੇਂ ਢੰਗਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਾਥ ਦਿਓ !

ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕੋ :— ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦਿਨ ਬੱਸਾਂ 'ਚ ਸਫਰ ਨਾ ਕਰੋ, ਰੋਜ਼-ਮਰ੍ਹਾ ਦੇ ਕੰਮ ਠੱਪ ਕਰੋ ਤੇ ਹੋਰ
ਸੰਭਵ ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਅਪਣਾਕੇ !

ਰੋਸ ਦਿਵਸ ਨੂੰ ਸਫਲ ਬਨਾਉਣ 'ਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾਓ ਤੇ ਮੰਗ ਕਰੋ ਕਿ ਸੈਂਕੜੇ ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂਆਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਵਾਉਣ
ਲਈ ਮੁੱਖ-ਰੂਪ 'ਚ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਰਿਬੋਰੇ, ਰੇਅ ਤੇ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਉਪਰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇ !! ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੁਲਸ
ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ, ਪੁਲਸ ਤੇ ਅਦਾਲਤੀ ਹਿਰਾਸਤ 'ਚੋਂ ਦੋੜਨ, ਖੁਦਕਸ਼ੀ ਕਰਨ ਤੇ ਜੇਲੀ, ਗੋਲੀ ਚੱਲਣ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਹਾਈਕੋਰਟ
ਦੇ ਸਿਟਿੰਗ ਜੱਜ ਤੋਂ ਅਦਾਲਤੀ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ !

ਜਸਟਿਸ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੇਂਸ

ਚੇਅਰਮੈਨ, ਪੰਜਾਬ ਹਿਊਮਨ

ਰਾਈਟਸ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ

ਮਾਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਲੀ

ਜਥੇਬੰਦਕ ਸਕੱਤਰ,

ਪੰਜਾਬ ਇਨਕਲਾਬੀ ਮੋਰਚਾ

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਲੱਖੋਵਾਲ

ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ,

ਭਾਰਤੀ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ

ਡੀ. ਐਸ. ਗਿੱਲ

ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ,

ਪੰਜਾਬ ਸਿੱਖ ਲਾਇਰਜ਼ ਕੌਂਸਲ

ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ

ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਮੱਟਰਾਂ

ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ,

ਪੰਜਾਬ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਯੂਨੀਅਨ

(ਏ. ਆਈ. ਆਰ. ਐਸ. ਐਫ.)

ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀਦਾ

ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ, ਪੰਜਾਬ।

ਕਲਿਆਣ ਸਿੰਘ,

ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ, ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ।